

T.C.

**MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ PROGRAMI**

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE KAMUSAL SERMAYELİ
BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ETKİNLİK ANALİZİ:
2008-2017 DÖNEMİ DEĞERLENDİRMESİ**

Sezen DURAMAZ

**Danışman
Doç.Dr. M.Hakan YALÇINKAYA**

Manisa, 2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23-03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 11.12.2018 tarih ve 45/ Ek7 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sezen DURAMAZ'ın " Türk Bankacılık Sisteminde Kamusal Sermayeli Bankaların Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2008-2017 Dönemi Değerlendirmesi" konulu tezi incelenmiş ve aday 16.01.2019 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

OYE
Doç. Dr. Mehmet
Yılmaz
Ever **Havir**

BAŞKAN
Doç. Dr. Ece Erol
Erol

OYE
Dr. Öğr. Üyesi
Ela Golpen Mert

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE KAMUSAL SERMAYELİ BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ETKİNLİK ANALİZİ: 2008-2017 DÖNEMİ DEĞERLENDİRMESİ" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16.01.2019

Sezen Duramaz

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE KAMUSAL SERMAYELİ BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ETKİNLİK ANALİZİ: 2008-2017 DÖNEMİ DEĞERLENDİRMESİ

Günümüzde Türk bankacılık sektörü, finans piyasasının en önemli dinamiği ve ülke ekonomisinin en önemli yapı taşlarından biridir. 2018 itibarıyla 34 mevduat bankasının faaliyet gösterdiği sektör, aktif büyüklüğü ile 3 trilyon TL'yi aşarak önemli seviyelere ulaşmıştır. Kamusal sermayeli bankalar da gerek ulaştıkları rakamsal büyüklükler, gerekse ülke için büyük projelerin hayata geçirilmesinde üstlendiği sorumluluklar kapsamında Türk bankacılık sektörü ve ülke açısından önemli roller üstlenmektedir. Farklı formlar altında olsa da Cumhuriyet öncesi dönemden bugüne varolan Ziraatbank, Cumhuriyetin ilanından sonra 1933'te kurulan Halkbank ve 1954'ten bu yana sektörde yer alan Vakıfbank, günümüzde Türk bankacılık sektöründe kamu sermayeli olarak faaliyet gösteren 3 bankadır. Günümüzde Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank'ın aktif büyüklüğü toplamı bankacılık sektörünün 1/3'üne tekabül etmektedir.

Çalışma, Türk bankacılık sektöründe kamusal sermayeli bankaların etkinliklerinin karşılaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiş olup, bu kapsamda 2008-2017 dönemleri arasında kamusal sermayeli bankaların etkinlik analizleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, yöntem olarak veri zarflama analizi kullanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi ve günümüzdeki mevcut yapısı tarihsel süreci çerçevesinde Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde ele alınmıştır. İkinci bölümde Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka türleri açıklanmış ve mevduat bankacılığına ait mevduat, kredi, özkaynak, aktif kalemleri gibi bazı göstergeler grafikler eşliğinde değerlendirilerek yorumlanmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise etkinlik ölçümünde kullanılan farklı yöntemler açıklanarak, çalışmada kullanılan veri zarflama analizinin detayları verilmiş ve uygulama bölümüne geçilmiştir. Kullanılan veriler kapsamında ele alınan yıllardaki analiz sonuçları değerlendirildiğinde Vakıfbank; Ziraatbank ve Halkbank'a göre daha etkin bir skor düzeyine ulaşmıştır. Vakıfbank ele alınan yılların tamamında, Ziraatbank 2008 ve 2016, 2017 yıllarında, Halkbank ise 2013, 2016 ve 2017 yıllarında tam etkinlik düzeyine ulaşmıştır.

ABSTRACT

A COMPARATIVE EFFICIENCY ANALYSIS OF PUBLIC CAPITAL BANKS IN TURKISH BANKING SYSTEM: AN EVALUATION OF 2008-2017 PERIOD

Today, the Turkish banking sector is one of the most important dynamics of financial market and one of the most important dynamos of the country's economy..The sector, in which 34 deposit banks operate as of 2018, reached significant levels by exceeding 3 trillion Turkish Liras with asset size. The public capital banks also assume important roles in terms of the Turkish banking sector and for the country within the scope of the responsibilities they undertake for the realization of major projects. Ziraatbank, which has existed since the pre-Republic period under different forms, Halkbank, which was established after the proclamation of the Republic in 1933 and Vakıfbank which was established in 1954, are the 3 institutions operating as public banks in the Turkish banking sector. Today, the total assets of Ziraatbank, Halkbank and Vakıfbank are equal to one third of the all banking sector.

The study was carried out in order to compare the efficiencies of public banks in Turkish banking sector, in this context, efficiency analysis of public banks between 2008-2017 was conducted comparatively by employing data envelopment analysis.

The study consists of three parts. In the first part of the study, the development of the banking sector and today's current structure in Turkey has been explained historically by covering the before and after the Republic periods. In the second part, the types of the banks operating in the Turkish banking sector are explained and some indicators such as deposits, loans, shareholders' equity and assets of deposit banking are evaluated and interpreted in the light of the graphical illustrations. In the third and last part, different activity measurement methods were interpreted and the details of the data envelopment analysis used in the study were given and the application of the study was explained. After the analysis results were evaluated, Vakıfbank reached a more effective score than Ziraatbank and Halkbank. Particularly, Vakıfbank reached the full efficiency level in all of the years discussed; Ziraatbank reached full efficiency level in 2008, 2016 and 2017; Halkbank reached full efficiency level in 2013, 2016 and 2017.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

A. Osmanlı Devleti Döneminde Bankacılık	3
B. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Türk Bankacılığı	6
1. Kuruluş Dönemi ve Ulusal Bankacılık Yılları (1923-1932)	6
2. Devletçilik Dönemi ve Kamu Bankacılığı Yılları (1933-1944)	8
3. Yeni Devletçi ve Liberal Dönem, Özel Bankaların Geliştiği Yıllar (1945-1959)	9
4. Planlı Dönem, Sektörde Kamu Müdahalelerinin Arttığı Yıllar (1960-1980)	10
5. Bankacılıkta Yapısal Değişim Dönemi (1980-1990)	11
6. 1990-1999 Dönemi, Kriz Yılları	13
7. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık Sektöründe Yapılanma Dönemi (2000-2007)	16
a. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri	16
b. Yeniden Yapılanma Süreci	18
i. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	18
ii. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve Yasal Düzenlemeler	20
8. 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sektörü	21
9. Bankacılık Sektöründe Mevcut Durum	23

II. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BANKA TÜRLERİ ve GÖSTERGELER EŞLİĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	26
B. Mevduat Bankaları ve Yıllara Göre Bazı Göstergeler	29
1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	29
a. Banka, Şube, Personel Sayıları	29
b. Mevduat Rakamları	31
c. Kredi Rakamları	33
d. Karlılık Rakamları	36
2. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	38
a. Banka, Şube, Personel Sayıları	38
b. Mevduat Rakamları	39
c. Kredi Rakamları	42
d. Karlılık Rakamları	45

3. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	46
a. Banka, Şube, Personel Sayıları	46
b. Mevduat Rakamları	48
c. Kredi Rakamları	50
d. Karlılık Rakamları	52
C. Katılım Bankaları	53

III. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE KAMUSAL SERMAYELİ BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ETKİNLİK ANALİZİ

A. Etkinlik ve Verimlilik Kavramları	55
B. Verimlilik ve Etkinlik Ölçüm Yöntemleri	56
1. Oran Analizi	56
2. Parametrik Yöntemler	57
a. Stokastik Sınır (Ekonometric) Yaklaşımı	57
b. Serbest Dağılım (Distribution Free) Yaklaşımı	57
c. Kalın Sınır (Thick Frontier) Yaklaşımı	58
3. Parametrik Olmayan Yöntemler	58
a. Serbest Atılabilir Zarf (Free Disposal Hull) Yaklaşımı	59
b. Veri Zarflama Analizi	59
4. Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar	59
C. Veri Zarflama Analizi	60
1. Veri Zarflama Analizi Tarihsel Gelişimi	60
2. Temel Veri Zarflama Analizi Modelleri	62
a. Charnes, Cooper ve Rhodes-CCR Modeli	62
b. Banker, Charnes ve Cooper Modeli-BCC Modeli	63
3. Veri Zarflama Analizi Uygulama Aşamaları	64
4. Veri Zarflama Analizi Güçlü ve Zayıf Yönleri	66
D. Literatür Taraması	67
E. Araştırmanın Yöntemi, Kapsamı ve Veri Seti	76
F. Uygulama	79
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	93

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ATM	Automatic Teller Machine
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BCC	Banker, Charnes ve Cooper Modeli
CCR	Charnes, Cooper ve Rhodes Modeli
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KVB	Karar Verme Birimi
ROA	Return on Assets-Aktif Getiri Oranı
ROE	Return on Equity-Özsermaye Getiri Oranı
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
VZA	Veri Zarflama Analizi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Tablo 2.	Kamusal Sermayeli Bankalar Banka, Şube ve Personel Sayıları
Tablo 3.	Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları (Bin TL)
Tablo 4.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)
Tablo 5.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi
Tablo 6.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)
Tablo 7.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Banka, Şube ve Personel Sayıları
Tablo 8.	Özel Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları (Bin TL)
Tablo 9.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)
Tablo 10.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi
Tablo 11.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)
Tablo 12.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Banka, Şube ve Personel Sayıları
Tablo 13.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Mevduatı ve Özkaynakları (Bin TL)
Tablo 14.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)
Tablo 15.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)
Tablo 16.	Veri Zarflama Analizinde Kullanılan Girdi ve Çıktılar
Tablo 17.	Seçilen Banka Örneklerinde Gerçekleşen Girdi Göstergeleri
Tablo 18.	Seçilen Banka Örneklerinde Gerçekleşen Çıktı Göstergeleri
Tablo 19.	Veri Zarflama Analizine Göre Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Düzeyleri (2008-2017)
Tablo 20.	Vakıfbank VZA Sonuçları
Tablo 21.	Ziraatbank VZA Sonuçları
Tablo 22.	Halkbankası VZA Sonuçları

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.	Kamusal Sermayeli Bankalar Şube ve Personel Sayıları
Grafik 2.	Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları
Grafik 3.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif
Grafik 4.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi
Grafik 5.	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı
Grafik 6.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Şube ve Personel Sayıları
Grafik 7.	Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları
Grafik 8.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif
Grafik 9.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi (Yüzde)
Grafik 10.	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı
Grafik 11.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Şube ve Personel Sayıları
Grafik 12.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Mevduatı ve Özkaynakları
Grafik 13.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif
Grafik 14.	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı
Grafik 15.	Veri Zarflama Analizine Göre Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Düzeyleri (2008-2017)

GİRİŞ

Ülke ekonomilerinin en önemli dinamiklerden olan bankalar geçmişten günümüze en asli fonksiyonu olan mevduat toplamak-kredi sağlamak devinim sürecinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Her ne kadar finans piyasaları ve finansal ürünler çeşitlense, finansal alternatifler çoğalsa da ister gelişmiş, isterse gelişmekte olan ülkelerde olsun bankalar ve bankacılık sektörü finans piyasalarının halen en önemli aktörü konumundadırlar.

Türk finans sistemi içerisinde bankacılık sektörünün payı yüzde 90 seviyelerinde izlemektedir. Yine bu büyüklük içindeki en önemli pay mevduat bankacılığına aittir. Sistemdeki 47 bankadan 34 tanesi mevduat bankalarından meydana gelmektedir. Bu 34 bankadan Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıfbank da kamusal sermaye ile Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalardan üç tanesidir. Geri kalan 9 banka özel sermaye, 21 banka yabancı sermaye ile faaliyetlerine devam etmektedir. 1 banka ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu altında faaliyetlerine devam etmektedir.

Tarihsel süreç çerçevesinde bakıldığında kamusal sermayeli bankalar özellikle 2001 krizi öncesinde birer işletme olarak temel odak noktası olması gereken “karlılık” unsurunu geri plana itmiş, daha ziyade hükümetleri fonlaması, verimsiz alanlara fon sağlaması, yeni ekonomik koşullara ayak uyduramaması gibi özellikleriyle ön planda olmuşlardır.

Ülke ekonomilerindeki hizmet sektörünün gelir dilimi günden güne artmaktadır. Hizmet sektöründe ve dolayısıyla bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeler sunulan hizmetlerde de rekabeti arttırmakta ve inovasyonu daha değerli hale getirmektedir¹. Bu kapsamda Türk bankacılık sektörü ve beraberinde kamusal sermayeli bankalar da bu gelişmelerden payını alarak özellikle 2001 krizinden sonra kendisini sürekli yenilemeye devam etmektedir.

2001 krizi kamusal sermayeli bankalar için milat olmuş, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ve “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı” gibi düzenlemeler kamusal sermayeli bankaları daha etkin bir yapıya bürendürmüştür.

¹ M. Hakan Yalçinkaya, Mümine Karadağ ve Neslihan Yalçinkaya, “Ekonomilerde Artan Rekabet ve İnovasyonun Lojistik Üzerine Etkisi: Türkiye”, **Yeni Ekonomik Eğilimler ve İş Fırsatları**, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Matbaası, Manisa, 2017, s.296.

Nitekim 2008 krizinde gerek sektör, gerekse kamusal sermayeli bankalar krizden diğer ülkelere göre daha az etkilenmişlerdir.

Her ne kadar karlılıkları gün geçtikçe artsa da kamusal sermaye ile hizmet sunmaları çerçevesinde kamu sermayeli bankaların verimli ve etkin bir şekilde yönetilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu kapsamda çalışmada kamusal sermayeli bankalar 2008-2017 arası dönemde karşılaştırmalı olarak “Veri Zarflama Analizi” (VZA) ile etkinlik analizine tabi tutulmuştur.

Üç bölümden meydana gelen çalışmanın birinci bölümünde Türk bankacılık sektörü tarihsel gelişim süreci ile ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle Osmanlı dönemi bankacılık faaliyetleri aktarılmış, sonrasında Cumhuriyet’in ilanından günümüze dek olan önemli bankacılık gelişmeleri sunulmuştur. İkinci bölümde Türk bankacılık sistemindeki banka türleri incelenerek, mevduat bankalarına ait önemli bilanço kalemleri ve bankalara ait büyüklük göstergeleri tablolar ve grafikler eşliğinde ayrı ayrı ortaya konularak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Üçüncü ve son bölüm analizin yer aldığı bölümdür. Bu kapsamda çalışmada kullanılan veri zarflama analizi ve diğer etkinlik analizleri açıklanarak konu ile ilgili literatür derlenmiştir. Analizin alt yapısının oluşturulması sonrasında uygulama bölümüne geçilerek, Türk bankacılık sisteminde kamusal sermayeli bankalar olan Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank etkinlik analizine tabi tutulmuştur.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

A. Osmanlı Devleti Döneminde Bankacılık

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki bankacılık faaliyetleri ilk olarak Venedik ve Cenevizli banka ve tacirler tarafından sürdürülen faaliyetler ile gelişmeye başlamıştır. Venedik ve Cenevizli banka ve tacirler bir yandan Osmanlı bünyesinde faaliyetlerini devam ettirirken bir yandan da Bizans İmparatorluğu'nu da finanse etmeye devam etmişlerdir².

Batılı ülkelerin XVIII ve XIX. yüzyıllarda gerçekleştirdikleri Sanayi Devrimi'nin Osmanlı'da etkilerinin bir türlü görülememesi, hatta aksine Osmanlı'nın son dönemlerinde sanayi ve ticari alanında gerçekleşen duraklama, bununla birlikte ekonominin dışa açık, dışa borçlu, dışa bağımlı hale gelmesi, Osmanlı'da bankacılığın oluşması ve gelişmesi üzerinde etkilerini göstermiştir³. Ancak özellikle Bankacılık alanındaki tecrübe noksanlığı, bu sahanın da, ekonominin diğer sektörlerine benzer şekilde Avrupa sermayesi ve müteşebbisiyle Galata Bankerlerine kaptırılması sonucunu zorunlu olarak ortaya getirmiştir. Maliye idaresinin yetersiz ve başarısız olması ve bu yöndeki verimsiz çalışmaları kamu kredisi ihtiyacının ortaya çıkmasına neden olmuş, bunu karşılayacak hiçbir yerli kuruluşun mevcut olmayışı da devleti zorunlu olarak dışarıdan kredi teminine yönlendirmekteydi⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk banka Mayıs-Haziran 1849 tarihinde faaliyete geçen ve idarecilerin yoğun çabaları sonucu kurulan *Dersaadet (İstanbul) Bankası*'dır. Osmanlı'nın dış ticaret koşullarında zamanla oluşan dengesizlik, ticaret koşullarında etkin olan poliçe ve diğer ödeme araçlarının kullanımında zorluklar çıkarmaktaydı. Bu gibi yaşanan bazı zorluklar karşısında Hükümet kambiyo kurunu normal seviyede tutmak şartıyla Galata bankerlerinden Jacques Alléon ve Baltazzi kardeşlerle anlaşma yoluna gitmiş, bankerler gerçekleştirecekleri işlemlerle hem kambiyo istikrarda tutacaklar hem de kaimenin değer kaybetmesine engel olacaklardı. İstanbul Bankası faaliyette kaldığı dönemler içinde, kaimeleri %3 iskontoyla piyasadan çekmiş, hükümete borç vermiştir. Bununla birlikte banka nakit

² Mehmet Yazıcı, **Bankacılığa Giriş**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s.5.

³ Öztin Akgüç, "Türkiye'de Yabancı Bankalar", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 36, 2007, s.7.

⁴ Selim Tarlan, **Tarihte Bankacılık**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986, s.62.

sıkıntısına düştüğünde de hükümet bankaya yardım etmiştir. Ancak bankanın faaliyetleri 1853 yılında sona ermiştir. Bankanın kapanma nedenleri arasında bazı tüccarların gerçek ticarete dayanmadan poliçe keşide ederek bankanın itibarını sarsmaları etkili olmuştur. Ayrıca bu yolsuzluklar nedeniyle devletin üstlendiği kambiyo masrafları da artmaktaydı. Diğer kapanma nedeni ise, hükümetin anlaşmada üstlendiği para piyasasını düzenleme taahhüdünü yerine getirememesi, dolayısıyla da tedavüldeki madeni paraların kıymetlerinin dalgalanmaya devam etmesi olmuştur⁵.

Osmanlı'da III. Selim dönemine kadar görülen batılılaşma çabaları, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla resmileşmiştir. 18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı'nda, banka benzeri kurumların faaliyete geçeceği belirtilmekteydi. Belirtildiği üzere de bu tarihten sonra Osmanlı'da yerli bir banka kurulması projelerinde belirgin bir şekilde artış yaşanmıştır. Önceden beri bankacılık alanında etkin olan Galata Bankerleri ve yabancı sermayedarlar bu amaçla birçok çalışma gerçekleştirerek Osmanlı bürokratlarına birçok banka projesi sunmuşlardır. Ancak bu projeler Osmanlı yönetiminin yabancı sermayeye karşı çekincesinin bulunması, aynı zamanda yerli ve yabancı sermayedarların arasındaki çıkar çatışmaları, bürokratlar arasındaki çekişmeler, uluslararası siyasal ve iktisadi konjonktürün dayatmaları gibi birçok nedenle nihayetlenmemiştir. Tüm bunlara rağmen süreç 1863'te Osmanlı Bankası'nın kurulmasıyla son bulmuştur⁶.

Özellikle 1839 yılında Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı'da devlet harcamalarının gittikçe yükselmiş ve gelirleri aşmaya başlamıştır. Artan kaynak ihtiyacının kaime basımı ve toplanacak vergiler karşılık gösterilerek İstanbul'daki sarraf ve bankerlerden borç alınması ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Kırım Savaşı'nın bitiminde yapılan 1856 tarihli Paris Barış Antlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borç alma olanaklarını arttırmıştır. Yaşanan tüm gelişmeler Osmanlı Bankası'nın kurulmasındaki etkenler olarak ortaya çıkmıştır⁷.

Osmanlı Bankası'nın kuruluşunda görevleri arasında banknot çıkarma imtiyaz ve tekeline sahip olarak devletin haznedarlığını yapmak, devlet gelirlerini toplamak, hazinenin ödemelerini gerçekleştirmek ve bonolarını iskonto etmek, iç ve

⁵ Kaya Bayraktar, "Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002, ss.76-77.

⁶ Bayraktar, s.71.

⁷ M.Necat Coşkun ve diğerleri, **Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları Ve Rekabet Analizi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 280, İstanbul, 2012, s.3.

dış borç ve faizlerini ödemek gibi görevler bulunuyordu ⁸. Merkezi Londra’da olan Banka bir İngiliz girişimi olarak, aynı zamanda da Osmanlı Devleti’nin daha çok İngiliz sermayesi vasıtası ile borç almaya yönelmesinin de etkisiyle, esas iş merkezi İstanbul’da olup, Osmanlı sınırlarında her yerde şube açabilme yetkisine sahip bulunuyordu. Sadece Mısır’da şube açma yetkisi bulunmuyordu. Osmanlı Bankası yedi yıl faaliyetini devam ettirmiş, 1863 yılında devlet bankası olarak kurulan Bank-ı Osmani-i Şahane’ye (Osmanlı Şahane Bankası) katılmıştır ⁹.

Bank-ı Osmani-i Şahane uzun süre bir devlet bankası nitelikleriyle faaliyetine devam etmiş, aynı zamanda devlete avans veren bir Hazine gibi işlemlerini sürdürmüştür. Bununla beraber Osmanlı Devleti’nde alt yapı ile ilgili çok sayıda yatırımın finansmanına destekte bulunarak ilişkilerini şubeleri yardımı ile piyasalar boyutunda geliştirmiş ve bir ticaret bankası işlevi görmüştür. Bunların yanında bir merkez bankası görevi ifa ederek, para basmış; aynı zamanda mevduat toplama, teminat mektubu ve kredi verme gibi bankacılık hizmetleri ile de günlük bankacılık işlemlerini gerçekleştirmiştir¹⁰.

Milli bankacılığın ilk örneği olarak, 1863 yılında, o dönemde Osmanlı Devleti’ne bağlı bağlı Yugoslavya’nın Niş ili valisi olan Mithat Paşa öncülüğünde çiftçilerin katkılarıyla devlet eliyle ve aynı zamanda devlet himayesinde kurulan ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan imece geleneğinden esinlenilerek Pirov Kasabası’nda adına “Memleket Sandıkları” denilen organizasyon faaliyete geçmiştir.1867 yılına gelindiğinde“Memleket Sandıkları Nizamnamesi”nin yürürlüğe girmesiyle Osmanlı Devleti'nin her yanında sandıklar hizmet vermeye başlamış ve yıllarca faaliyette kalmıştır. Ancak izleyen yıllarda sandıkların işleyişinde bozulmalar ortaya çıkmış, dolayısıyla da Memleket Sandıkları'nın etkinlikleri azalmıştır. Bunun üzerine 1883'te aynı amaçlar doğrultusunda ve yine devlet eliyle “Menafi Sandıkları” kurulmuştur. Menafi Sandıkları'nın idaresi hükümet tarafından yeniden düzenlenmiş, kayıt ve muhasebe işleri çağdaş ve ilmi esaslara uygun olarak yürütülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Sandıklar hükümetin doğrudan denetiminden geçirilmeye başlanmıştır. 15 Ağustos 1888'e gelindiğinde ise Menafi

⁸ Bilge Afşar, **Osmanlı Dönemi Merkez Bankacılığı Cumhuriyet Dönemi Merkez Bankacılığı ve TCMB'nin Kuruluşu**, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Sayı: 2006/130/190-2006/135/95, s.1.

⁹ Akgüç, s.7.

¹⁰ Biltekin Özdemir, **Osmanlı Devleti Dış Borçları**, Ankara Ticaret Odası Yayını, Eylül, 2009, s.34.

Sandıkları'nın banka şubelerine dönüştürülmesiyle, Sandıkların işlevlerini üstlenecek modern finans kuruluşu olarak Ziraat Bankası resmen kurularak faaliyete başlamıştır¹¹. Bu noktada 1877'den itibaren tarım politikasını yürütecek kurumların ayrı ayrı belirlenerek ülke genelinde yaygınlaşması, Ziraat Bankası'nın kurulması ve faaliyete başlamasında etkili olan unsurlar arasında yer almıştır¹².

Kırım Savaşı sonrası 1856-1875 yılları arasında, Osmanlı Devleti'ne borç vermek ya da borç bulmak amacıyla ülke içinde 11 yabancı sermayeli banka faaliyete geçmiştir. Bu dönemde kurularak ülkemizde faaliyet gösteren yabancı bankaların en önemlisi Osmanlı Bankası olmuştur. Zira kurulan bankaların bir bölümü de izleyen yıllarda Osmanlı Bankası A.Ş.'na iştirak etmişlerdir¹³.

B. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Türk Bankacılığı

1. Kuruluş Dönemi ve Ulusal Bankacılık Yılları (1923-1932)

Cumhuriyet'in ilanından önce, 17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde çağını geri kalmış ve gelişmemiş ülkeler için geçerli olan ve halen önemini koruyan ekonomik görüşler ve modeller tartışılarak üzerinde durulmuştur. Gelişmemiş ülkelere yol gösteren batılı iktisatçılar 1950'li yıllarda "Kalkınma İktisadi" konularını tanımlamaya çalışmışlardır. Bu noktada kalkınma iktisadına göre geri kalmış bir ülkenin yoksulluktan çıkması için; "Altyapının tamamlanması", "Tarım sektöründe modernleşmeye öncelik", "Sanayileşme", "Ekonomik sektörlerin bütünleşmesi" ve "Ulusal düzeyde kalkınma planının hazırlanması" gibi ilkelerin oluşması gerekmektedir¹⁴.

Bu dönem içerisinde devlet, doğrudan ekonomik yatırımları gerçekleştirmek yerine, çeşitli yasal ve kurumsal düzenlemelerle teşvik yoluyla özel sektörü yatırım yapmaya yöneltmeye çalışmıştır. Ancak 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonraki süreç içerisinde ekonomik yatırımlar için özel sektörün imkanlarının kısıtlı olduğu bilinmekteydi. Dolayısıyla bu dönemde genel kapsamlı olarak ülke menfaatlerini

¹¹ Ziraat Bankası, Bankamız Tarihçesi, <http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>, (13.05.2018).

¹² Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarımsal yapının incelenmesi (1923-1950)", "Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi", Cilt: 12, Sayı: 3, 2007, s.379, Bünyamin Duran, "Osmanlı Devletinin Son Döneminde Türkiye Tarımındaki Gelişmeler (1870 – 1914)", 5. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, İstanbul, 21 – 25 Ağustos 1989, ss.326-327.

¹³ Akgüç, s.7.

¹⁴ Erdiñ Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, İmaj Yayınevi, Ankara 1997, s.51.

İlgilendiren yatırım ve kalkınma noktalarında devlet ekonomiyeye iştirak etmek zorunda kalmıştır¹⁵.

Bu gelişmeler kapsamında Cumhuriyet'in ilk yıllarında finans sektörüne verilen yüksek önemin gereği olarak birçok yeni milli banka kurulmuştur¹⁶. Bu bankalardan Türkiye İş Bankası kongrede alınan kararlar kapsamında her türlü sınai, ticari işlerle bizzat uğraşmak ve bu alanlarda çalışan kuruluşlara kredi açmak faaliyetleri doğrultusunda 1924 yılında yarı resmi özellikte kurulmuştur. 1925 yılında ise Sanayi ve Maadin Bankası, devlete ait bazı sanayi kuruluşlarını özel sektöre devredinceye kadar işletmek, bununla birlikte sanayi ve madencilik alanında yeni kurulacak kuruluşlara destek sağlamak amacıyla faaliyete geçmiştir. Ancak banka kuruluş amacında belirtilen, faaliyette kaldığı süre içinde devlete ait sınai kuruluşları özel sektöre devredilmesi görevini ifa edememiş, dolayısıyla 1932 yılında sanayi işletmeciliği ile ilgili faaliyetleri Devlet Sanayi Ofisi'ne devredilmiştir. Banka bu tarihten sonra sadece kredi vermekle görevlendirilmiş ve ismi de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almıştır. Ancak banka ile ilgili süreç devam etmiş ve bir yıl sonra söz konusu iki kuruluşun görevleri 1933 yılında faaliyete geçen Sümerbank'a devredilmiştir¹⁷.

İzmir İktisat Kongresi'nde bankacılık alanında, tarım kesimi temsilcilerinin önerileri doğrultusunda, Osmanlı Devleti döneminde kurulup Cumhuriyet dönemine intikal eden Ziraat Bankası 1924 yılında yeniden yapılandırılmış ve sermayesi artırılmıştır. Ayrıca bankaya sadece tarım kesimine kredi verme işlevi değil, bununla beraber her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme işlevleri de verilerek bankanın faaliyet alanı genişletilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan diğer bir banka da, 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası'dır. Banka'nın esas kuruluş amacı, ülkenin inşasını hızla gerçekleştirilmesi için inşaat sektörüne yönelik kredileri sağlamak, diğer amacı ise yetim haklarını korumak olarak belirtilmiştir¹⁸.

¹⁵ Özer Özçelik ve Güner Tuncer, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2007, s.257.

¹⁶ Ali Coşkun, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Sayı: 4, Kasım 2003, s.5.

¹⁷ Nadir Eroğlu, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)", **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 2, 2007, s.66. ve Selim Duramaz, **Katılım Bankalarının Pazar Hâkimiyeti, Sorunları Ve Talep Yapısının Analizi: Ege Bölgesi Örneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2016, ss. 52-53.

¹⁸ Coşkun ve diğerleri, ss.5-6.

Bu yıllar içerisinde Türkiye bankacılık alanındaki en önemli gelişmeler arasında TCMB'nin kurulması gelmektedir. Kuruluşu öncesi birçok yabancı ekonomistten ve uzmandan alınan görüş ve öneriler doğrultusunda hazırlanan yasa teklifi 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı yasa kanunlaşarak TCMB kurulması sağlanmıştır. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin Merkez Bankasının kurulması sonrasındaki “yeni ekonomik düzen” ile kendisini dış güçlere karşı koruması mümkün hale gelmiş, yabancı sermayeli bankaların ülke çıkarlarına ters düşen uygulamaları son bulmuştur¹⁹.

2. Devletçilik Dönemi ve Kamu Bankacılığı Yılları (1933-1944)

Bu dönem içinde 1929 yılında yaşanan dünyadaki ekonomik buhran ve bunun yanında büyük sermayeli ulusal bankaların rekabeti nedeni ülkede bankacılık anlayışı da değişmeye başlayarak yerel ve tek şubeli bankalar teker teker kapanmaya başlamış büyük ölçekli ulusal bankaların şubeleri olmuşlardır²⁰.

Bu dönemde sanayinin arzu edildiği şekilde geliştirilmesi ve önemli sınıai tesislerin kurulabilmesi için Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuştur²¹. Dönem içinde Atatürk'ün Türkiye'nin sosyo-ekonomik koşulları için belirlediği “Devletçilik” ilkesi kapsamında “kalkınma bankası” gibi kurulan ve örgütlenen Sümerbank kamu fonlarıyla hayata geçirilmiştir. Bankanın görevleri arasında: Devlet Sanayi Ofisi'nden aktarılan kuruluşları işletmek, kamu sermayesiyle yapılacak sınıai kuruluşların projelerini hazırlamak, sanayi kuruluşlarına kredi kullanırmak ve ulusal sanayinin gelişmesine yönelik araştırmalarda bulunmak gibi görevleri bulunmaktadır. Yine Etibank 1935'te 2805 sayılı yasa kapsamında 20 milyon sermaye ile kurulmuş, bankanın görevleri arasında maden sanayini işletmek ve fon temin etmek görevleri ile hizmetine başlamıştır²².

Ayrıca 11.06.1933 tarihinde yerel yönetimlere finansal ve teknik destek sağlamak noktasında oluşturulan Belediyeler Bankası (İller Bankası) ve Esnaf ve sanatkarların kredi ihtiyacını karşılamak noktasında 1933'te kurulan ve 17.01.1938'de faaliyete geçen Halkbankası bu dönemdeki bankacılık gelişmeleri arasındadır. Bankacılık alanındaki yeni açılan bankalara rağmen birçok banka 1929

¹⁹ Tokgöz, ss.59-60.

²⁰ Coşkun ve diğerleri, s.7.

²¹ İsmail Türk, “Atatürk ve Türk Mali Sistemi”, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 513, 1982, s.14.

²² Tokgöz, ss.59-61.

dünya ekonomik buhranı nedeniyle faaliyetlerini durdurmak durumunda kalmış, 1932’de 60 olan banka sayısı, 1945’te 40’a düşmüştür²³.

3. Yeni Devletçi ve Liberal Dönem, Özel Bankaların Geliştiği Yıllar (1945-1959)

Dönem içindeki siyasi ve ekonomik gelişmeler bankacılık faaliyetlerine de bu doğrultuda yön vermeye devam etmiştir. 1940’lı yıllarda ülkede çok partili siyasi hayata geçilmesi ve beraberinde farklı sektörlerle yönelik özel sermaye birikiminin oluşmaya başlaması, özel bankaların kurulması için de gerekli altyapıyı hazırlamıştır. Bu çerçevede 1945-1960 döneminde 30 adet özel banka faaliyete geçmiştir. Yapı Kredi, Pamukbank, Garanti Bankası ve Şekerbank gibi günümüzde de faaliyetlerini halen sürdüren bankalar bu dönem içinde kurularak faaliyete geçen bankalar arasında yer almaktadırlar²⁴.

Bu dönemde bankacılık sektöründeki önemli gelişmelerden biri de 1958’de Türkiye Bankalar Birliği’nin (TBB) hizmete başlamasıdır. Kuruluş Kanunu’na göre Birliğin kuruluş amacı²⁵: “*Serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme ilke ve kuralları doğrultusunda bankaların hak ve menfaatlerini savunmak, bankacılık sisteminin büyümesi, sağlıklı olarak çalışması ve bankacılık mesleğinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması amacıyla çalışmalar yapmak, rekabetçi bir ortamın yaratılması ve haksız rekabetin önlenmesi için gerekli kararları almak/alınmasını sağlamak, uygulamak ve uygulanmasını talep etmektir*”.

1960’a gelindiğinde bankacılık sektöründeki banka sayısı TCMB dahil 60’a, şube sayısı 1699’a kadar ulaşmıştır. Bu dönemde 1958 yılında çıkarılan 7129 sayılı yasa ile Bankalar Yasası yenilenerek dönemin ekonomi politikasına uygun olarak şekillenmiştir. Yasayla birlikte devlet, bankaları sektör ve kişiler arasında dağılım açısından kredi verme noktasında tümüyle serbest bırakmıştır. Dolayısıyla yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte sektörde serbest rekabet koşullarına doğru gidilmiştir. Bu dönemde Ziraat Bankası, Halk Bankası ve İş Bankası’nın taşra şubelerini hızla arttırmıştır. Bunun sonucunda da özellikle 1960’lı yıllardan sonra birçok yerel ve küçük banka tasfiye sürecine gitmiştir. Böyle bir yapılanmanın ortaya çıkması ve

²³ Yazıcı, s.6.

²⁴ Yazıcı, s.6

²⁵ Türkiye Bankalar Birliği, **50. Yılında TBB ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007**, TBB Yayın No: 262, İstanbul, Kasım 2008, s.7.

sektörde özellikle bazı bankaların ön plana çıkması, günümüzde bankacılıkta özelleştirme ve diğer önlemlerle kırılmaya çalışılan oligopolcü banka sisteminin güçlenmesine neden olmuştur²⁶.

4. Planlı Dönem, Sektörde Kamu Müdahalelerinin Arttığı Yıllar (1960-1980)

Bu dönem içinde mevcut bankaların faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet göstermeleri sağlanmıştır. Dolayısıyla bu dönemde bankalar negatif reel faizle topladıkları mevduatları artırmak amacıyla şube bankacılığına yönelmişlerdir. Bu dönemde küçük bankalar da birleşme yoluna giderek, ortalama sabit maliyetlerini azaltılmaya çalışılmışlardır. Dolayısıyla başka bankalarla birleşme yoluna giden bankalardan dolayı 1950'li yıllarda kurulmuş pek çok küçük banka 1960'larda tasfiye edilmiştir²⁷.

Planlı dönemin başlangıcında, 1962 yılı sonunda, toplam 51 banka sektörde faaliyet göstermektedir. Bunlardan Merkez Bankası ve Devlet Yatırım Bankası hariç olmak üzere, 3 halk sandığı ile birlikte 13'ü özel kanunlarla ve 38'i genel hükümler çerçevesi içinde kurulmuş bankalardır. 1962 yılı sonu itibariyle, 1960 yılı içinde 153 sayılı kanuna istinaden 4 banka tedrici tasfiyeye tabi tutulmuş, 2 banka da kendiliğinden faaliyetlerine son vererek tasfiye sürecine girmiştir. 153 sayılı kanuna göre tedrici tasfiyeye tabi tutulmuş 4 banka; Doğubank, T. Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası, Esnaf ve Kredi Bankası, Sanayi Bankası'dır. Faaliyetlerine kendiliğinden son vererek tasfiye yoluna giden bankalar da Bor Zürra ve Tüccar Bankası ile Amerikan Express Company'dir²⁸.

Bankacılık sektöründe bu dönem içerisinde gerçekleşen önemli durumlardan biri de aşırı şube açma olgusunun söz konusu olmasıdır. Türkiye'de özellikle kamu bankaları 1960'lı ve 1970'li yıllarda, ülkenin en ücra köşelerinde, birkaç bin nüfuslu kasabalarda bile şube açma yoluna gitmiştir. Orta büyüklükte bir kentte bile bir cadde üzerinde bir bankanın neredeyse birkaç şubesi açılmıştır. Böyle olunca 1973'de 4023 olan şube sayısı 1980'de 6225'e yükselmiştir. Bankaların çok şube açarak halkın güvenini kazanma isteği, sabit sermaye yatırımlarının düşük ve emeğin

²⁶ İlker Parasız, **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007, s.22.

²⁷ Türkiye Bankalar Birliği, ss.11-12.

²⁸ İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003, ss.198-199.

ucuz olması gibi faktörlerle beraber 1970’li yıllarda holdingleşmenin ve holdinge ucuz kredi temini sağlayan holding bünyesinde bir bankanın bulunmasından meydana gelen holding bankacılığı aşırı şube olgusuna neden olan faktörler arasında gösterilebilir²⁹.

5. Bankacılıkta Yapısal Değişim Dönemi (1980-1990)

1980’li yıllar dünya genelinde uluslararası nitelikli borç krizlerinin ve ekonomik dalgalanmaların olduğu bir süreç olarak izlemiştir³⁰. Türkiye de 1980’li yıllara gelindiğinde yüksek enflasyon, döviz darboğazı, ithalat tıkanıklıkları, tasarruf yetersizliği, düşük ekonomik büyüme, mal kıtlıkları gibi sorunlar içerisindeydi. Böyle problemlere karşı piyasa mekanizmasının işletilmesine yönelik önlemlerin alınması zorunluluk haline gelmişti³¹. Böylelikle hükümet tarafından literatürde 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar paketi olarak nitelendirilen ve ekonomide birçok yeniliği beraberinde getiren programı hayata geçirmiştir.

24 Ocak kararları ile finansal serbestleştirme süreci kapsamında alınan ilk kararlar 1981’de öncelikle banka faizlerinin serbest bırakılması ile başlamış, daha sonra ise tüm faizlerin serbest bırakılması ile devam etmiştir. 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile beraber bankacılık sektörüne giriş kolaylaşmış, sektör dışında kalan atıl fonların bankacılık sistemine taşınması ve kayıt dışı ekonomideki paranın sektöre kazandırılması amaçlanmıştır. Bu oluşuma destek noktasındaki en büyük etkenler ülkedeki banka sayısının artırılması, bankaların aktif yapılarının büyütülmesi ve aynı zamanda faiz oranlarının da piyasada serbest piyasa koşullarında belirlenmesidir. Ancak süreç içinde bankerler, bankaların normalde yapması gerektiği üzere fon fazlası olanlarla fon talep edenler arasında aracılık etmekten ziyade bankalarla fon piyasaları arasında aracılık işleminde bulunmuşlardır. Böylelikle bankerler arasındaki faiz savaşı bir zaman zarfı sonrasında borç alınan paranın faizini ödemek için daha yüksek faiz ile borçlanmak (Ponzi Finansmanı) şekline dönüşmüş ve bu da sistemin çöküşüne yol açmıştır³².

Bu dönemde bankacılık sektöründe elektronik ve bilgisayar alanında hızlı değişimler yaşanmış; bankaların haberleşme ve bilgiye ulaşma maliyetlerinin

²⁹ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 9. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007, s.458.

³⁰ Ela Çolpan Nart, “Dış Borç Yönetimi Açısından Finansal Kriz Riski”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 30, Sayı: 2, 2015, s.73.

³¹ İlker Parasız, “Konjonktürel Politikalar”, **Türkiye Ekonomisi, 1908-2008**, (Ed. Nevin Coşar, Melike Bildirici), Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s.103.

³² YAZICI, s.7.

azalması ve teknolojik gelişmelerle birlikte ATM (Automatic Teller Machine), tüketici kredileri ve kredi kartları gibi yeni ürünler piyasaya sunulmuştur³³.

Bu değişimler ve gelişmeler karşısında Türk Bankacılık sistemi farklı sorunlarla karşılaşmaya başlamış, bu sorunlar çıkarılan kanunlarla çözülmeye çalışılmıştır. Faiz oranlarının serbest bırakılması uygulaması 1983'te sonlandırılmış, 1987'de tekrar serbest bırakılmışsa da 1989 yılında TCMB faiz oranlarına bir üst sınır getirmiş ve Bakanlar Kurulu da tavan ve taban faiz oranlarının belirlenmesinde tek yetkili haline gelmiştir. Yine bu dönemde 1985'de çıkarılan 3182 sayılı Bankalar Yasası ile Türkiye'de bir yerli veya yabancı bir bankanın kurulabilmesi için yetki görevi Bakanlar Kurulu'na, usul ve esaslar da Hazine Müsteşarlığı'na bırakılmıştır. 1987'de ise çıkarılan 3332 sayılı yasa ile denetim organlarının sektör üzerindeki yetkileri arttırılmış ve yasa ile bu dönemdeki batık bankalar kurtarılmaya çalışılmıştır³⁴.

Dönem içinde alınan kredilerin geri ödenmemesi sonucu batık kredi oranı artmıştır. Dolayısıyla 1983 ve 1984'te 4 banka zorunlu olarak Ziraat Bankası'na devrolunmuştur. Yine 2 banka da faaliyetlerini durdurmuştur. 1988 yılında Anadolu Bank ve Emlak Kredi Bankası birleştirilmiş, bunun sonucunda Türkiye Emlak Bankası kurulmuştur³⁵.

Sektörde 1980'lü yıllarda yaşanan hareketlilik modern ve sağlam bir yasal çerçeve oluşturulmasını teşvik edici bir etki ortaya çıkarmış, 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu ile Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. Bununla birlikte 1984 yılında çıkarılan 91 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ikincil piyasalar da yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuş ve 1986 yılından itibaren İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir³⁶.

1990 yılına gelindiğinde sektörde Merkez Bankası, 33 ulusal ticaret bankası, 23 diğer ticaret bankaları (Türkiye'de kurulmuş bankalar:7, Türkiye'de şube açan bankalar:16) ve kalkınma yatırım bankaları ile birlikte 10 adet, toplamda 67 banka sektör içinde faaliyet göstermektedir³⁷.

³³ Parasız, 2007, ss.23-24 ve Duramaz, s.56.

³⁴ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, ss.372-373.

³⁵ Karluk, s.373.

³⁶ Mustafa Özçam, **Türk Sermaye Piyasalarının Profili: Kriz Eğilimi Açısından Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme**, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 1999, s.3.

³⁷ Koray Başol, **Türkiye Ekonomisi**, 4. Baskı, Anadolu Matbaası, İzmir, 1993, s.308.

6. 1990-1999 Dönemi, Kriz Yılları

Bu dönemde döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesi sonucu yurtdışından borçlanma ile fonların temin edilmesi, bankalar açısından mevduat yanında önemi kaynak haline dönüşmüştür. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda, döviz tevdiat hesaplarının toplanan mevduat içerisindeki oranı ve önemi büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, sürekli mevcut olan yüksek enflasyonun sonucu olarak ortaya çıkan “yerli paranın yabancı paralarla ikamesi” olgusu olmuştur³⁸.

Dönem içerisinde 1988 yılından itibaren sermayenin serbest dolaşımının diğer bir sonucu da ülkeye giren kısa vadeli sermaye girişinin yarattığı geçici rahatlık sonucunda ithalat ve tüketimde artışın ortaya çıkması olmuştur. Bunun sonucu olarak gelişen reel işgücü maliyetlerindeki artış ve kamu finansman açıklarıyla birlikte özellikle 1993 yılında finans sektöründe sıkıntılar başlamış ve bu olumsuz durum reel ekonomiye de sıçramıştır. Kamu kesimi açıklarındaki artış, yüksek enflasyon, yanlış borçlanma politikası ile birleşince, reel faizler yükselmiş ve cari işlemler açığında artış gibi ciddi problemlerle birlikte ülke ekonomisi ciddi bir şekilde kendini gösteren sorunlarla karşılaşarak makroekonomik dengeler tümüyle bozulmuştur³⁹. Bu dengelerin bozulması sonucunda hükümet tarafından 5 Nisan 1994 tarihinde genel olarak dünyada yürürlüğe konulan istikrar önlemleri ile paralellik gösteren bir ekonomik istikrar programı hazırlanmıştır. 5 Nisan kararları IMF (International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu) ortaklığıyla hazırlanmamıştır. Dolayısıyla Türkiye IMF programlarına benzer bir programı kendiliğinden hayata geçirmiştir ancak, birkaç ay sonra IMF ile stand-by anlaşmasını gerçekleştirmiştir. 5 Nisan kararlarıyla birlikte Merkez Bankası ve Bankacılık Sektörüyle ilgili alınan önlemler şu şekildedir⁴⁰:

- Özellikle 90'lı yıllarda kamu açıkları gittikçe artmış ve Merkez Bankası ve mali piyasalar üzerinde meydana gelen baskı, para politikalarının etkin bir şekilde kullanımını zorlaştırmıştır. İstikrar programıyla birlikte kamu açıklarının düşmesi sonucu Merkez

³⁸ Türkiye Bankalar Birliği, s.15.

³⁹ Ayşe Kaya, **Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 292, İstanbul, 2013, s.17.

⁴⁰ Parasız, 2003, ss.465-466.

Bankası'nın parasal büyüklükler üzerindeki kontrol gücünün artması ve mali piyasalarda kalıcı bir istikrar sağlanacaktı,

- Hazine ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası'ndan kullandığı kredi kullanımlarına sınır getirilerek, böylelikle Merkez Bankası daha özerk bir yapıya sahip olacaktı,

- Merkez Bankası kontrolündeki para politikasını ekonomideki fiyat, ücret ve döviz kuru için öngörülen hedeflere uyumlu bir şekilde yürütecek ve aynı zamanda parasal büyüklükler kontrol altında tutulacaktı,

- Mevduat munzam karşılığı ve dispoñibilite uygulamalarında yeniden düzenleme yapılmış, böylelikle Merkez Bankası'nın parasal büyüklükler üzerindeki kontrolünün artması sağlanacaktı,

- Merkez Bankası'nın hazineye açtığı kısa vadeli avanslarla ilgili 21 Nisan 1994'da bazı yeni uygulamalar getirilmiştir. Böylelikle Hazine'ye açılan kısa vadeli avans miktarı her yıl cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının bir önceki mali yıl genel bütçe ödeneklerini aşan tutarının yüzde 12'sini geçmemek üzere gerçekleşecekti. Bu oran 1996'de yüzde 10, 1997'de yüzde 6, 1998 yılı ve daha sonraki yıllarda yüzde 3 olarak uygulanacaktı.

- Sigortaya altındaki tasarruf mevduatı üst sınırı 50 milyon Türk Lirası (TL)'nden 100 milyon TL'ye, bir süre sonra da 150 milyon TL'ye yükseltilmiş, ancak daha sonra bu sınır kaldırılarak hükümet tüm tasarruf mevduatlarına güvence getirmiştir.

Finansal sektör ve bankalar açısından 1994 yılı mevcut risklerin büyük bir kısmının zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. Bir yandan kamu açığındaki büyüme devam ettiği, diğer yandan genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki yaklaşım nedeniyle finansal sektörde tansiyon yükselmiştir. Böyle bir ortamda parasal genişleme ve finansal araçlara getirilen ek/yeni vergi, hem yurtiçi hem de yurtdışı yatırımcıların TL cinsinden araçlardan kaçmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda da faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, bununla birlikte finansal sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam

aktiflerine bakıldığında 68.6 milyar dolardan 51.6 milyar dolara bir düşüş yaşanmış, özkaynaklar ise 6.6 milyar dolardan 4.3 milyar dolara düşmüştür⁴¹.

Bu dönemde bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi noktasında ikili bir yapı bulunmaktadır. Bir yandan Hazine Müsteşarlığı; Bankacılık Kanununun uygulanmasından ve ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, diğer yandan Merkez Bankası da; sektörde bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden kurum olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) idaresinden ve temsilinden sorumlu kurumdur.1999 yılında alınan karara istinaden bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki bu ikili yapının hem ortadan kaldırılması, sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararı alınmıştır. Burada gerçekleştirilmek istenen temel amaç, sektörde düzenleme ve denetimin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulması ve sektörde etkinliğin arttırılmasıdır. Nihayetinde bu gelişmeler kapsamında, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile Haziran 1999'da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurularak 2000'de faaliyetlerine başlamıştır⁴².

Alınan tedbirlerle birlikte 1994 yılından 2000'lere kadar geçen süre içinde bankacılık sisteminde krizin etkilerinin azaltılması yönünde bazı sonuçlar elde edilmiştir ancak, Türk bankacılık sisteminin temel yapısal sorunlarında ve risklerinde herhangi bir iyileşme görülememiştir. Nitekim alınan kararlar yapısal sorunlara çare olmadığı 2000'li yıllarında başında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sisteminde yaşanan sorunlarla kendini tekrar göstermiştir. 1999 yılına gelirken uluslararası ekonomilerde yaşanan krizler Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz etki göstermiştir. Uzakdoğu ve Rusya krizleri ülkemizde yine makroekonomik boyutta ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu durum bankacılık sistemimizde varolan risklerinin yeniden ortaya çıkmasına neden olarak sektörde olumsuz etkisini göstermiştir⁴³.

⁴¹ Türkiye Bankalar Birliği, ss.15-16.

⁴² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu-BDDK, **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Tanıtım Kitapçığı**, Haziran 2012, s.5.

⁴³ Parasız, 2007, s.25.

7. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık Sektöründe Yapılanma Dönemi (2000-2007)

a. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri

2000 yılının özellikle Kasım ayının ikinci yarısında faiz oranları önemli oranlarda yükselmeye başlamıştır. Süreç içerisinde ülkeden yurtdışına büyük boyutlu bir sermaye çıkışı yaşanmış, Merkez Bankası rezervlerinde hızla bir daralma olmuş, hisse senedi fiyatlarında keskin bir düşüş gözlenmiş ve orta ölçekte bir banka bankacılık sistemi dışına kalmıştır. Gittikçe derinleşen krizin daha da derinleşmesini önlemek amacıyla Kasım ve Aralık aylarında bir dizi önlem uygulamaya konmuş ve piyasalarda görece olarak bir önceki döneme göre iyileşme sağlamıştır. Ancak hemen izleyen süreçte, 2001 yılı Şubat ayında Hazine ihalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler kısmi olarak başarılı olan programa olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve Türk Lirasına karşı bir spekülasyon atak meydana gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler üst üste yaşanan 2000 Kasım Krizini ve 2001 Şubat Kriz sürecini tetiklemiştir⁴⁴.

Ekonomik açıdan bankacılık kesiminin görevi ekonominin reel kesimlerine fon akışı sağlamak olan bankalar, kamunun finansman açığının giderek büyümesi, yaşanan enflasyon, bankacılık sistemindeki sermaye yetersizliği ve diğer yapısal sorunlar dolayısıyla bankalar bu fonksiyonlarını gerekli ve yeterli bir şekilde yerine getirememişlerdir⁴⁵. Kısa vadeli dış borçların artması ve diğer para birimleri karşısında TL faizlerinin çok yüksek olması ve bunun yanında düşük talep, bankaları bu süreçte likidite sıkıntısı içine düşürmüştür. Devlete maliyeti 50 milyar doları bulan borç yükü ve gecelik % 4000'lere varan faizler ile birlikte Türk bankacılık sistemi çöküş sürecine doğru ilerlemiştir.⁴⁶

Nitekim adıyla birlikte anılan tarihte, Kasım 2000'de dövize aşırı bir şekilde spekülasyon talep patlaması gerçekleşmiştir. Kriz süresinde ekonomide önemli döviz rezervi kayıpları yaşanmıştır. Bunun sonucunda yine IMF ile yollar birleşmiş ve IMF'ten 7,5 milyar dolar büyüklüğünde kredi kullanılarak döviz kuru çizelgesi yüksek bir maliyetle savunabilmiştir. Süreç geçici bir süreyle atlatılsa da daha sonra

⁴⁴ BDDK, **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi**, Çalışma Tebliği, 3 Eylül 2010, s.20.

⁴⁵ Halil Seyidoğlu, "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2003, s.147.

⁴⁶ YAZICI, s.8.

olabilecek benzer bir spekülâtif saldırıya karşı piyasaların savunma gücü büyük oranda azalmıştır⁴⁷.

Bu dönem içinde kamusal sermayeli olan T.C. Ziraat Bankası, T. Halk Bankası ve T. Emlak Bankası'nın özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Özelleştirmeye imkan sağlayacak yasal düzenleme 25 Kasım 2000 tarihinde uygulamaya geçmiştir. Yine, dönemin Hükümeti, bankacılık sektörünün daha güçlü hale gelmesi, özelleştirmenin hızlandırılması ve IMF ile ilişkileri kapsayan konularında 6 Aralık 2000 tarihinde bazı kararlar almıştır. Bu çerçevede bankacılık sistemine sağlanacak kredilerin devlet garantisi altına alınacağı ilan edilmiştir. Sağlanan bu garanti sürecinin TMSF tarafından yönetileceği ve Hükümetin bu kapsamda TMSF'yi yeterli oranda fonlayacağı belirtilmiştir. İlgili tedbirler ile beraber, piyasalarda nispi olarak iyileşmeler yaşanmış, özellikle mevduata hücum şeklinde bankalardan para çıkışına yönelik sosyal tepkiler engellenmiştir⁴⁸.

2000 yılının Kasım ayındaki ekonomik hareketlilikler ve arkasındaki sorunlar, 2001'de bir ileriki safhaya taşınarak daha da kötüleşmiştir. Hızla gerçekleştirilen yapısal düzenlemelerin yavaşlaması, iç talebin bir türlü azaltılamaması kapsamında cari işlemler açığının artarak büyümeyi sürdürmesi ve döviz kurlarındaki artışlar sonucunda, Şubat 2001'de Türkiye ekonomisinde önce finansal sistemden başlayan ve daha sonra reel sektörü de bünyesine katan bir kriz yaşanmıştır⁴⁹.

21 Şubat 2001 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin para politikası ve likidite yönetimi görevini sürdüremez hale gelmiş ve devamında da Türk bankacılık sektörüne yönelik ağır likidite, faiz ve kur riskleri ile karşılaşmıştır. Bu süreç neticesinde TCMB'nin para ve kur politikası devam ettirilemez bir duruma gelmiş ve sonuç olarak 22 Şubat 2001'de TCMB dalgalı kur sistemine geçmiştir. Türkiye ekonomisinde ödemeler sistemi çökmüş, menkul kıymet ve para piyasaları işlemleri yapılamaz seviyeye gelmiştir. Bu nedenle anılan

⁴⁷ Ercan Uygur, **Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Tartışma Metni**, 2001/1, Türkiye Ekonomi Kurumu, 7 Nisan 2001, s.22; C.Yenal Kesbiç, Serkan Çınar ve Selim Duramaz, "Son 20 Yılda Kriz Maratonu ve Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Analizi", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 51 Sayı: 597, 2014, s.33; Duramaz, s.58.

⁴⁸ BDDK, 2010, s.25.

⁴⁹ Türkiye Bankalar Birliği, s.19.

dönemde ülke, hem döviz hem de bankacılık krizini bir arada yaşamış ve “ikiz kriz” ile mücadele etmek durumunda kalmıştır⁵⁰.

2000’li yılların başında gerçekleşen bu gelişmelerle ekonomideki daralmanın boyutları gittikçe artmıştır. 2000’li yılların devamında ise krizin derinleşmesinin önlenmesi ve sorunların ortadan kaldırılması kapsamında somut çözüm süreçleri yürütülmeye başlanmıştır. Hayata geçirilen programlar kapsamında kamu finansmanında ve bankacılık sektörünün düzeltilmesine öncelik verilmesi, hayata geçirilen serbest kur rejiminde sürekliliğin sağlanması, ihracatın artırılması, TCMB’nin fiyat istikrarına öncelik vermesi ve buna yönelik araçları kullanmasına yönelik yasal çerçeve ve diğer yapısal nitelikli birçok düzenleme, Türkiye’de krizin durdurulması ve sorunların çözülmesi kapsamında atılan önemli adımların başında gelmiştir⁵¹.

b. Yeniden Yapılanma Süreci

Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci; (i) TMSF bünyesindeki bankaların çözülmesi, (ii) Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, (iii) Özel bankaların sağlıklı ve sistematik bir yapıya ulaştırılması, iv) Finansal yeniden yapılandırma programı (v) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğinin, yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi temel unsurlarına dayandırılmıştır⁵².

i. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Türkiye ekonomisinde dönemler itibariyle sürekli yenilenen krizlerin nedenlerin arasında olan; “sürdürülemez iç borç dinamiği, özellikle kamu bankalarının ve finansal piyasaların sağlıksız işleyiş yapısı ve mali sistemin yapısal sorunları” gibi iç kaynaklı sorunlara yönelik “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) olarak adlandırılan istikrar programı, belirtilen problemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik; güven ortamının tesis edilmesi ve istikrarsız konjonktürü hızla ortadan kaldırmak adına özellikle kamu yönetiminin ve

⁵⁰ BDDK, 2010, ss.25-26; Kesbiç ve diğerleri, s.33; Duramaz, s.59.

⁵¹ Merih Celasun, “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası, Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ekonomik Araştırma Merkezi”, ODTÜ, Ankara, 2002, <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>, (10.10.2015).

⁵² Türkiye Bankalar Birliği, s.41.

ekonominin genelinin yeniden dizayn edilmesi çerçevesinde 15 Nisan 2001 tarihinde açıklanmıştır⁵³.

GEGP ile ulaşılmak istenen nihai hedef ekonomide “yapısal bir dönüşümü gerçekleştirmek” olarak ilan edilmiş ve bunun gerçekleştirilmesi için de yapısal reformlara ihtiyaç olduğuna yönelik vurgu yapılmıştır. Böylelikle “*devletin eğitim, sağlık, teknoloji ve sosyal harcamalara yeterli kaynakları tahsis etmesi mümkün hale gelecek toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksullukla mücadele ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması*” süreçleri gerçekleşmiş olacaktır⁵⁴.

GEGP ile bankacılık sektörüne yönelik önlemler de devreye konulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak bankalar kanununda değişiklik sürecini öngören kanuni süreç başlatılmıştır. Bankacılık sektöründe 1990’lı yıllarda kamu kesimi açıklarının oluşumuna imkan sağlayan basiretsiz yönetim anlayışı yerine, kamu bankalarının yönetimi işinde uzman bankacılardan meydana gelen ortak yönetim kuruluna devredilmiştir. Belirlenen kurula, kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirme sürecine hazır hale getirme yetkisi verilmiştir⁵⁵.

GEGP’de bankacılık sektörünün yeniden dizayn edilmesi sürecine yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar (i) Kamu bankaları, (ii) TMSF bünyesindeki bankalar ve (iii) Özel bankalar başlıkları altında toplanmıştır. Kamu bankalarına yönelik olarak; bankaların yeniden yapılandırılmaları kararları alınmıştır. TMSF’ye yönelik olarak TMSF bünyesindeki bankaların kamusal bütçeyi uğrattığı ekonomik sorunların azaltılması ele alınmıştır. Özel bankalara yönelik ise sermayelerini arttırmaları, devir ve birleşmelerin daha kolay hale getirilmesi gibi projeler öngörülmüştür⁵⁶.

⁵³ M. Okan Taşar, “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, 2010, s.76.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF> , (10.10.2017); Halil Tunali, “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisinin Yol Haritasının Belirlenmesinde IMF’nin Rolü”, **2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi**, (Ed: Yusuf Alpaydın ve Halil Tunali), İTO Yayın No 331, İstanbul, 2011, s.67.

⁵⁵ Tunali, s.66.

⁵⁶ TCMB, ss.15-17, Duramaz, s.60.

ii. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı ve Yasal Düzenlemeler

Yaşanan krizler sonucunda önemli oranda zarara maruz kalan bankacılık sektörünün daha sağlıklı hale getirilmesi ve yapısal sorunlarının çözülmesi amacıyla GEGP sonrası Mayıs 2001’de Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı uygulamaya konulmuştur. BDDK tarafından açıklanan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programının temel amacı; *“kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Yeniden yapılandırma programı, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri”* içermektedir⁵⁷.

Bu dönemde Türk bankacılık sektörü ile ilgili en önemli gelişmelerden bir diğeri 10 Kasım 2005 tarihinde yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’dur. Güncel ekonomik koşullara ve Avrupa Birliği (AB) kriterlerine uyum noktasında şekillendirilen Kanun’da genel olarak⁵⁸;

- Finansal holding şirketleri, Katılım bankaları, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, BDDK ve TMSF bankacılık kanununa dahil edilmiştir.
- Kanuna; kredi kuruluşu, finansal kuruluş, mevduat bankası, katılım bankası, kalkınma ve yatırım bankası, finansal holding şirketi, merkez şube, kontrol, özel cari hesap, katılma hesabı, katılım fonu, destek hizmet kuruluşu ve kıyı bankacılığı gibi yeni tanımlar getirilmiştir.

⁵⁷ BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı**, 15 Mayıs 2001, s.11; Mete Bumin, “Yeniden Yapılandırma Sonrası 2004-2014 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü”, **Maliye Finans Yazıları**, Sayı: 105, ss.178-179.

⁵⁸ Töre, Nahit. “Türkiye’de Para ve Banka”, **Türkiye Ekonomisi**, (Ed: Metin Toprak ve Nüvit Oktay), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2167, AÖF Yayın No: 1194, 2010, ss. 292-293.

- Kanunda geçen kurumların faaliyet konuları sayılarak, AB talimatlarına uyum sağlanmıştır.
- Sektörü oluşturan ana kuruluşlarla birlikte bağımsız denetim, değerlendirme, derecelendirme ve destek hizmeti kuruluşlarının görev tanımları yapılmıştır. Bu kurumların, hizmetlerinden doğabilecek zararları karşılayabilmeleri amacıyla sorumluluk sigortası yaptırımları zorunluğu getirilmiştir.
- Kanunda adı geçen kurumların koruyucu hükümler başlığı altında ana ortaklık bakımından bütün sınırlamaların ve standart oranların konsolide bazda da dikkate alınması ve bunlarla ilgili geri bildirim zorunlu tutulmuştur. Ayrıca ödenmiş sermaye, yedek akçeler ve özkaynak, sermaye yeterliliği, likidite yeterliliği ile ilgili durumlar kanunda hükme bağlanmıştır.
- Kredi tanımı genişletilerek; ters repo alacakları, finansal kiralama alacakları gibi tanımlar kredi tanımına ilave edilmiş ve aynı zamanda risk grubu tanımlanmıştır.
- Denetimler ve denetimlerin sonucunda alınacak tedbirler kanunda açıkça belirtilmiştir.
- Kanunla bankaların mevduat kabulü, nakdi ve gayrinakdi kredi verme işlemi, çek, kambiyo, sermaye piyasası işlemleri, ödeme ve tahsilat işlemleri, saklama hizmeti, faktoring, forfaiting, leasing işlemleri, sigorta acenteliği faaliyetlerini gerçekleştirebilecektir.

8. 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türk Bankacılık Sektörü

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 2007 yılında konut piyasası başlangıç noktası olan, çok kısa bir süreç içinde önce ABD finansal sisteminin geneline ve sonrasında Avrupa ülkeleri ve diğer ülke ekonomilerini olumsuz olarak etkileyen, dünya finans tarihinin 1929 ekonomik buhranı ile beraber en büyük krizlerinden biri olarak kabul edilen 2008 küresel ekonomik krizi, 21. yüzyılın küresel boyutta yaşanan ilk finansal krizi olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁹.

⁵⁹ Hüseyin Ali Kutlu ve N. Savaş Demirci, “Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim, 2011, s.122.

Küresel kriz temelinde düşük faiz politikasının piyasalar üzerindeki uygulanmasının etkileri ile ortaya çıkmıştır. Nitekim 2000’li yılların başlangıcında 2001-04 döneminde arasında ABD’de piyasalarda hızlı bir faiz indirimi politikası güdülmüş, buradaki amaç da daralan yurt içi talebi canlandırmak olmuştur. Düşük faiz politikasıyla piyasalarda kredi talebi büyük ölçüde canlanmıştır. Ancak kredi talebinin artması emlak fiyatlarını da arttırmıştır. Sonucunda da, bankalar zaten ipotekli olan konutlara ikinci, üçüncü ipotekleri yaparak buldukları ek kaynakları yine piyasayı canlandırmak için kredi olarak piyasaya sunmuşlardır⁶⁰.

ABD konut piyasasında başlayan sorunlar, finansal piyasalar aracılığı ile büyük bir istikrarsızlığa neden olarak likidite krizine dönüşmüş, bir silsile halinde hemen hemen tüm dünyaya yayılan büyük bir krizin zeminini ortaya çıkarmıştır. Finansal piyasalarda ortaya çıkan bu kriz nedeniyle, varlık fiyatlarında hızlı bir düşüş olmuş, finansal kuruluşların sermayelerinin erimesine neden olmuş ve bu sermaye erimesi, önce ABD sonra tüm dünya genelinde birçok finansal kuruluşun iflas etmesine ya da kamu destekleriyle ayakta kalmasına neden olmuştur⁶¹.

Küresel krizin başlangıcından hemen sonra ülkeler farklı ekonomi politikalarıyla krizin etkilerini gidermeye çalışmış; ancak krizin başlangıcından bu yana 10 yıl geçmesine rağmen, alınan ekonomik önlemler dünya genelinde ekonomi ve finans piyasalarındaki istikrar ortamı halen tam olarak sağlayamamış, ekonomik dalgalanmaların ve konjonktürün yukarı yönlü ivmesi halen gerçekleşmemiştir⁶².

Tüm dünyayı etkileyen kriz Türkiye’yi de etkilemiştir. Türkiye öncelikle krizin etkisiyle; dış piyasalarda ortaya çıkan talep daralmasını yaşamış, bunun neticesinde de ihracat miktarları önemli oranlarda azalmıştır. İhracatın azalması da beraberinde ülkede üretimin azalmasına neden olmuştur. Her ne kadar kısıtlı sayıda da olsa bazı ticari bankalar kriz nedeniyle verdikleri kredileri geri çağırmıştır. Türkiye finansal krizden ABD ve diğer Avrupa Birliği ülkelerine göre daha az etkilenmiştir. Nitekim 2001 krizinden alınan dersler ve yaşanan benzer süreçler sonrasında sektörün yeniden dizayn edilmesi ile bankacılık sisteminin sağlam

⁶⁰ Hayal A. Şimşek ve Asuman Altay, “Küresel Kriz Ortamında Türkiye’de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı: 528, 2009, ss.15-16.

⁶¹ Mustafa Hatipler, “Türkiye Ekonomisine Etkileriyle Küresel Finansal Kriz”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 11, Sayı: 2, 2011, s.192.

⁶² Ece Demiray Erol ve İbrahim Erol. “2008/9 Küresel Finans Krizi Sonrasında Ekonomi Teori ve Politikasında Yeni Stratejiler”, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 12, 2015, s.28.

durumda olması ile beraber ABD'dekine benzer bir mortgage isteminin ülkemizde gelişmemiş olmasının etkisiyle Türk bankacılık sisteminde kredi takip sorunu yaşanmamıştır. Dolayısıyla birçok ülkede finans sektörü büyük iflaslarla karşı karşıya kalırken alırken, Türkiye'de finans sisteminden ziyade reel kesim krizden daha çok etkilenmiştir⁶³.

ABD'de başlayan finansal krizin diğer ülkelere finans sektörüne hızla yayılmasının temel sebebi diğer ülke bankalarının ellerinde Amerikan bankalarına ait banka tahvilleri vedaha önemlisi "türevler" gibi kıymetli kağıt bulundurmaları olmuştur. Kriz sürecinde bu kıymetli kağıtların çoğunun değer kaybetmesi diğer ülkelerin finans sektörlerini de zora sokmuştur. Türkiye'ye bakıldığında böyle bir olumsuz durum sözkonusu olmamıştır. Türkiye'de finansal piyasaların ve mortgage kredilerin çok gelişmiş olmaması ile birlikte mevzuat gereği Türk bankalarının bu şekilde dışarıdan kıymetli kağıt satın alıp portföylerinde bulunduramaması Türk bankacılığının krize sürüklenmesini önlemiştir⁶⁴.

9. Bankacılık Sektöründe Mevcut Durum

Bankacılık sektörü, Türk finansal sisteminin en önemli unsuru olmakla birlikte ekonomide kaynak aktarımına aracılık ederek ülke ekonomisini doğrudan etkileyen bir sektördür. Bankacılık sektörünün finansal sistem içindeki görelî payı, iktisadi ve sosyal faktörler gibi farklı göstergelere bağlı olarak her ülkede farklılık arz edebilmektedir. Türkiye'de de süreç içerisinde bankacılık sektörünün toplam finansal sistem içindeki payı azalmış olmakla birlikte oransal olarak hala çok yüksek düzeydedir⁶⁵. Finansal sektörünün aktif büyüklüğü 2017 yıl sonu itibarıyla 3,8 trilyon TL (yaklaşık 1 trilyon ABD doları) düzeyine ulaşmıştır. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nın yaklaşık olarak 1,2 katına ulaşan finansal sektör toplam aktifleri incelendiğinde, Türk bankacılık sektörünün finansal sistem içerisindeki payının %86,2 ile en büyük paya sahip olduğu görülmektedir⁶⁶.

1994, 2000 ve 2001 Kasım krizleriyle yıpranan Türkiye ekonomisi ve özellikle Bankacılık sektörü yeni yüzyılda toparlanma sürecine girmiştir. Hemen

⁶³ Oktay Öksüzler ve Erdoğan Teyyare, "Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye'de Alınan Önlem Paketlerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri", **Akademik Fener Dergisi**, 2010, s.141.

⁶⁴ Mükerrerem Hiç, **Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Beykent Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 62, İstanbul, 2009, ss.63-64.; Duramaz, s.64.

⁶⁵ Coşkun ve diğerleri, ss.27-28.

⁶⁶ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu 2017, İstanbul, 2018, s.18.

2001 krizinden sonraki dönemde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın ve Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın uygulanmaya başlanması ile birlikte Türkiye, ekonomik krizden yavaş yavaş çıkmaya başlamıştır. Ülkeden faizler düşme eğilimine girmiş, dolar fiyatları gerilemiş ve borsada nisbi bir istikrar oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte 2002 yılının başından itibaren reel ekonomide üretim artışları yaşanmaya başlamıştır. Nitekim Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'ya bakıldığında 2001 yılında mutlak olarak yüzde 9,5 oranında küçülen GSMH, 2002 yılının ilk üçeyreğinde sırasıyla yüzde 0,2-9,4 ve 7,8 oranında büyüme kaydetmiştir. Tüm bu göstergeler ülke ekonomisinin krizden çıkılmakta olduğuna işaret etmekle birlikte, Türkiye hem jeopolitik konumu hem de diğer ülkelerle arasındaki hem reel hem finansal ilişkileri dolayısıyla dış dünyadaki gelişmelerin etkisi altında kalmaya devam etmiştir⁶⁷.

2018 Ocak itibariyle bankacılık sektöründe bazı bilanço kalemleri ile ilgili performans göstergeleri şu şekildedir⁶⁸:

- *Krediler: Toplam krediler yüzde 21, sabit fiyatlarla ise yüzde 8 oranında büyüyerek 2,1 trilyon TL (560 milyar dolar) olmuştur. 2017 yılında TL krediler 283 milyar TL artmıştır. Krediler: Toplam krediler yüzde 21, sabit fiyatlarla ise yüzde 8 oranında büyüyerek 2,1 trilyon TL (560 milyar dolar) olmuştur. 2017 yılında TL krediler 283 milyar TL artmıştır.*
- *Takipteki krediler: Takipteki alacaklar/kredi oranı 2017 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan azalarak yüzde 3'e gerilemiştir.*
- *Mevduat: Toplam mevduat yüzde 18 oranında artarak 1,71 trilyon TL'ye ulaşmış (454 milyar dolar), sabit fiyatlarla artış yüzde 5 olmuştur. Toplam kaynakların yüzde 53'lük bölümünü mevduat oluşturmuştur.*
- *Mevduat dışı kaynak: Yüzde 21 artan mevduat dışı kaynaklar Aralık 2017 itibariyle 960 milyar TL (254 milyar dolar) olmuştur.*
- *Özkaynaklar yüzde 20 artarak 359 milyar TL (95 milyar dolar) olmuştur. Karların büyük bölümünün bilanço içinde tutularak özkaynaklara ilave edilmesi özkaynak büyümesini desteklemiştir.*

⁶⁷ Seyidoğlu, ss.150-151.

⁶⁸ Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık sektörü değerlendirmesi, Aralık 2017, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7502/TBB_BN_Aralik_080218.pdf, (01.09.2018).

Özkaynaklardaki artışın 30,7 milyar TL'si (yüzde 52'si) geçmiş yıl karlarından; 11,6 milyar TL'si (yüzde 20'si) ise cari yıl karından gelmiştir. Böylece toplam özkaynak artışının yüzde 72'si, özkaynaklara ilave edilen geçmiş yıl karlarından ve cari yıl karından gelmiştir. Bu sayede büyümenin finansmanında kredilerde artış sürdürülebilmektedir.

II. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BANKA TÜRLERİ ve GÖSTERGELER EŞLİĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

2018 yılı itibariyle Türk bankacılık sisteminde 57 banka faaliyet göstermektedir. Bankaların 34 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankası, 5 tanesi katılım bankasıdır⁶⁹.

A. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma bankaları ve yatırım bankaları fonksiyonel olarak farklı sistemler eşliğinde çalışmaktadırlar. Ancak ülkemizde “Kalkınma ve Yatırım Bankaları” olarak tek bir grup içinde sınıflandırılmaktadırlar.

Kalkınma ve Yatırım Bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nda: *“Mevduat veya katılım fonu kabul etme dışında; kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren ve/veya özel kanunlarla kendilerine verilen görevleri yerine getiren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşlar”* tanımı ile ifade edilmektedirler.

2007 yılı öncesinde Türk bankacılık sistemi içinde para ve banka istatistiklerinde “Banka Dışı Mali Kurumlar” olarak yer alan kalkınma ve yatırım bankaları, uluslararası standartlara uyum amacı kapsamında Ocak 2007’de gerçekleştirilen bir düzenleme ile “Yurtiçi banka” olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır⁷⁰.

Öncelikle kalkınma bankacılığına bakıldığında bu bankalar, genel olarak kalkınma projeleri için uzun vadeli finansman sağlamak maksadı ile harekete geçirilen tüm finansal kurumları ve finansal hizmetleri ifade etmektedir. Bu noktada kalkınma bankaları, mevduat bankaların girmeyebileceği finansal alanlara hizmet vermektedirler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınma amacına finansal destek vererek vadesi mevduat bankalarından daha uzun kaynak temin eden kalkınma bankaları bölgesel, ulusal ve global kalkınma bankaları olarak farklı kategorilerde hizmet vermektedirler⁷¹.

⁶⁹ Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2017**, TBB Yayınları, 2018, İstanbul.

⁷⁰ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, “2007/01 Tarihli Düzenleme”, <https://bit.ly/2Db2JSC> , (09.11.2018).

⁷¹ Ahmet Kandemir, **Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı**, Türkiye Kalkınma Bankası, GA-02-3-10, Ankara, Temmuz 2002.

Kalkınma bankalarının başlıca işlevleri şu şekilde sıralanabilir⁷²:

- *Kurumsal finansman hizmetleri vermek (Factoring, Forfaiting, Yeniden Yapılandırma, Şirket Değerleme, Şirket Evlilikleri, Özel Kaynak Temini ve Borç Yapılandırma)*
- *Yatırımlara orta ve uzun vadeli fon sağlamak*
- *İç kaynakları sanayi sektörüne yönlendirmek*
- *Sermaye piyasasının gelişmesine imkan sağlamak*
- *Girişimcilere idari ve teknik yardımda bulunmak*
- *Yeni yatırım alanlarında öncülük yapmak (e-ticaret gibi)*
- *Yabancı kaynaklardan mali ve teknik destek sağlamak*
- *Yabancı sermayeyi yatırım yapmaya teşvik etmek*

Yatırım bankalarına bakıldığında ise yatırım bankaları, genellikle sermaye piyasalarının geliştiği ülkelerde atıl fonları mevcut olan kurumsal yatırımcılara fonlarını menkul değer alım-satımında değerlendirmelerine yönelik aracılık ve danışmanlıklarda bulunan ve aynı zamanda işletmelere doğrudan kredi vermek yerine onların uzun ve orta vadeli fon ihtiyacını temin eden finansal kuruluşlardır. Yatırım bankalarının başlıca işlevleri de şu şekilde sıralanabilir⁷³:

Yatırım Bankalarının başlıca fonksiyonları aşağıda verilmiştir:

- *Tasarruf sahiplerine menkul kıymetler ihracı yoluyla uzun vadeli kaynak sağlamak,*
- *Halka arza giden firmaların ihraç edecekleri menkul değerleri satın alıp, onların adına satışını gerçekleştirmek,*
- *Faaliyetlerini dürüst, ekonomik ve etken bir şekilde yürüterek gerekli güven havasını yaratıp sermaye piyasasının gelişimine katkıda bulunmak,*
- *İhraç edilen menkul değerlere ilişkin her türlü teminatı, desteği vererek menkul kıymetlerin geniş halk kitlelerine dağılımını*

⁷² Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), “Yatırım ve Kalkınma Bankacılığı”, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2552/mod_resource/content/3/Yat%C4%B1r%C4%B1m_%C5%9Eirketleri.pdf, (15.11.2018), s.5.

⁷³ TÜBA, s.1.

kolaylaştırmak ve ekonomide mevcut servetlerin mülkiyetinin transferini sağlamak,

- *Sermaye piyasasına başvurmak isteyen işletmelere danışmanlık yapmak (menkul değer çeşidi, ihraç tutarı, satış fiyatı ve zamanı gibi)*

- *Firmalara sermaye piyasası kanalıyla orta ve uzun vadeli fon sağlamak,*

- *Menkul değerlere yatırım yapan tasarruf sahiplerinin çıkarlarını korumak, anapara ve faiz ödemelerini garanti etmek,*

- *İşletmelerin ihraç edeceği tahvillerin anapara ve faizlerinin vadesinde ödeneceğini garanti ederek tahvil satışlarını kolaylaştırmak,*

- *Şirket birleştirme, dağıtma, şekil değiştirme, şirket satın alınması, özelleştirme konusunda aracılık,*

- *Kredi için sendika teşkil etmesi,*

- *Her türlü mal mukabili, vesaik mukabili akreditif açmak, garanti vermek, teminat mektupları vermek ve almaktır.*

Ülkemizde kalkınma ve yatırım bankaları “kamusal, özel ve yabancı sermayeli” bankalar olarak 3 ayrı grup altında sıralanmaktadır. Gruplar altındaki bankalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	<ul style="list-style-type: none">• İller Bankası A.Ş.• Türk Eximbank• Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	<ul style="list-style-type: none">• Aktif Yatırım Bankası A.Ş.• Diler Yatırım Bankası A.Ş.• GSD Yatırım Bankası A.Ş.• İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.• Nurol Yatırım Bankası A.Ş.• Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	<ul style="list-style-type: none">• Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.• Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.• Pasha Yatırım Bankası A.Ş.• Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği (TBB).

Tablo 1 incelendiğinde Türkiye bankacılık sistemindeki toplam 13 kalkınma ve yatırım bankasının 3 tanesi kamusal, 6 tanesi özel, 4 tanesi yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankası grubunda yer aldığı görülmektedir.

B. Mevduat Bankaları ve Yıllara Göre Bazı Göstergeler

Türkiye’de bankacılık sektöründe 34 adet mevduat bankası bulunmaktadır. Bunlardan 3’ü kamusal sermayeli, 9 tanesi özel sermayeli, 21 tanesi yabancı sermayeli bankadır.

1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları

a. Banka, Şube, Personel Sayıları

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamusal sermayeli bankalar Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası AŞ., Türkiye Halk Bankası AŞ. ve Vakıf Bank Türk Anonim Ortaklığı’dır.

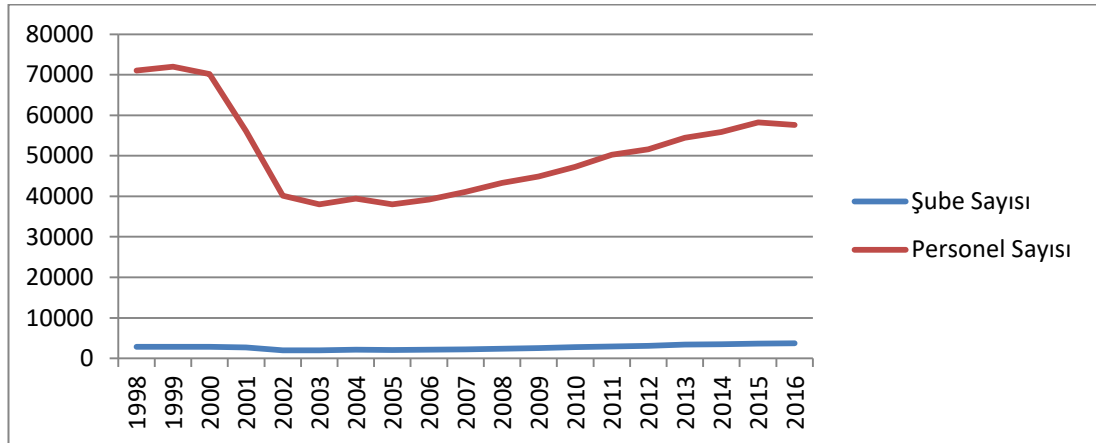
Tablo 2. Kamusal Sermayeli Bankalar Banka, Şube ve Personel Sayıları

Yıl	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1998	4	2832	71072
1999	4	2865	72007
2000	4	2834	70191
2001	3	2725	56108
2002	3	2019	40158
2003	3	1971	37994
2004	3	2149	39467
2005	3	2035	38046
2006	3	2149	39223
2007	3	2203	41056
2008	3	2416	43333
2009	3	2530	44856
2010	3	2744	47235
2011	3	2909	50239
2012	3	3079	51587
2013	3	3397	54466
2014	3	3.500	55.851
2015	3	3.681	58.211
2016	3	3.702	57.586
2017	3	3.677	58.502

Kaynak: TBB.

Kamusal sermayeli bankalar 1990'lı yıllar ve öncesinde olduğu gibi bankacılık kesiminde sayı olarak çok değildir. 1990'lı yıllar ve devamında kamusal sermayeli bankalarda banka sayısının çok olmasından çok, bankaların işlevselliği ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla önceden devlet bankası olan Emlak Bankası, Pamuk Bank gibi kamu bankaları ya tasfiye edilmiş, ya da günümüzdeki mevcut kamusal sermayeli bankalardan birisine devrolmuştur.

Grafik 1. Kamusal Sermayeli Bankalar Şube ve Personel Sayıları

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Bankacılık sektöründe 2001 krizinin etkileri personel sayıları ve şube sayılarında da etkisini göstermiştir. Devir ve tasfiye gibi işlemlerle kapanan bankalardan kaynaklı şube sayılarının azalması yanında mevcut kamu bankalarının da şubelerini kapamaları son 15 yılda kamu bankalarının şubelerinin sayılarını düşürmüştür. Söz konusu süreçte 2003 yılı 1971 şube sayısı ile en düşük şube sayısı yılı olmuştur. Yine aynı yıl personel sayısı da 37994'e ulaşmış ve sektörde kamu bankalarının istihdam rakamı son dönemin en alt seviyesine inmiştir. 2008 küresel ekonomik krizi kamusal sermayeli bankaları şube ve personel sayısı bazında etkilememiş, 2016 yılına gelindiğinde de kamusal sermayeli mevduat bankalarının personel ve şube sayısı son 15 yıllık sürecin en üst seviyelerinden birine ulaşarak sırasıyla 57586 ve 3702 olmuştur.

b. Mevduat Rakamları

Bireyler ve kurumlar ellerinde bulundurdukları nakit ve benzeri değerleri her zaman güvendikleri bir yere teslim etmiş ve/veya emanet vermiş ve vermektedir. Dolayısıyla varlıklarını değerlendirme ve kullanma yoluna bakıldığında bankalar geçmişten günümüze her zaman bir araç olarak görülmüştür.

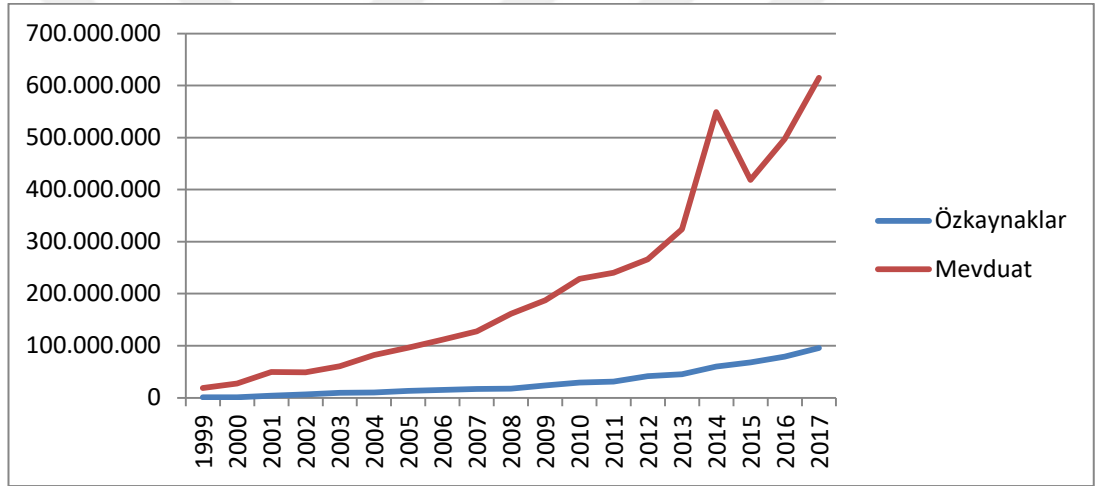
Tablo 3. Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları (Bin TL)

Yıl	Özkaynaklar	Mevduat
1999	747.002	19.024.023
2000	973.903	27.606.261
2001	3.989.001	49.594.274
2002	6.747.415	48.878.070
2003	9.573.955	60.371.670
2004	10.067.906	82.419.988
2005	13.253.924	96.406.473
2006	14.846.677	111.682.926
2007	16.827.458	127.953.191
2008	17.321.062	161.274.826
2009	23.494.615	187.130.893
2010	29.461.268	228.279.761
2011	31.115.654	240.252.834
2012	41.408.599	266.182.495
2013	45.128.773	324.024.157
2014	59.847.636	548.720.570
2015	67.738.160	418.537.934
2016	78.938.095	497.120.150
2017	95.644.385	614.888.380

Kaynak: TBB

Türk bankacılık sektöründe 2001 öncesi döneme bakıldığında sektör halka güven veren bir konumda değildir. Sektörde hemen hemen her yıl yaşanan devir, tasfiye gibi nedenlerden dolayı mevduat sahipleri sürekli mağdur konumunda olmuşlardır. Bankaya yatırdıkları paralar bu gibi olumsuz süreçlerden dolayı ellerinden gitmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de de bireyler ve kurumlar bu anlamda güvenilir bankaları tercih etme yolunu seçerek kendilerini ve paralarını garanti altına almak istemişlerdir. Bu anlamda ilerleyen yıllarda TMSF garantisiyle gerçek kişi mevduat sahiplerinin belirli bir tutara kadar olan hesaplarındaki meblağlar devlet garantisi altına alınmıştır (günümüzde 100.000 TL). Böylelikle banka iflas etse bile 100.000 TL’ye kadar olan mevduatlar TMSF tarafından hesap sahiplerine geri ödenecektir.

Grafik 2. Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları

Kaynak: TBB’den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Sektördeki yenilikler ve değişimler kamu sermayeli bankaların mevduat rakamlarının seyrini de pozitif yönde etkilemiştir. 2001’den sonra mevduat rakamları sürekli artış göstermiştir. Mevduat rakamlarının artış oranı 1999’dan günümüze 305.000.134 bin TL artarak rekor artış yaşamıştır.

1990’lı yıllarda ve devamındaki kriz sürecinde bankaların alacaklarını tahsil edememesi ve tahsili geciktiren bazı düzenlemeler ve bununla beraber işlem mekanizmalarının yavaş işlemesi nedeniyle bankaların alacaklarını hiç tahsil edilememesi veya çok geç tahsil edilmesi bankaların zararların büyümesine, özkaynakların küçülmesine neden olmuştur⁷⁴. Ancak BDDK yapılandırma

⁷⁴ TBB, 2008, s.VIII.

programında sektörün genel sorunlarıyla birlikte doğrudan özkaynaklarına yönelik düzenlemeler de gerçekleşmiştir. Düzenlemeler süreç içinde etkisini göstermiş ve kamu sermayeli bankaların özkaynaklarında büyük artış yaşanmıştır. 2008 kriz sürecinde de özkaynak artışı devam etmiş ve 2017 itibariyle 95.644.385 bin TL'ye ulaşmıştır.

c. Kredi Rakamları

Piyasa mekanizmasının uygulanmaya başladığı 1980 yılından 2000 yılına kadar olan dönemde Türk bankacılık sektörünün tamamında sabit fiyatlarla toplam aktifler 4 kat, toplam krediler 2 kat artış göstermiştir⁷⁵. Birinci bölümde de belirtildiği üzere kamusal sermayeli bankaların günümüzde toplam bankacılık sektörü içindeki büyüklüğü yüzde 30'a yakındır ve toplam 500 milyona yaklaşmıştır.

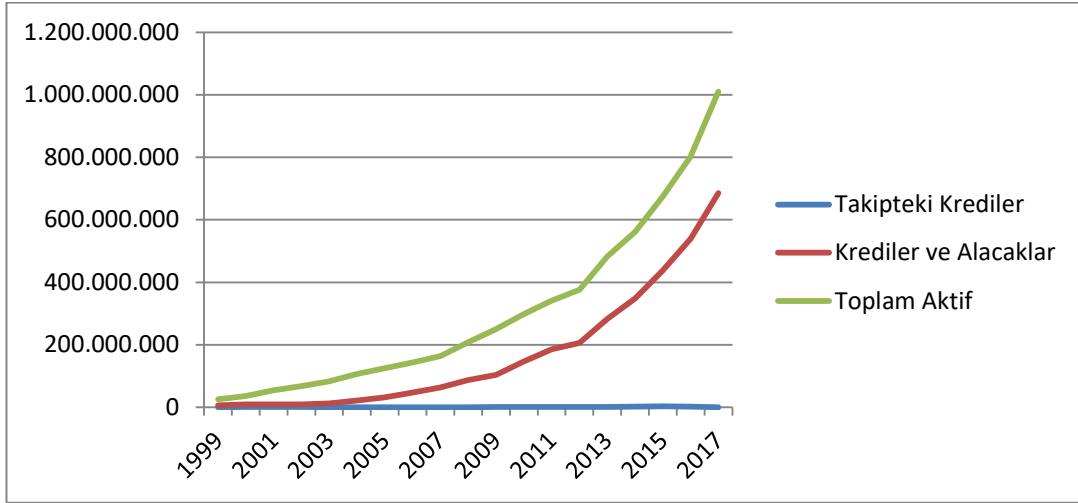
Tablo 4. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)

Yıl	Takipteki Krediler(net)	Krediler ve Alacaklar	Toplam Aktif
1999	396.309	6.124.954	25.182.230
2000	803.180	9.221.482	35.706.807
2001	1.202.497	8.803.646	53.831.379
2002	1.187.737	9.358.944	67.831.493
2003	101.975	12.731.939	83.134.383
2004	104.373	21.537.540	106.902.774
2005	74.482	31.548.884	124.485.923
2006	76.404	47.060.279	143.362.423
2007	93.715	63.195.215	163.585.241
2008	412.645	87.174.791	207.701.884
2009	615.477	103.755.293	249.976.260
2010	599.951	146.600.959	298.063.780
2011	632.295	184.955.611	340.989.268
2012	1.404.587	205.453.356	375.729.656
2013	1.485.381	282.648.480	482.969.504
2014	2.310.464	348.265.103	561.241.056
2015	2.622.020	437.338.481	673.524.800
2016	2.520.869	538.710.243	801.742.088
2017	-	685.694.124	1.010.196.867

Kaynak: TBB.

⁷⁵ TBB, 2008, s.101.

Grafik 3. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Kredi rakamları 2001 yılı hariç son 15 yılda sürekli artmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle kredi rakamları azalmış ve kredi hacmi daralmıştır. Krizden sonraki süreçte sektördeki toparlanma kamusal sermayeli bankaların kredi rakamlarında da artışı beraberinde getirmiştir. Bu anlamda kredi rakamlarının artmasındaki nedenlerin arasında 2000'li yıllar sonrasındaki ekonomik istikrarın sağlanması ve beraberinde faiz oranlarının düşmesi, aynı zamanda yurtdışından kaynak temin etme imkanlarının artması gösterilebilir ⁷⁶. Rakamsal olarak kamusal sermayeli bankaların kredi ve alacaklar rakamları 1999'da 6.124.954 bin TL iken, 2017'de 685.694.124 bin TL olmuştur. Bu rakam Türk bankacılık sektöründe kamusal sermayeli mevduat bankalarının kredi rakamlarının şimdiye kadar en yüksek olduğu rakam olmuştur.

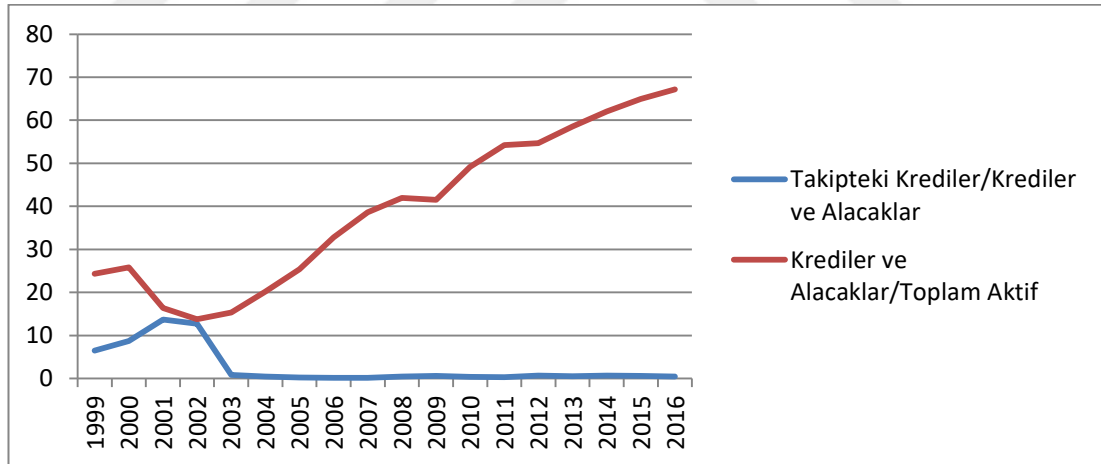
⁷⁶ TBB, 2008, s.101.

Tablo 5. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi

Yıl	Takipteki Krediler/Krediler ve Alacaklar (%)	Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktif (%)
1999	6,47	24,32
2000	8,70	25,82
2001	13,65	16,35
2002	12,69	13,79
2003	0,80	15,31
2004	0,48	20,14
2005	0,23	25,34
2006	0,16	32,82
2007	0,14	38,63
2008	0,47	41,97
2009	0,59	41,50
2010	0,40	49,18
2011	0,34	54,24
2012	0,68	54,68
2013	0,52	58,52
2014	0,66	62,05
2015	0,59	64,93
2016	0,46	67,19

Kaynak: TBB.

Grafik 4. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Sektörün etkinliğini belirleyen en önemli göstergelerden bir diğeri olan takipteki kredi oranı sektörde olduğu gibi kamusal sermayeli bankalarda da 2001 krizi ile birlikte geri ödeme sıkıntısını ortaya çıkarmıştır⁷⁷. 2001'de yüzde 14'e yaklaşan takipteki kredi oranı, sektördeki düzenlemeler etkisini olumlu yönde göstermiş 2007'de takipteki kredi oranının toplam krediler içindeki oranı yüzde 0,14

⁷⁷ Yenal ve diğeri, s.38.

olmuştur. 2001 ile 2008 arasında düzenli olarak azalan takipteki krediler oranı, 2008 kriziyle birlikte kısmen yeniden artışa geçmiştir. Ülkemizi finansal sektörden çok reel sektör kanalından etkileyen küresel ekonomik krizin bireyleri ve kurumları zor duruma düşürmesi nedeniyle kredi geri ödemelerindeki sıkıntılar sonucu krizin başladığı 2008 krizinden sonra kamusal sermayeli bankalar takipteki kredi oranlarında bir artış yaşanmıştır.

2001 krizinin Bankacılık sektörünü doğrudan etkileyen nedenlerin başında sektördeki aktif kalitesinin bozulması gelmekteydi. Sektördeki aktif kalitesinin önemli bir belirleyicisi “toplam kredi ve alacaklar/toplam aktifler”dir. Krizde sektörün aktifinin içerisinde hazinenin kaynak ihtiyacından dolayı piyasaya ve bankalara aşırı bir şekilde borçlanmasından dolayı yüksek oranlarda kamu kağıtları yer almaktayken, ileriki yıllarda ortaya çıkan düzenlemelerle aktif kaleminin içinde kredilerin oranı artmıştır⁷⁸. Kamusal sermayeli bankalarda da yaşanan bu durum sonucu yüzde 13'lere kadar düşen kredilerin toplam aktif içindeki oranı, 2015'te 64,93'e, 2016'da ise 67,19'a çıkmıştır.

d. Karlılık Rakamları

Kamusal, özel ve yabancı bankalara ait gelir ve gider kalemleri incelendiğinde bankalara ait net dönem karı ve zararı Net Faiz Gelir/Gider+Temettü Gelirleri+Ticari Kar/Zarar+Faaliyet Gelir/Gider+Diğer Faaliyet Gelileri+Net Faaliyet Karı/Zararı+Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar/Zarar+Durdurulan Faaliyetler Vergi Öncesi Kar/Zarar hesaplamasıyla elde edilmektedir.

⁷⁸ Yenal ve diğerleri, s.38.

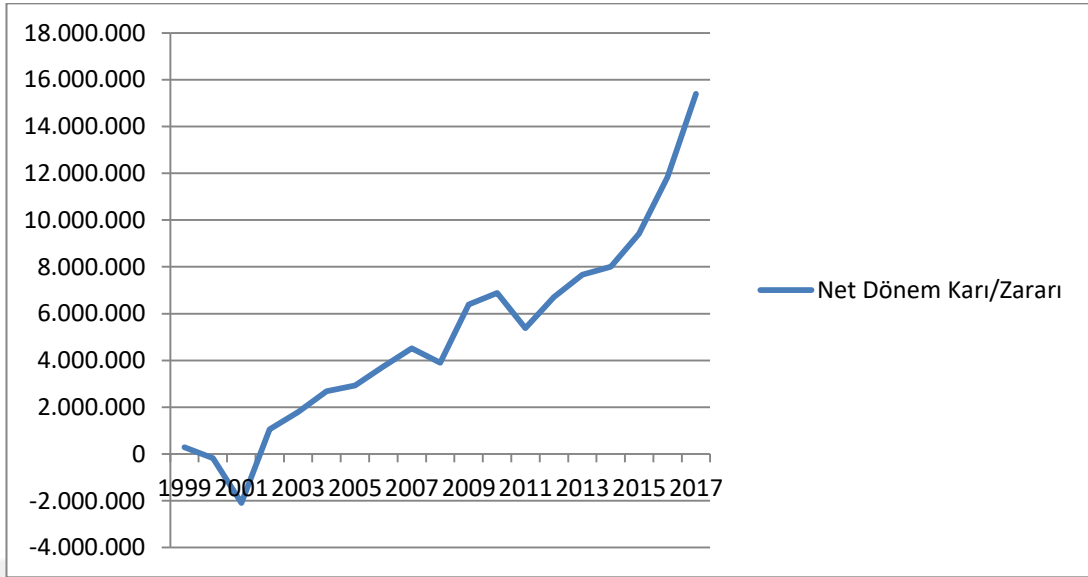
Tablo 6. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)

Yıl	Net Dönem Karı/Zararı
1999	284.476
2000	-177.392
2001	-2.092.786
2002	1.056.113
2003	1.790.361
2004	2.682.316
2005	2.927.809
2006	3.733.230
2007	4.513.830
2008	3.905.772
2009	6.393.252
2010	6.880.135
2011	5.372.593
2012	6.705.719
2013	7.666.456
2014	8.009.550
2015	9.407.892
2016	11.837.727
2017	15.388.966

Kaynak: TBB.

Kamusal sermayeli mevduat bankalarının karlılık rakamlarında bundan önceki diğer göstergelerde olduğu üzere 2001 kriz yıllarında büyük çöküşler söz konusudur. 2001 krizinde özellikle kamu bankalarının büyük zarar uğraması sonucu bu durum karlılık göstergelerine de yansımış, 2000 ve 2001 yıllarında kamu bankaları zarar yazmıştır. Dönem itibariyle sektörün önemli bir bölümünü elinde bulunduran kamusal sermayeli bankaların zararıyla tüm bankacılık sektörü olmak üzere ülke ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiştir.

Grafik 5. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Karlılık rakamlarına trend olarak bakıldığında 2001 yılı kamusal sermayeli bankalar açısından mihenk taşı olarak belirtilebilir. 2000 ve 2001 yıllarında dip yapan karlılık rakamları günümüze gelinceye kadar sürekli artmıştır. 2008 küresel ekonomik krizi, sektörde bazı kalemlerde (takipteki kredi rakamları) negatif etki ortaya çıkardığı gibi, krizin başladığı yıl olarak kabul edilen 2008 yılında bir düşüş göstermiş, 2008-2010 yıllarında ise karlılık rakamları artış göstermiştir. Bununla birlikte 2011 rakamlarında bir önceki yıla göre yaşanan yüzde 20 dolaylarındaki karlılık düşüşüne rağmen izleyen yıllarda kamusal sermayeli banka karında artış yaşanmış, 2017 itibarıyla 15.388.966 TL'ye ulaşmıştır.

2. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları

a. Banka, Şube, Personel Sayıları

Özel sermayeli ticaret bankaları Türk bankacılık sektörü içerisinde her zaman önemli bir konum içinde olmuşlardır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçte özel sektörün teşvik edilmesi kapsamında ortaya çıkan özel sermayeli mevduat bankaları geçmişten günümüze Türkiye ekonomisinin önemli yapı taşlarından olmuştur.

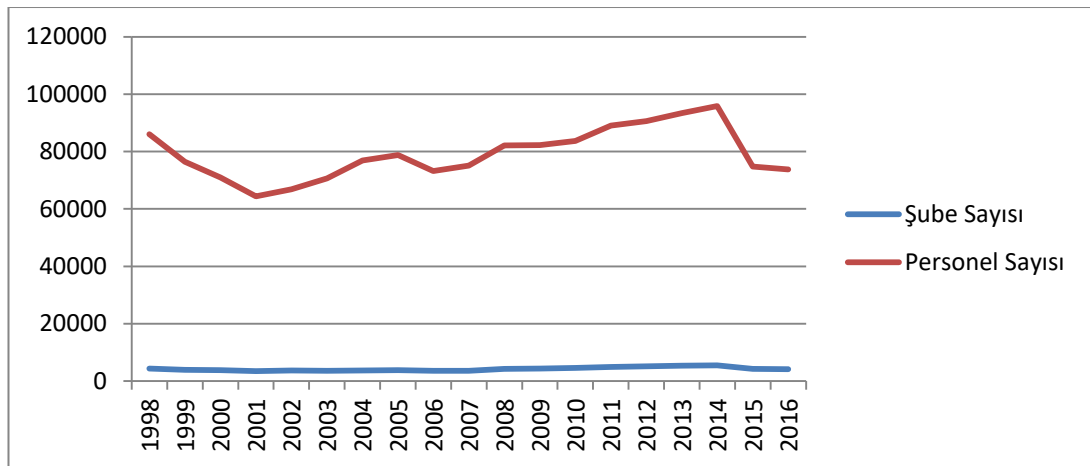
Tablo 7. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Banka, Şube ve Personel Sayıları

Yıl	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1998	38	4393	86066
1999	31	3960	76386
2000	28	3783	70954
2001	22	3523	64380
2002	20	3659	66869
2003	18	3594	70614
2004	18	3729	76880
2005	17	3799	78806
2006	14	3582	73220
2007	11	3625	75124
2008	11	4290	82158
2009	11	4390	82270
2010	11	4582	83633
2011	11	4944	89047
2012	12	5100	90612
2013	11	5339	93365
2014	11	5426	95.839
2015	9	4.299	74.756
2016	9	4.132	73.742
2017	9	4.013	73.460

Kaynak: TBB.

1998’de 38 olan banka sayısı 2000’li yıllarda 3’te 2 oranında azalmıştır. Günümüzde 9 adet özel sermayeli mevduat bankası bulunmaktadır. Bunlar; Adabank, Akbank, Anadolubank, Fibabank, Şekerbank, Turkish Bank, Türk Ekonomi Bankası, Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası’dır.

Grafik 6. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Şube ve Personel Sayıları

Kaynak: TBB’den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

2001 krizinden özel bankaların geçmişten gelen kronik sorunları sektörü ve genelinde ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla 2001 kriz sürecinden

sonra BDDK Yapılandırma Programı'nda özel bankaların tekrar sağlıklı bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir⁷⁹. 2000'li yıllardan sonraki süreçte sektör hızlı büyümüş ve küresel finans sistemi ile entegre olacak teknolojik alt yapı ve insan kaynağına kavuşmuştur. Şube sayılarındaki artış istihdamdaki artışa paralel olarak ilerlemiş, gerek sanayinin Anadolu illerine kaymaya başlaması, gerekse bireysel bankacılığında önem kazanması ile birlikte bankalar şubeleşmeye önem vermeye başlamışlardır⁸⁰. Krizle 3523'e kadar inen şube sayısı 2001-2014 arası dönemde yüzde 50'den fazla bir artışla 5426'ya ulaşmıştır. Aynı şekilde personel sayısı da yüzde 50'den fazla bir artışla 2014 yılında 100.000'e yaklaşmıştır. Özel sermayeli bankalar grubunda yer alan 2 bankanın bu dönemde yabancı sermaye grubuna geçmesi sonucunda ise 2015 ve 2016 yıllarında özel sermayeli bankaların personel ve şube sayılarında bir düşüş gözlenmiştir.

b. Mevduat Rakamları

Ekonomide 2002 yılından sonra yaşanan gelişmeler, istikrar içinde büyümenin, mali disiplinin, düşük enflasyonun ve finansal istikrarın önemini açıkça ortaya koymuştur. Ekonomik performansın artmasının faaliyet ortamının iyileşmesine olan katkısı yanında, düzenlemelerin uluslar arası iyi uygulamalara yaklaşması ve denetimin daha etkin hale gelmesinin de etkisiyle sağlanan rekabet ortamında finansal kurumlar bilançolarını ve hizmet ağlarını büyüterek ve özkaynaklarını daha güçlü hale getirerek ekonomik faaliyetin, dolayısıyla büyümenin finansmanında daha fazla rol almaya başlamışlardır⁸¹.

⁷⁹ BDDK, 2008, s.38.

⁸⁰ BDDK, **BDDK 10. Kuruluş Yılı Dönümü Konferansı**, 16 Eylül 2010, BDDK Aroks Döküman Merkezi Ankara, 2010, s.56.

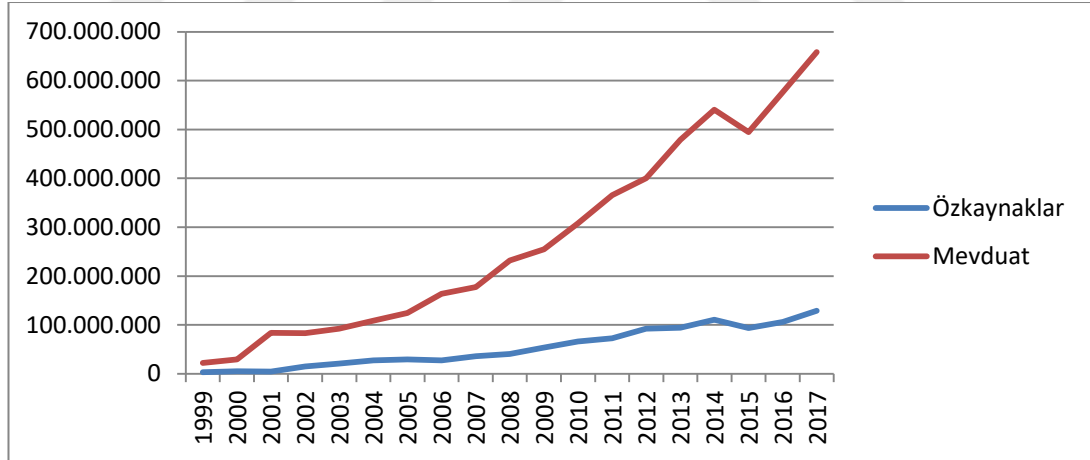
⁸¹ TBB, 2008, s.X.

Tablo 8. Özel Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları (Bin TL)

Yıl	Özkaynaklar	Mevduat
1999	3.061.689	22.385.819
2000	5.284.685	29.791.986
2001	4.340.669	83.672.727
2002	15.193.748	83.268.378
2003	20.958.180	92.086.694
2004	27.399.353	108.617.427
2005	29.396.020	124.433.213
2006	27.586.310	163.678.966
2007	35.896.051	177.527.514
2008	40.900.281	231.940.125
2009	53.895.307	254.730.205
2010	66.498.235	308.023.373
2011	72.464.345	365.481.031
2012	92.325.273	400.004.575
2013	94.518.781	478.638.250
2014	110.505.609	540.509.188
2015	93.927.905	494.481.713
2016	106.118.115	576.408.801
2017	128.835.459	658.568.055

Kaynak: TBB.

Grafik 7. Kamusal Sermayeli Bankalar Mevduatı ve Özkaynakları

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Özel sektörde de özkaynaklar son 15 yılda düzenli olarak artmıştır. 2001'de 4.340.669 bin TL ile dip yapan özel sermaye özkaynakları 2017'de şimdiye kadarki en yüksek rakamına ulaşmış ve 128.835.459 bin TL olmuştur.

1990'lı yıllara doğru, yüksek ve kronik enflasyon devam etmekle birlikte; yurtdışından kaynak temini imkanının artması, mevduat faizlerinin serbest bırakılması, döviz cinsinden tasarruf yapabilme imkanlarının genişletilmesi sonucu

finansal sistemin büyümesi hızlanmıştır⁸². Bu gelişmelerin ışığında mevduat rakamları da artış göstermiştir. Mevduatın büyümesiyle sistemdeki kaynak temininin kolaylaşması, kredi faiz oranlarına yansımış, sektörde pozitif etki ortaya çıkarmıştır. Böylelikle 1999’da 22.385.819 bin TL olan mevduat rakamları 2008’de 231.940.125 bin TL’ye, 2017’de de 658.568.055 bin TL’ye ulaşmıştır.

c. Kredi Rakamları

Günümüzde piyasaların önemli bir kısmını özel sermayeli mevduat bankaları fonlamaktadır. Dolayısıyla hem reel sektörün ticari kredileri, hem de bireylerin tüketici, taşıt ve konut kredileri ile beraber kredi rakamları sektörde önemli göstergelerdendir. Ancak burada dikkat çekilecek bir nokta 2008 krizinden sonra takipteki kredi oranlarında bir artış yaşanmış olmasıdır.

Tablo 9. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)

Yıl	Takipteki Krediler	Krediler ve Alacaklar	Toplam Aktif
1999	166.220	11.962.635	35.679.111
2000	314.934	18.636.019	49.401.705
2001	2.898.193	24.988.695	93.673.349
2002	1.568.561	36.799.716	119.471.361
2003	638.985	46.962.693	142.270.851
2004	578.337	69.622.046	175.936.582
2005	599.343	103.304.662	237.043.151
2006	565.027	127.700.545	265.614.996
2007	728.296	153.041.168	293.529.719
2008	1.373.217	200.005.978	369.603.091
2009	1.254.689	196.505.908	413.241.040
2010	1.168.664	261.887.192	496.520.351
2011	1.727.419	358.518.556	619.118.960
2012	2.466.933	417.705.302	694.564.518
2013	2.896.856	525.879.932	831.319.965
2014	3.497.764	614.062.005	950.147.462
2015	3.553.372	556.658.205	850.697.921
2016	4.761.976	633.945.588	968.419.502
2017	-	736.287.315	1.130.145.145

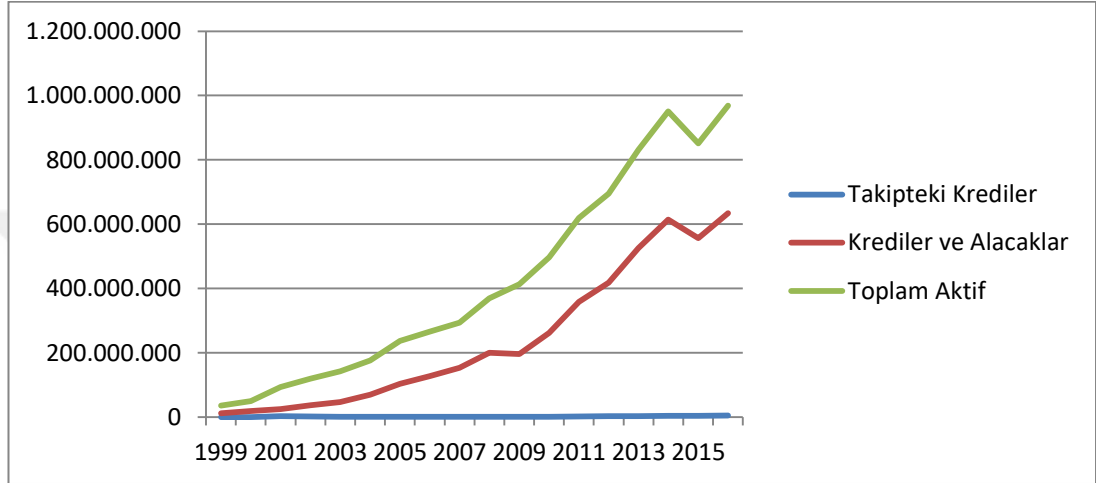
Kaynak: TBB.

Bankacılık sektörünün genel olarak ekonomik koşullar karşısındaki kredi verme davranışları incelendiğinde, sektörün ekonomide yaşanan dalgalanmalarla aynı doğrultuda bir kredi verme eğilimi içinde olduğu görülmektedir. Nitekim

⁸² TBB, 2008, s.101.

ekonomide daralma yaşandığı dönemlerde, bankalar verdikleri kredi miktarını azaltmakta veya ekonomide canlanma yaşandığı dönemlerde ise verdikleri kredi miktarını arttırmaktadırlar⁸³. Bu anlamda 2008 kriz dönemindeki süreçte 2008-2009 döneminde özel sermayeli mevduat bankalarının kredi rakamlarında bir azalma yaşanmıştır.

Grafik 8. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Kamusal sermayeli bankalarda olduğu gibi özel sermayeli mevduat bankalarında da 2001 yılından sonraki süreçte kredi rakamlarında bir artış yaşanmıştır. 2008 krizi sürecinde de herhangi bir azalış göstermemiş, aksine artışını devam ettirmiştir. Kredi rakamları 1999'da 166.220 bin TL iken 2013 itibariyle 2.896.856 bin TL'ye ulaşmış ve 17 katlık bir artış göstermiştir. Sektördeki bu artış aktif rakamlarında da artışı beraberinde getirmiştir. Aktif rakamları da son 15 yıl içinde büyük bir artış yaşayarak 2017'de 1.130.145.145 bin TL'ye ulaşmıştır.

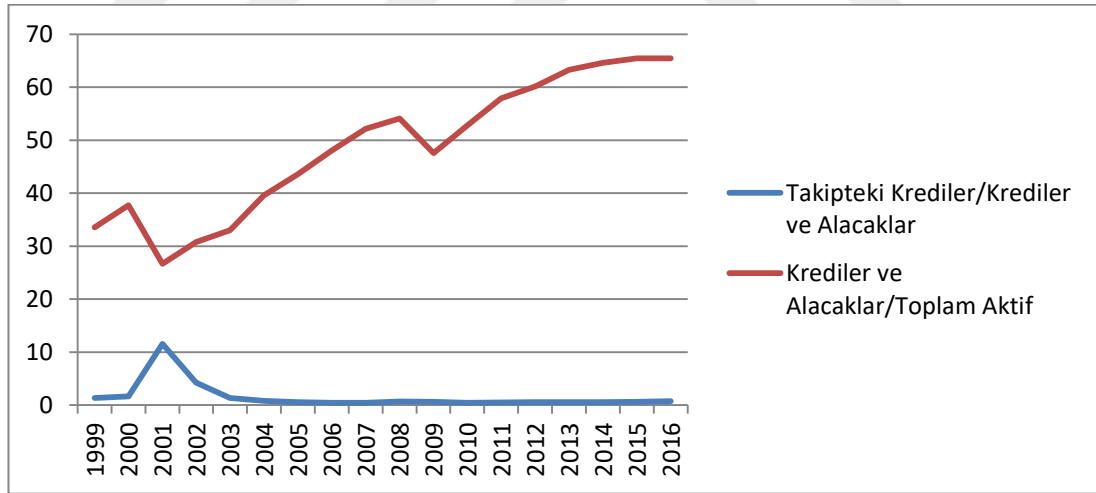
⁸³ BDDK Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, **Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler**, Sayı 5, Aralık 2010, s.VI.

Tablo 10. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi

Yıl	Takipteki Krediler/Krediler ve Alacaklar (%)	Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktif (%)
1999	1,38	33,52
2000	1,68	37,72
2001	11,59	26,67
2002	4,26	30,80
2003	1,36	33,00
2004	0,83	39,57
2005	0,58	43,58
2006	0,44	48,07
2007	0,47	52,13
2008	0,68	54,11
2009	0,63	47,55
2010	0,44	52,74
2011	0,48	57,90
2012	0,59	60,13
2013	0,55	63,25
2014	0,56	64,62
2015	0,63	65,43
2016	0,75	65,46

Kaynak: TBB.

Grafik 9. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Aktif Kalitesi (Yüzde)

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Bankaların hacimsel büyüklüğünün aktif büyüklüğüne bakılarak dikkate alındığı düşünüldüğünde aktif rakamlarının büyümesinin yanında aynı zamanda aktif kalitesinin de artması, hem özel sermayeli mevduat bankaları hem de tüm Türk bankacılık sektörü açısından önemli bir gelişme olmuştur. 2001 krizinden dolayı takipteki krediler kamusal sermayeli mevduat bankalarında olduğu gibi özel sermayeli mevduat bankalarında da artış göstermiştir. Sektör açısından sıkıntılı bir

süreci doğuran bu durum sektörün yapılandırma sürecinden sonra azalmıştır. 2007 sonlarında başlayan küresel ekonomik krizle 2008’de özel sermayeli mevduat bankaları takipteki kredi oranı yüzde 0,68’e kadar yükselmiş olup son 13 yıllık dönemde en yüksek seviyesine çıkmış, alınan önlemler neticesinde takipteki kredi oranı daha da fazla artmamıştır. Fakat son dönemde özel sermayeli bankaların takipteki kredi oranlarında yeniden bir artış gözlenmekte olup, kriz dönemindeki de üzerine çıkan bir oran söz konusudur. Yine kredi ve alacakların toplam aktifler içindeki payı 2001’den sonraki süreçte 2009 hariç sürekli artmış, bu da özel sermayeli mevduat bankaları açısından olumlu bir gösterge olmuştur.

d. Karlılık Rakamları

Özel sermayeli mevduat bankalarının rakamlarında da kamu sermayeli mevduat bankalarinkine benzer bir süreç yaşanmıştır. 2001 yılında özel sermayeli mevduat bankaların zararı 4,5 milyar TL’ye yaklaşmıştır. Yine 1999’dan 2014’e son 15 yıllık dönemde özel sermayeli mevduat bankaların zarar yazdığı dönem sadece 2001 yılı olmuştur.

Tablo 11. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)

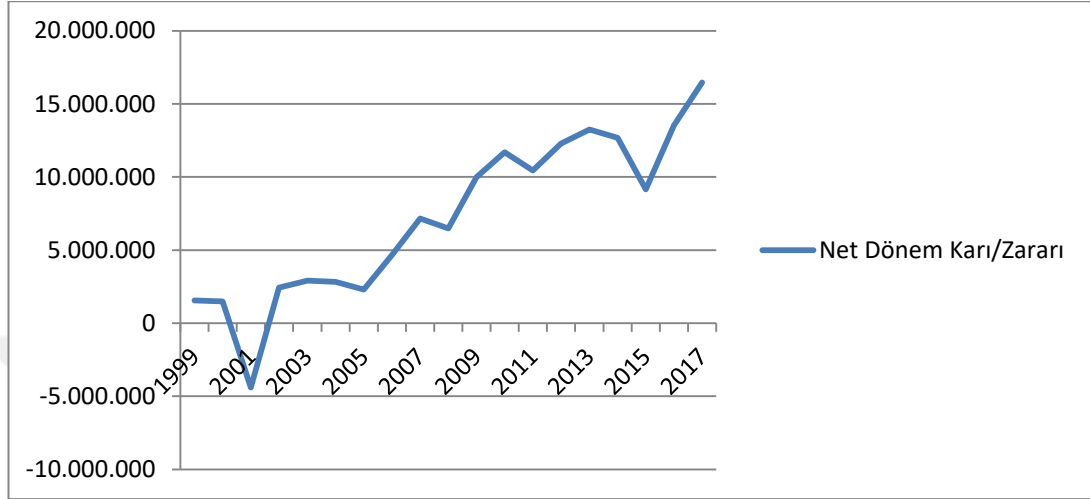
Yıl	Net Dönem Karı/Zararı
1999	1.556.558
2000	1.500.363
2001	-4.396.633
2002	2.430.848
2003	2.917.037
2004	2.825.399
2005	2.307.095
2006	4.657.441
2007	7.154.752
2008	6.480.777
2009	9.974.953
2010	11.683.022
2011	10.450.617
2012	12.277.627
2013	13.238.715
2014	12.668.657
2015	9.154.068
2016	13.526.876
2017	16.474.908

Kaynak: TBB.

Grafik 10 incelendiğinde, 2001 krizinden sonra hayata geçirilen sektördeki yapısal düzenlemelerle 2001-2008 arası dönemde özel sermayeli mevduat

bankalarının karlılık trendinde mütemediyen artış yaşanmıştır. Küresel ekonomik kriz ile birlikte 2008 yılında karlılık trendi bir önceki yıla göre azalmıştır. 2009-2017 döneminde net dönem karındaki trend genellikle pozitif yönde olmuş ve 2017 itibariyle 16.474.908 TL olmuştur.

Grafik 10. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

3. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları

a. Banka, Şube, Personel Sayıları

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren yabancı bankaların bir kısmı Türkiye'de bir banka satın alarak ismini değiştirmiş ve sektöre dahil olmuş, bir kısmı da merkezi yurtdışında olan bankalarına Türkiye'de şube açarak sektöre dahil olmuşlardır. Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar Alternatif Bank, Arap Türk Bankası, Bank of China Turkey, Burgan Bank, Citibank, Denizbank, Deutsche Bank, HSBC Bank, ICBC Turkey Bank, ING Bank, MUFG Bank Turkey, Odea Bank, QNB Finansbank, Rabobank, Turkland Bank, Türkiye Garanti Bankası'dır. Türkiye'de şube açan yabancı sermayeli bankalar ise Bank Mellat, Habib Bank, Intesa Sanpaolo, JP Morgan Chase, Societe Generale'dir.

Tablo 12. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Banka, Şube ve Personel Sayıları

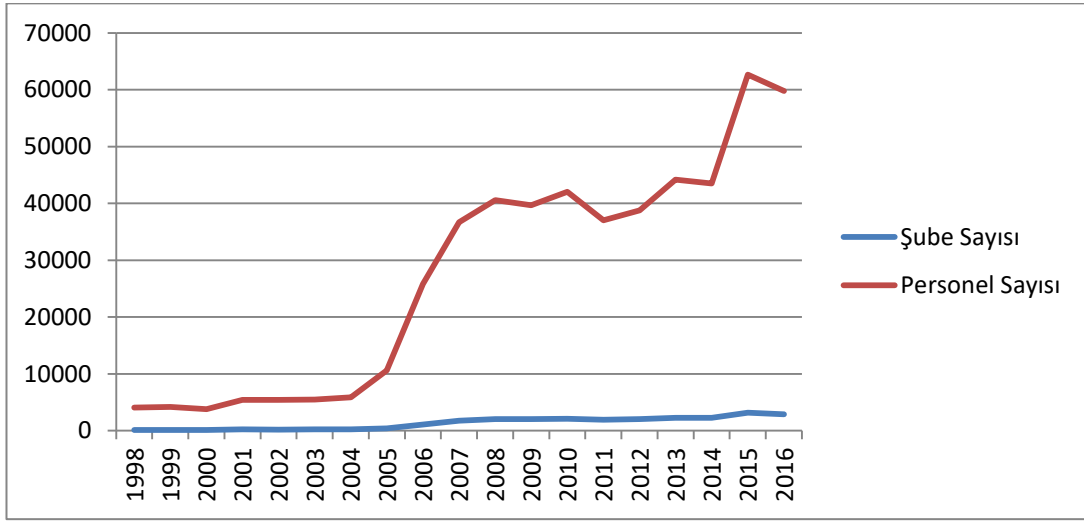
Yıl	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1998	18	115	4051
1999	19	121	4185
2000	18	117	3805
2001	15	233	5395
2002	15	206	5416
2003	13	209	5481
2004	13	209	5880
2005	13	393	10610
2006	15	1072	25794
2007	18	1731	36707
2008	17	2034	40567
2009	17	2062	39676
2010	17	2096	42013
2011	16	1938	37047
2012	16	2012	38772
2013	17	2244	44159
2014	19	2226	43.446
2015	21	3170	62.646
2016	21	2905	59.804
2017	21	2.809	56.079

Kaynak: TBB.

Türkiye’de bankacılık 1980’lere kadar sıkı bir şekilde devletin denetimi altındadır; yabancı sermayeli bankalara uzun süre sektöre giriş izni verilmemiştir. Türkiye’de bankacılık sektörü ancak 1980’den sonra, yani 24 Ocak kararlarından sonra daha liberal bir yapıya kavuşmuştur. Alınan kararlar sektörde etkisini göstermiş, 1980-1990 döneminde yabancı banka sayısı 4’ten 22’ye çıkmıştır⁸⁴.

⁸⁴ BDDK, 2010, ss.44,55.

Grafik 11. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Şube ve Personel Sayıları

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

2000'li yıllardan sonra bankacılık sektörünün toparlanması ve rakamların pozitif yönlü seyretmesi sektörde yabancı sermayeli bankaların şube ve personel sayısı açısından büyümesine neden olmuştur. Bununla birlikte 2008 küresel ekonomik krizin yurtdışı kaynaklı olması, izleyen süreçte yabancı sermayeli bankaların istihdam politikalarında bir nebze de olsa dalgalanmaya neden olmuştur. Buna rağmen genel olarak bakıldığında 2001-2014 sürecinde 13-18 bandında izleyen yabancı sermayeli bankaların şube sayısı 2014'te 2.265 olmuş, personel sayısı da 43.501 olmuştur.

b. Mevduat Rakamları

2000 öncesi yıllarda Türk bankacılık sektöründe mudilerin yabancı sermayeli bankalara çekince ile yaklaştığı dönemler olmuştur. Gerek milli hassasiyetler, gerekse yabancı sermayeli bir bankanın yurtdışında veya yurtiçindeki bir nedenden dolayı ülkeyi terk edebilecek olması soru işaretlerine neden olabilecek hususlar arasındadır. 2000 sonrası dönem ise tam tersi bir durum yaşanmış ve halkın gözünde bankalar arası tercihi etkileyen faktörler faiz oranları gibi objektif faktörler olmuştur. Bununla birlikte mevduattaki TMSF garantisi de tercih edilen bankanın sermaye sahibine bakılmasını ortadan kaldıran faktörlerden olmuştur. Dolayısıyla aşağıdaki tablo incelendiğinde mevduat rakamları son 15 yılda sürekli artmıştır. 1999'da 1.310.991 bin TL olan mevduat rakamları 2001 kriz yılında 3.155.201 bin TL, bir diğer kriz yılı olan 2008'de ise 60.234.091 bin TL olmuştur. Burada önemli olan bir husus da yurtdışı kaynaklı olan 2008 krizinden sonraki dönemde, mudilerin yabancı

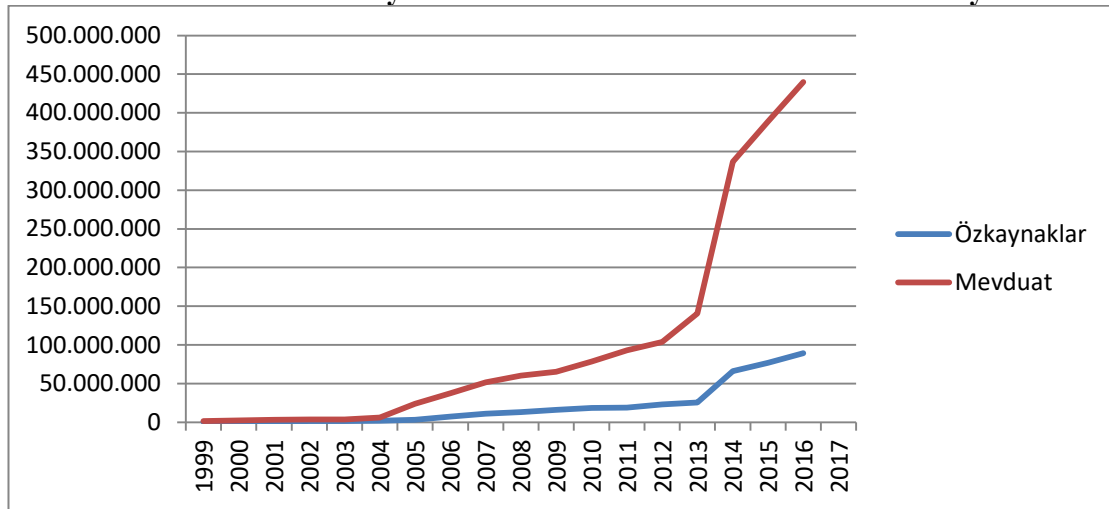
sermayeli olması nedeniyle bankalara olan güveninde bir değişimin yaşanmaması ve mevduatlarında bir değişimin yaşanmamış olmasıdır. 2008 krizi sonrası dönemde de yabancı sermayeli mevduat rakamlarının artışı devam etmiş ve 2013'te 25.691.533 bin TL olmuştur.

Tablo 13. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Mevduatı ve Özkaynakları
(Bin TL)

Yıl	Özkaynaklar	Mevduat
1999	245.196	1.310.991
2000	367.398	2.216.683
2001	549.317	3.155.201
2002	1.387.837	3.457.186
2003	1.665.655	3.545.181
2004	2.082.882	6.201.928
2005	3.300.279	23.739.206
2006	7.114.070	37.420.195
2007	11.144.793	51.467.026
2008	13.180.354	60.234.091
2009	15.809.721	65.369.465
2010	18.439.013	78.349.262
2011	18.810.209	93.165.306
2012	23.203.528	103.818.064
2013	25.691.533	140.637.085
2014	30.160.440	168.383.596
2015	65.877.158	336.825.497
2016	76.780.503	388.870.423
2017	89.395.941	439.636.555

Kaynak: TBB.

Grafik 12. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Mevduatı ve Özkaynakları

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Gerek BDDK düzenlemeleri, gerekse yasal altyapının sektörde daha sağlam temellere oturtulmasıyla yabancı sermayeli bankaların göstergelerinde de düzeltilmeler

yaşanmıştır. Bununla birlikte 2000’li yıllardaki düzenlemeler sonrası sektöre olan yabancı banka ilgisi artmasıyla yabancı sermayeli bankaların sayısının artması rakamları yukarıya doğru çeken nedenler arasında olmuştur. Özkaynaklar ve mevduat rakamları kamusal sermayeli ve özel sermayeli mevduat bankalarıyla karşılaştırıldığında yabancı sermayeli bankaların özkaynaklarında 2000 sonrasında günümüze kadar olan artış daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Yabancı sermayeli bankaların özkaynaklarında 15 yılda 1000 kat artış yaşanırken, kamusal sermayeli bankalarda artış oranı 300, kamusal sermayeli bankalarda ise 60 kat dolaylarında olmuştur.

c. Kredi Rakamları

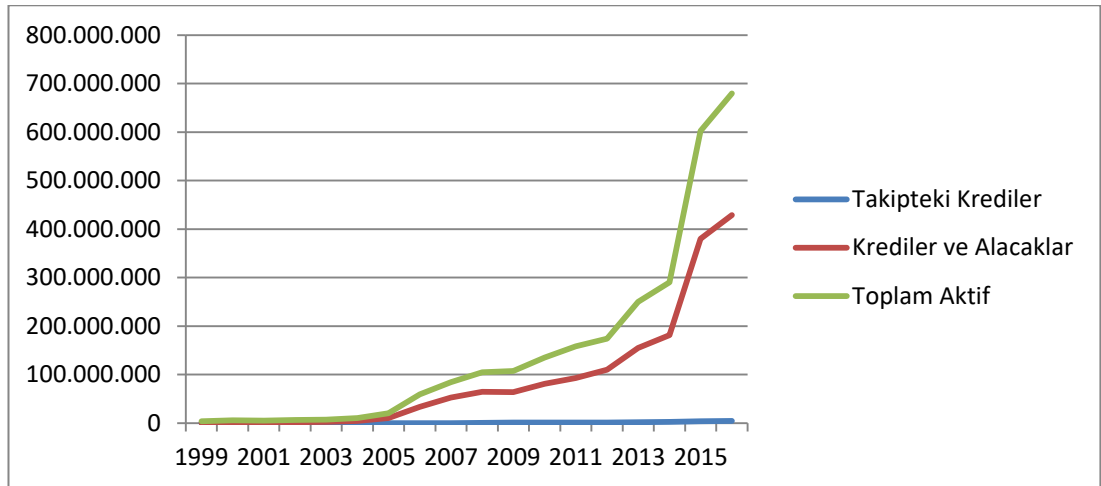
Yabancı sermayeli bankalar açısından kredi rakamları, mevduat rakamları ile doğru yönlü izlemiştir. Mevduat bölümünde belirtildiği üzere banka tercihinde mudilerin olduğu gibi kredi kullananların da tercihlerinde de faiz oranları etkili olmuştur. Yapılan yasal düzenlemelerden sonra yabancı sermayeli bankaların sektördeki ağırlıklarının artmasıyla piyasaya kullandıkları fon miktarlarında da önemli artışlar olmuştur. Dolayısıyla yabancı sermayeli bankaların işleyiş ve rekabet açısından kamusal ve özel sermayeli mevduat bankaları ile aralarında bir fark kalmamıştır.

Tablo 14. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif (Bin TL)

Yıl	Takipteki Krediler (net)	Krediler ve Alacaklar	Toplam Aktif
1999	4.640	620.112	3.765.998
2000	5.708	966.289	5.644.816
2001	18.640	1.355.439	5.053.498
2002	24.947	2.248.292	6.624.348
2003	26.447	2.772.263	6.943.398
2004	38.251	4.790.020	10.346.884
2005	68.169	10.473.002	20.715.900
2006	92.695	33.393.982	59.323.609
2007	293.064	52.774.641	84.335.416
2008	648.781	64.731.471	104.797.554
2009	1.244.059	64.266.669	107.487.672
2010	1.076.250	81.425.164	135.572.387
2011	1.033.678	93.242.331	158.187.872
2012	1.477.217	110.358.095	174.315.946
2013	1.664.156	154.807.754	250.153.287
2014	2.329.837	181.542.992	290.332.007
2015	4.002.465	380.329.048	602.105.143
2016	4.365.666	429.116.768	679.520.825
2017	-	501.644.022	777.166.464

Kaynak: TBB.

Grafik 13. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Kredi, Takipteki Krediler ve Toplam Aktif

Kaynak: TBB'den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

Kredi rakamlarındaki artışlara bakıldığında toplam kredi rakamlarında ve trendinde çok büyük artışlar söz konusu olmuştur. Kredi ve alacakların toplamı 1999'da 620.000 bin TL dolaylarında iken yıllar içinde grafikten ve tablodan da görüleceği üzere büyük bir artış trendi gerçekleşmiştir. Bununla birlikte sadece

2008'den 2009'a geçişte kredi rakamlarında bir düşüş yaşanmıştır; ki bu durum krizin negatif etkilerinin rakamlara yansımaları olarak belirtilebilir. Aynı şekilde 2008 yılından sonra yabancı sermayeli bankaların takip rakamlarında da yüksek oranlarda artışlar olmuştur. Her ne kadar aynı yıllarda kredi rakamları da artsa da takipteki kredilerin de aynı oran da artması sektörde kısmen de olsa kredi dönüşlerinde sorun yaşandığını göstermektedir. Dolayısıyla küresel krizin reel sektörde ortaya çıkardığı finansal sıkıntıların yansımaları takip kredilerin artışında da etkisini göstermiş olduğu söylenebilir.

d. Karlılık Rakamları

Sektördeki büyüklük dağılımı itibariyle özel ve kamusal sermayeli bankalardan sonra gelen yabancı sermayeli mevduat bankalarının kar/zarar rakamları kamusal ve özel sermayeli mevduat bankalarına göre de düşük seviyelerde kalmaktadır. Nitekim 2001 kriz döneminde kamusal ve özel sermayeli mevduat bankaları zarar açıklarken, yabancı sermayeli bankalar süreci daha az kayıpla atlattı, eksi hanelere düşmek yerine karlarında azalma söz konusu olmuştur.

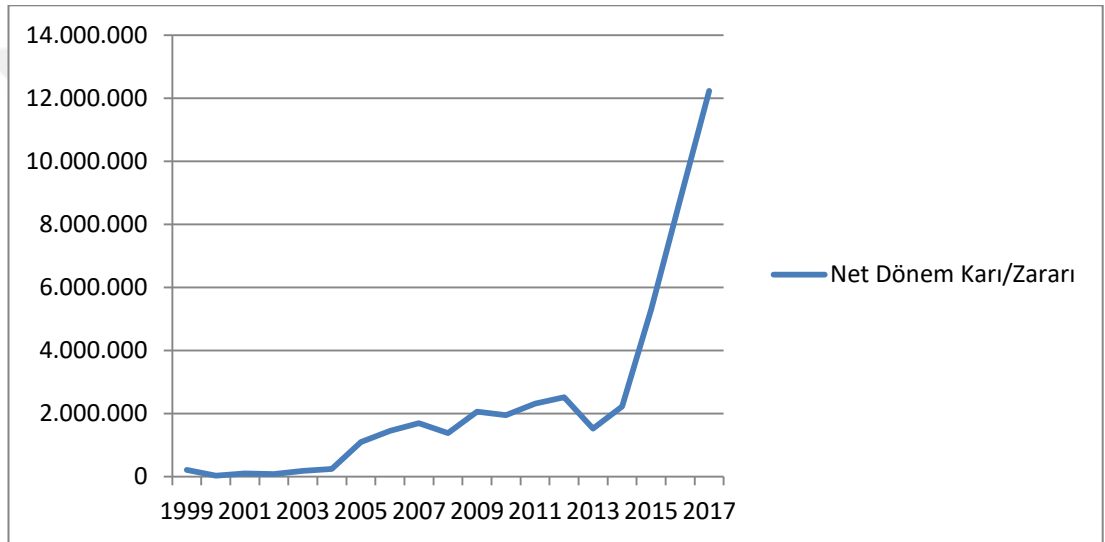
Tablo 15. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı (Bin TL)

Yıl	Net Dönem Karı/Zararı
1999	221.210
2000	33.951
2001	104.353
2002	82.048
2003	186.243
2004	246.878
2005	1.098.160
2006	1.460.579
2007	1.696.053
2008	1.384.868
2009	2.066.983
2010	1.952.085
2011	2.316.985
2012	2.518.775
2013	1.531.757
2014	2.225.208
2015	5.305.897
2016	8.770.678
2017	12.227.121

Kaynak: TBB.

2008 krizinde tıpkı diğer sermaye gruplarına ait bankalarda olduğu gibi karlılık rakamlarında azalma söz konusu olmuştur. Krizin etkisiyle birlikte karlılık rakamlarında bir azalma söz konusu olmuştur. Böylelikle 2007’de 1.696.053 bin TL olan net dönem karı, 2008’de 1.384.868’ye gerilemiştir. Bu durum aşağıdaki grafikte de kendisini göstermiştir. Bununla birlikte 2008’den sonraki süreçte yabancı sermayeli mevduat bankalarının karlılık rakamları dalgalı bir seyir izlemiştir. 2007/2008 döneminde azalan trend, 2008/2009 döneminde artmış bir sonraki dönem yine azalış göstermiştir. 2017 itibariyle yabancı sermayeli mevduat bankaları net dönem karı 12.227.121 TL’ye ulaşmıştır.

Grafik 14. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları Net Dönem Karı/Zararı

Kaynak: TBB’den elde edilen veriler ile tarafımızca oluşturulmuştur.

C. Katılım Bankaları

Katılım bankaları 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre “*özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşları*” ifade etmektedir.

Türkiye’de ve dünyada fon talep edenler ve fon arz edenlerin önemli bir kesimi dini sebeplerle faiz unsurundan uzak durmaktadır. Dolayısıyla bu durumda faizli sistemle çalışan konvansiyonel bankalara gitmeyen fonların atıl kalması söz konusu olmaktadır. Bu noktada dünyada İslami Bankalar, Türkiye’de Katılım Bankaları olarak adlandırılan ve faizsiz bankacılık hizmeti sunan bankalar ülkemizde; “mali sektörde bir yenilik olarak, faiz hassasiyeti nedeniyle klasik bankalara gitmeyen fonları ekonomiye kazandırmak ve tasarruf sahiplerinin fonlarını

güvenle saklamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmak, alternatif yatırım alanları sayesinde körfez fonlarını çekmek gibi amaçlarla” 1980’lerden bu yana faaliyet göstermektedirler⁸⁵.

Ülkemizde halihazırda 5 adet katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bunlar Kuveyt Turk Katılım Bankası A.Ş., Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş., Ziraat Katılım Bankası A.Ş., Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

⁸⁵ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB). **Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?**. TKBB Broşür, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf>, (18.11.2018), s.3.

III. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE KAMUSAL SERMAYELİ BANKALARIN KARŞILAŞTIRMALI ETKİNLİK ANALİZİ

A. Etkinlik ve Verimlilik Kavramları

Etkinlik ve verimlilik gibi kavramlar, mevcut ortamda kaynakların sınırlı olduğu ancak diğer yandan da isteklerin sınırsız ve sonsuz olduğu bir dünyada şüphesiz ki her dönem önemli olmuş ve olmayı da sürdürecektir. Mal ve hizmet üretiminde emek sürecinin vazgeçilemez bir unsur olduğu düşünülürse eğer kaynaklar sınırlı olmasa bile yaşamın hemen her yerinde etkinlik ve verimlilik kavramlarının insan hayatındaki önemi yadsınamayacaktır. Dolayısıyla gerek bireyler, gerek kurumlar, gerekse devlet kademesine kadar tüm unsurların verimlilik bilinci ile hareket etmesi, bu bilinci yaygın hale getirmesi ve buna yönelik koşulların ortaya konulması için çaba harcaması büyük önem taşımaktadır⁸⁶.

Genel olarak akademik kaynaklarda “etkililik, etkinlik ve verimlilik kavramları” birbiriyle karıştırılmakta, benzer süreçler ifade ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte yine bazı bilim insanları da etkinlik ve etkililik kavramlarını aynı anlamda kullanılabilmektedir. Bazı bilim insanları ise, her iki kavramın farklı içeriklerinin olduğunu altını çizmektedir. Bu düşünce kapsamında; “bir firma etkin olmakla birlikte etkili çalışmayabilir. Mal üreten örgütlerde, örgütün etkinlik durumunu belirtmek üzere verimlilik kavramı da kullanılmaktadır. Verimlilik, elde bulunan kaynaklardan optimum çıktının sağlanması, etkililik ise, kaynakları en iyi şekilde değerlendirerek mümkün olan en iyi sonucun alınması” ifadeleriyle kaynaklarda yer almaktadır⁸⁷.

Türk finans sisteminde hacim olarak en önemli paya sahip bankacılık sistemi için etkinlik ve verimlilik konusu, her ne kadar önceki dönemlerde araştırılsa da özellikle son yıllarda sektördeki artan rekabet çerçevesinde daha da önem kazanmıştır. Yine liberalleşme süreçlerinin ekonomide gelişmesiyle finansal kuruluşların verimlilik düzeyleri daha yakından ve sistematik olarak izlenmeye

⁸⁶ Emre Güneşer Bozdağ ve diğerleri, “Bankacılık Sisteminde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Analizi İle Bir Uygulama)”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, s.34.

⁸⁷ Süleyman Yükücü ve Gülşah Atağan, “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009, s.1.

başlamıştır. Dolayısıyla bankaların ve diğer finans kuruluşlarının verimlilik ve etkinliklerinin incelenmesi, hem iktisat, hem de finans alanlarına yönelik bir araştırma konusu olmuştur. Nitekim bu alanlarda yapılacak çalışmalar ve bunların sonuçları çerçevesinde uygulanacak yol planları, bankacılık ve finans kuruluşlarına önemli düzeyde yol gösterici ve fikir verici olabilmektedir⁸⁸.

B. Verimlilik ve Etkinlik Ölçüm Yöntemleri

1. Oran Analizi

Oran analizi en yaygın kullanılan ölçme yöntemlerinden biridir. Bu yöntemin sık olarak kullanılmasının nedenleri olarak uygulanmasının kolaylığı, tek girdi ve tek çıktının birbirine oranlanması ile oluşan rasyonun zaman içinde izlenmesi ve az bilgiye ihtiyaç duyulmasıdır^{89,90}.

“Aktif Getiri Oranı” (ROA: Return on Assets) ve” Öz Sermaye Getiri Oranı” (ROE: Return on Equity) en sık karşılaşılan oran analizi türlerindedir. Bu oranlamalar sonucunda elde edilecek net karın, aktif ve öz sermayeye oranının yüksek olması verimlilik seviyesi kapsamında pozitif bir göstergedir. İşletmenin, bir birim kar çıktısı alabilmek için daha az miktarlarda aktif ve özsermaye kullanması o işletmenin kaynaklarını daha etkin kullandığı anlamına gelmektedir. Oran analizinde kullanılan diğer bazı göstergeler şu şekildedir⁹¹:

- Toplam Verilen Kredi / Toplam Aktif,
- Toplam Mevduat / Toplam Aktif,
- Net Faiz Karı / Toplam Aktif,
- Faiz Dışı Harcamalar / Toplam Aktif,
- Operasyon Karlılığı / Toplam Aktif,

Fakat özellikle bankacılık sektörü gibi birçok sayıda girdi ve çıktıya sahip olan karar birimlerinde bu yöntem yetersiz kalmaktadır. Sadece bir rasyoya göre

⁸⁸ Pelin Şahin Yarbağ, 2008 Global Krizi Sonrasında Türkiye, Avrupa Birliği ve ABD Bankaları Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.103.

⁸⁹ Aslan Gülcü ve diğerleri, Sağlık Sektöründe Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Göreceli Verimlilik Analizi, Seçkin Yayıncılık, 2005, s.82.

⁹⁰ Akın İslamoğlu, Türkiye Bankacılık Sektöründe 2005 - 2007 Yılları Arasında Bankaların Veri Zarflama Analizi İle Performans Değerlendirmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Gebze, 2010, s.7.

⁹¹ Coşkun Tarkoçin ve Murat Gençler, “Farklı Girdi ve Çıktı Yaklaşımlarının Veri Zarflama Analizi Etkinlik Sonuçlarına Etkisi ve Türk Ticari Bankaları Uygulaması”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 72, Mart, 2010, s.20.

karar vermek çok dayanaklı olmadığından, birden fazla oran bir arada incelenmektedir. Ancak bu durumda da bu oranların anlamlı bir grup haline getirilmesi gerekmektedir ki; bu kez verilerin bir arada değerlendirilememesi problemi ön plana çıkmaktadır⁹².

Ancak yine de genel bir çerçeveden bakıldığında oran analizinin tek girdili ve tek çıktılı durumlar için basitliği ve sadeliği söz konusudur; dolayısıyla bu çerçeveden oran analizi uygun bir değerlendirme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu uygunluğun, etkinliği optimize etmeden başka bir istatistiksel gösterge ihtiyaçları için olduğu unutulmamalıdır; nitekim oran analizinde gerçekleştirilen oranlama, nispi olarak da olsa en iyiye göre değil, varolan değerlerin birbirine oranlanmasıyla yani bölümüyle elde edilir. Bu durum ise, bir işletmenin performansını arttıracak bir iyileştirilmesi işlemi değil, yalnızca bir durum tespiti işlemidir⁹³.

2. Parametrik Yöntemler

a. Stokastik Sınır (*Ekonometric*) Yaklaşımı

Zaman içerisinde önceden tahmini gerçekleşemeyecek şekilde oluşan süreçler stokastik (rastgelerassal) süreçleri ifade etmektedir. Ortaya çıkan bu belirsizliğe olayların tutarsız olmasından kaynaklanan ve müdahalesi ve kontrolü mümkün olmayan değişimler etkindir. Bu değişiklikler kalitatif olarak ele alınmaktansa, stokastik sınır yaklaşımı ile oluşturulacak bir matematiksel model içerisinde kantitatif bir şekilde olarak ele alınır⁹⁴.

b. Serbest Dağılım (*Distribution Free*) Yaklaşımı

Serbest dağılım yaklaşımı; “*stokastik modeldeki değişken ve rassal hata ile ilgili yapılan dağılım varsayımları yerine bu dağılımların herhangi bir dağılım olabileceğini benimsemektedir*”⁹⁵.

⁹² İslamoğlu, s.7.

⁹³ Aslan Gülcü ve diğerleri, “Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi’nin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Göreceli Etkinlik Analizi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.5, Sayı. 2, 2004, s.93.

⁹⁴ Halid Velid Baykara, *Katılım Bankalarında Etkinlik Ve Verimlilik Analizi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.61.

⁹⁵Tarkoçin ve Gencer, s.21.

c. Kalın Sınır (*Thick Frontier*) Yaklaşımı

Kalın sınır yaklaşımı, dağılım üzerine yaptığı varsayımlarla stokastik sınır yaklaşımı ve serbest dağılım yaklaşımlarından daha farklı olarak ölçüm yapmaktadır. Gözlemlenen değerlerle varsayılan değerler noktasında stokastik sınır yaklaşımı ve serbest dağılım yaklaşımlarının bu değerler arasındaki farkı oluşturan etkin olmayan gözlemsel ve rassal hata unsurlarının dağılımlarına yönelik varsayımları iki yaklaşım arasındaki ayrışan noktadır. Buna rağmen kalın sınır yaklaşımında ise bu iki unsurun beklenen dağılımlarına yönelik bir varsayım mevcut değildir. Kalın sınır yaklaşımı, sadece gözlemlenen ve beklenen değerler arasındaki farkların en büyük ve en küçük değerlerinin rassal hatayı dikkate alır, geri kalan değerlerin ise etkisiz gözlemleri oluşturduğu varsayımıyla çalışır. Dolayısıyla kalın sınır yaklaşımı, sadece tek bir üretim biriminin etkin olup olmadığının tahmin edilmesi için uygun olmayan bir yöntemdir; bu kapsamda genel etkinlik düzeyinin hesaplanmasında bu yaklaşımdan yararlanılmaktadır⁹⁶.

Literatürde Stokastik Sınır, Serbest Dağılım, Kalın Sınır yaklaşımlarının hangisinin daha geçerli ve etkin olduğu konusunda henüz bir görüş birliği yoktur. Bu yöntemlerden her birinin kendisine özgü üstünlükleri söz konusudur. Bununla beraber bu yöntemlere yönelik eleştiriler de mevcuttur ve bunlar iki grupta toplanabilir: Bunlardan birincisi, “*girdi ve çıktı olarak kullandığı üretim, kar ve maliyet gibi bağımlı değişkenler ile çevresel faktörleri gösteren bağımsız değişkenler arasında fonksiyonel bir ilişki kurması ve bu ilişkinin ortaya çıkabilmesi için bazı davranışsal varsayımlarda bulunmasıdır*”. İkincisi, ise, “*bu yöntemlerde çok sayıda bağımsız değişken kullanılabilmesine rağmen yalnızca bir adet bağımlı değişkenin kullanılmak zorunda olmasıdır. Bu durum çok sayıda girdi ve çıktı kullanan sektörler için bu yöntemlerin kullanılmasını elverişsiz hale getirmektedir*”⁹⁷.

3. Parametrik Olmayan Yöntemler

Parametrik olmayan yöntemler doğrusal programlama temelli teknikler aracılığı ile etkinlik seviyesine olan uzaklığı ölçmeye çalışırlar. Bu yöntemler, parametrik olan yöntemlerde geçerli olan “*üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımlar*” süreci ile ilgili olmadıklarından dolayı, daha avantajlı bir

⁹⁶ Ekodialog, Etkinlik Ölçme Yöntemleri, <http://www.ekodialog.com/Konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html>, (14.09.2018).

⁹⁷ Murat Atan, “Türkiye Bankacılık Sektöründe Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik ve Verimlilik Analizi”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 14, No: 48, 2003, s.74.

konumdadırlar. Bununla beraber, parametrik olmayan yöntemlerin “birden fazla açıklayıcı ve açıklanan değişken kullanabilme” gibi bir üstün yönü daha mevcuttur. Ancak dezavantajları noktasında bakıldığında ise rassal bir hata terimi içermedikleri için, veri ve ölçüm hataları, şans ya da diğer nedenlerle oluşan hataları modele aktardıkları etkinlik seviyesini yanlış olarak belirleyebilirler⁹⁸.

a. Serbest Atılabilir Zarf (*Free Disposal Hull*) Yaklaşımı

Veri zarflamanın spesifik bir hali olup; “*bu yaklaşımda etkinlik sınırı üzerindeki farklı noktalar arasında bir ikame olmayacağı varsayımıyla bu noktaların sınırı dahil edilmediği yaklaşımı*” ifade eder⁹⁹.

b. Veri Zarflama Analizi

Veri zarflama analizi, sık olarak kullanılan parametrik olmayan yöntemlerdendir. Yöntem, homojen yani aynı nitelikte oldukları varsayılan ve analiz dahil eden üretim birimlerini kendi aralarında karşılaştırarak kıyas eder. Kıyas edilenler arasındaki en iyi gözlem değerini etkinlik sınırı olarak kabul eder ve geri kalan, diğer gözlemleri bu en etkin gözleme göre değerlendirerek yorumlamalara imkan tanır. Dolayısıyla, veri zarflama analizinde etkinlik sınırı, varsayılan bir durum ya da süreç değil; gerçekleşmiş olan bir gözlemdir. Bu özelliği nedeni ile veri zarflama analizinde rassal hata kullanılmamaktadır¹⁰⁰.

4. Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar

Parametrik olmayan yöntemlerde etkinliğin ölçülmesi çerçevesinde gerçekleştirilecek çalışmalarda uygulamada kullanılacak girdi ve çıktıların ne olacağı noktasında ortaya çıkan en büyük zorluk, banka girdi ve çıktılarının kesin bir tanımlanmasının yapılamamasıdır. Literatürde, girdi ve çıktıların belirlenmesine yönelik üç yaklaşım bulunmaktadır; Bunlar; üretim yaklaşımı (*production approach*), aracılık yaklaşımı (*intermediation approach*) ve kar yaklaşımı (*Profit/revenue based approach*)’dır¹⁰¹:

⁹⁸ Şenol Babuşcu ve Adalet Hazar, “Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayenin Verimlilik Ve Etkinliğe Etkileri”, **16. Finans Sempozyumu**, Erzurum, 10-13 Ekim 2012, s.404.

⁹⁹ Yasemin Türker Kaya ve Ela Doğan, **Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi**, BBDK ARD Çalışma Raporları, Kasım, 2005, s.4.

¹⁰⁰ E.Alpan İnan, “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı: 34, 2000, s.85.

¹⁰¹ Demirbaş ve Sezgin, s. 147.

- **Üretim Yaklaşımı:** Bu yaklaşımda, bankalar işgücünü (çalışan sayısı/maliyeti) ve fiziksel sermayeyi (sabit varlıklar) kullanarak, mevduat ve kredi hesapları (hesap sayısı/işlem adedi) üreticisi birimler olarak ele alınmaktadır.

- **Aracılık Yaklaşımı:** Burada mali kuruluşların tasarruf sahipleriyle yatırımcılar arasındaki geleneksel aracılık işlevinden hareket edilmektedir. Bankalar mevduat ve diğer yabancı kaynaklarını kredilere dönüştürmek için sermaye ve işgücü kullanan firmalar olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda girdileri bankanın yabancı kaynakları (mevduat ve diğer yabancı kaynaklar veya bunlara yapılan faiz ödemeleri), işgücü ödemeleri, fiziksel sermaye (sabit varlıklar), çıktıları ise krediler ve diğer gelir getiren aktifler veya bunlara ait faiz gelirleri oluşturmakta ve girdi/çıktılar parasal büyüklükleri ile ölçülmektedir.

- **Kar Yaklaşımı:** Bu yaklaşım, bankaların temel amacının kar maksimizasyonu olmasından hareket etmektedir. Bunun sağlanması için bankalar gelirlerini artırmaya ve maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda girdi olarak faiz dışı giderler (işletme giderleri ve diğer faiz dışı giderler), çıktı olarak ise, net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır. Üretim yaklaşımı genelde şube etkinliğini değerlendirmede ve şubeler arası karşılaştırmalarda, aracılık yaklaşımı ise tüm sisteme yönelik değerlendirmelerde ya da sistemler arası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

C. Veri Zarflama Analizi

1. Veri Zarflama Analizi Tarihsel Gelişimi

Oran analizi ve parametrik yöntemlerin çözümleyemediği çok girdi ve çok çıktının olduğu durumlarda veri zarflama analizi çözüme ulaşmada oldukça geniş imkanlar tanımaktadır. Bu nedenle arzu edilen çıktıların sağlanması sürecinde girdilerin ne noktaya kadar kadar kullanıldığının belirlenmesinde veri zarflama analizi önemli bir yönetim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰².

¹⁰² Gülcü ve diğerleri, s.94.

Veri zarflama analizi girdi ve çıktı odaklı yaklaşım olarak iki farklı boyutta değerlendirilebilir ve analizler de buna göre gerçekleştirilebilir. Bu noktada girdi odaklı uygulamada şu soruya cevap aranır: “Çıktı miktarını düşürmeden girdiler orantısal olarak ne kadar azaltılabilir?”. Çıktı odaklı yaklaşımda ise şu soruya yanıt aranır: “Girdi miktarları sabitken, çıktı miktarları orantısal olarak ne kadar arttırılabilir?”. İlk soru girdi odaklı, ikincisi soru ise çıktı odaklı yaklaşımı ortaya koymaktadır¹⁰³.

Veri zarflama analizi ilk kez Farrell (1957) tarafından matematiksel bir kalıp eşliğinde ortaya konulmuştur. Uygulamanın hayata geçirildiği sektör Amerikan tarım endüstrisine yönelik olmuş; yapılan çalışmada etkinlik teknik etkinlik ve fiyat etkinliği olarak ayrı ayrı ifade edilmiş; teknik ve fiyat etkinliğinin birleşimi ise ekonomik etkinliği vermektedir. İlerleyen dönemde Charnes, Cooper ve Rhodes (1978) kamu programlarının etkinliklerinin belirlenmesinde doğrusal programlama yöntemini temel alan veri zarflama analizini geliştirmişlerdir. İlgili eserde analizler “ölçeğe göre sabit getiri” varsayımı altında gerçekleştirildiğinden literatürde analize Charnes, Cooper ve Rhodes’un yöntemi denilmiştir; yöntem isimlerinin baş harfleriyle CCR yöntemi olarak bilinmektedir. Ardından Banker, Charnes ve Cooper (1984), ölçek etkisinin göz ardı edilmesi konusunu ele alarak ölçeğe göre değişken getiri durumlarının esas alındığı veri zarflama analiziyle, yine isimlerinin baş harfleriyle anılan BCC yöntemiyle VZA yöntemini bir ileriki sayfaya taşımıştır^{104,105,106,107}.

Yöneticiler açısından karar verme aşamalarında, kullandıkları farklı performans ölçümlerinde birçok değişik ölçekler kullanmaktadırlar. Buradaki amaç, birimler arasında verimli ve verimsiz karşılaştırmalarını yapabilmektir. Bu noktada oran analizi ve regresyon gini klasik verimlilik yöntemlerinin eksik kaldığı süreçlerde veri zarflama yöntemi, yöneticilere ve karar organlarına “göreceli verimlilikleri belirlemede” önemli bir araç sunmaktadır¹⁰⁸.

¹⁰³ Fatih Emiral, “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (Veri Zarflama Analizi Uygulaması)”, **Deloitte Dergisi**, http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/24_6.pdf, (10.05.2018). s.10.

¹⁰⁴ M.J.Farrell, “The Measurement of Productive Efficiency”, **Journal of Royal Statistical Society**, Vol: 120, 1957.

¹⁰⁵ Gülcü ve diğerleri, s.99.

¹⁰⁶ Dündar Kök ve O.Evren Ay, “2008 Küresel Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Düzeylerine Yansıması Üzerine Bir Araştırma: 2007-2009”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl:5 Sayı:10, 2013, s.162

¹⁰⁷ R.D.Banker ve diğerleri. “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis”, **Management Science**, Vol: 30, No: 9, 1984.

¹⁰⁸ Gülcü ve diğerleri, s.99.

Veri zarflama analizi geçmişten günümüze bankalar, öğretim kurumları, hastaneler, kamu kurumları gibi birçok karar biriminin nispi etkinliklerinin ölçülmesinde kullanılmış, bu alanda birçok araştırma gerçekleştirilerek teorik ve pratik açıdan kullanıcılara sunulmuştur¹⁰⁹.

2. Temel Veri Zarflama Analizi Modelleri

Veri zarflama modelleri, farklı değişkenler ve farklı durumların değerlendirilmesi çerçevesinde birkaç şekilde sınıflandırılabilir. Buna göre Veri Zarflama Analizi; “ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında girdiye ve çıktıya yönelik olarak; kesirli, doğrusal ve zarflama modellerini içine alan CCR modelleri ve bunu takiben ölçeğe göre değişken getiri varsayımını kabul eden BCC modelleri olmak üzere” iki temel modelden meydana gelmektedir¹¹⁰.

CCR ve BCC modelleri de kendi aralarında “girdiye yönelik” ve “çıktıya yönelik” olarak iki farklı şekilde değerlendirilebilir. Genel olarak veri zarflama analizi modelleri kendi aralarında benzetmekle birlikte bazı nüans farklılıkları mevcuttur. Buna göre; “girdiye yönelik VZA modelleri, belirli bir çıktı bileşimini en etkin şekilde üretebilmek amacıyla kullanılacak en uygun girdi bileşiminin nasıl olması gerektiğini araştırır. Çıktıya yönelik VZA modelleri belirli bir girdi bileşimi ile en fazla ne kadar çıktı bileşimi elde edebileceğini araştırmaktadır”¹¹¹.

a. Charnes, Cooper ve Rhodes-CCR Modeli

Hem çıktıya, hem de girdiye yönelik CCR modeli modelinde uygulanan zarflama seviyesi benzerdir. Ancak burada karar birimlerinden etkin olmayanların hem girdi, hem de çıktı odaklı CCR modelinde sınır üzerinde farklı izdüşümlerin alınması söz konusudur. Çıktıya yönelik CCR modelinde etkin olarak bulunan karar

¹⁰⁹Özer Erdoğan, **Banka Etkinliklerinin Risk Odaklı Yaklaşımla Modellenmesi ve Türk Bankacılık sektörü Uygulaması**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, 11.

¹¹⁰Hüseyin Budak, Veri Zarflama Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulaması, **Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, Cilt:23, No:3, 2011, s.98.

¹¹¹Abraham Charnes ve diğerleri, “Measuring the Efficiency of Decision Making Units”, **European Journal of Operational Research**, Vol. 2, 1978, s. 429 – 444 aktaran Mitra Salimi Altan, Türk Sigortacılık Sektöründe Etkinlik: Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Bir Uygulama, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, No: 1, 2010, s.193.

birimi girdiye yönelik modelde de etkindir. Girdiye yönelik CCR modelinin matematiksel ifadesi şöyledir¹¹²:

$$E_k = \text{Min} \alpha - \varepsilon \sum_{i=1}^m s_i^- - \varepsilon \sum_{r=1}^p s_r^+ \quad (1)$$

Aşağıdaki kısıtlar altında:

$$\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j + s_i^- - \alpha X_{ik} = 0 \quad i = 1, \dots, m \quad (2)$$

$$\sum_{j=1}^n Y_{rj} \lambda_j - s_r^+ - Y_{rk} = 0 \quad r = 1, \dots, p \quad (3)$$

$$\lambda_j \geq 0 \quad j = 1, \dots, n; \quad s_i^- \geq 0 \quad i = 1, \dots, m; \quad s_r^+ \geq 0 \quad r = 1, \dots, p \quad (4)$$

E_k : Karar biriminin etkinliği, X_{ij} : j 'nci karar birimi tarafından kullanılan i 'nci girdi, X_{ik} : k karar birimi tarafından kullanılan i 'nci girdi, Y_{ij} : j karar birimi tarafından üretilen i 'nci çıktı, Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r 'nci çıktı, ε : Yeterince küçük pozitif bir sayı, n : Karar birimi sayısı, p : Çıktı sayısı, m : Girdi sayısı, α : Göreli etkinliği ölçülen k karar biriminin girdilerinin ne kadar azaltabileceğini belirleyen büzülme katsayısı, s_i^- : k karar biriminin i 'nci girdisine ait atıl değer, s_r^+ : k karar biriminin r 'nci çıktısına ait atıl değer, λ_j : j 'nci karar biriminin aldığı yoğunluk değeri olarak tanımlanmaktadır. Bu modelin amaç fonksiyonunda belirli bir çıktı düzeyi için etkinliği ölçülen k karar birimine ait girdilerin ne kadar azaltılabileceği belirlenir. Eğer söz konusu karar birimleri etkin ise, $\alpha = 1$, $s_i^- = 0$, $s_r^+ = 0$, $\lambda_k = 1$ ve $E_k = 1$ olacaktır. Eğer ölçülen karar birimi etkin değilse etkinlik ölçütünü belirleyen α büzülme katsayısı 1'den küçük ve kuramsal karar birimlerin λ 'ları 0'dan büyük olacaktır.

b. Banker, Charnes ve Cooper Modeli-BCC Modeli

Aynı şekilde BCC modelinde de girdiye ve çıktıya yönelik süreçlere bakıldığında; "girdiye yönelik BCC modeli, girdilerin oransal azalması boyunca, sınır doğrultusunda maksimum hareketi, çıktıya yönelik BCC modelleri ise çıktıların

¹¹² Sema Behdioğlu ve Gözde Özcan, "Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 14, Sayı 3, 2009, ss.305-306.

oransal artırımı ile sınır doğrultusunda maksimum hareketi amaçlamaktadır". Girdiye yönelik BCC modelinin matematiksel ifadesi şöyledir¹¹³:

$$E_k = \text{Min} \alpha - \varepsilon \sum_{i=1}^m s_i^- - \varepsilon \sum_{r=1}^p s_r^+ \quad (7)$$

Aşağıdaki kısıtlar altında:

$$\sum_{j=1}^n X_{ij} \lambda_j + s_i^- - \alpha X_{ik} = 0 \quad i = 1, \dots, m \quad (8)$$

$$\sum_{j=1}^n Y_{ij} \lambda_j - s_r^+ - Y_{rk} = 0 \quad r = 1, \dots, p \quad (9)$$

$$\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1 \quad (10)$$

$$\lambda_j \geq 0 \quad j = 1, \dots, n; \quad s_i^- \geq 0 \quad i = 1, \dots, m; \quad s_r^+ \geq 0 \quad r = 1, \dots, p \quad (11)$$

Burada; E_k : Karar biriminin etkinliği, X_{ij} : j 'nci karar birimi tarafından kullanılan i 'nci girdi, X_{ik} : k karar birimi tarafından kullanılan i 'nci girdi, Y_{ij} : j karar birimi tarafından üretilen i 'nci çıktı, Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r 'nci çıktı, ε : Yeterince küçük pozitif bir sayı, n : Karar birimi sayısı, p : Çıktı sayısı, m : Girdi sayısı, α : Göreli etkinliği ölçülen k karar biriminin girdilerinin ne kadar azaltılabileceğini belirleyen büzülme katsayısı, s_i^- : k karar biriminin i 'nci girdisine ait atıl değer, s_r^+ : k karar biriminin r 'nci çıktısına ait atıl değer, λ_j : j 'nci karar biriminin aldığı yoğunluk değeri olarak tanımlanmaktadır. Bu modelin amaç fonksiyonunda belirli bir çıktı düzeyi için etkinliği ölçülen k karar birimine ait girdilerin ne kadar azaltılabileceği belirlenir. Eğer söz konusu karar birimleri etkin ise, $\alpha = 1$, $s_i^- = 0$, $s_r^+ = 0$, $\lambda_k = 1$ ve $E_k = 1$ olacaktır. Eğer ölçülen karar birimi etkin değilse etkinlik ölçütünü belirleyen α büzülme katsayısı 1'den küçük ve kuramsal karar birimlerin λ 'ları 0'dan büyük olacaktır.

3. Veri Zarflama Analizi Uygulama Aşamaları

Farklı birçok sektörde uygulanan veri zarflama analizinin uygulama adımları şu şekildedir^{114,115,116,117}:

¹¹³ Banker vd. akt. Behdioğlu ve Özcan, ss.306-307.

- Karar Birimlerinin Seçimi: Faaliyet sürecinde benzer girdileri kullanarak yine benzer çıktılar elde eden ve bunların karşılaştırılabilir olması mümkün olan birimler arasında veri zarflama analizi aracılığıyla etkinlik analizi yapılabilir. Ele alınan ve değerlendirilen her bir birim (ülke, banka, hastane vb.) karar verme birimi (KVB) olarak adlandırılır. Bir karar verme birimi girdileri çıktılara dönüştürerek analize imkan sağlayan herhangi bir ekonomik oluşum olabilir. Fakat burada mutlaka olması gereken husus; karar verme birimlerinin aynı amaç doğrultusunda aynı işleri yapması ve pazar şartları altında çalışması sürecinin gerekliliğidir. Performansı yani etkinlik değerine ulaştıracak girdi ve çıktıların aynı olurken, büyüklükleri ve yoğunlukları aynı olabilecektir.

- Girdi ve Çıktı Seçimi: Analiz sürecinde karar verme birimleri belirlendikten sonra, girdilere ve çıktılara seçilmektedir. Girdiler ve çıktılar özenle seçilmelidir; nitekim seçilen girdi ve çıktı değişkenleri analize dahil edilen tüm karar verme birimleri için ortak özellikler taşımalıdır. Girdi çıktı sayısının çok fazla olması durumunda analizde etkin olan ve olmayan karar verme birimlerinin birbirinden ayrıştırılması zorlaşmaktadır. Bu durum ortaya çıkarsa, uzman bir kişinin görüşü alındıktan sonra aralarında korelasyon ilişkisi bulunan girdi ve çıktı verileri analize tabi tutulabilir.

- Verilerin Elde Edilebilirliği ve Güvenirliği: Analize dahil edilecek olan verilerin güvenilir bir kaynaktan sağlanmış olması gereklidir. Doğruluğu ve kesinliği tam olarak bilinmeyen verilerle gerçekleştirilen analizin sonuçları ile karar verme birimleri hakkında sağlıklı ve sorunsuz bir yorumda bulunulamayacaktır.

- VZA ile Görelî Etkinlik Ölçümü: Analiz hangi amaca yönelik olarak yapılıyorsa, buna uygun veri zarflama analizi modeli seçilmelidir. Veri zarflama analizi ile benzer yapıdaki karar verme birimlerinin nispi etkinlikleri ölçülür.

¹¹⁴ Behdioğlu ve Özcan, ss.303-304.

¹¹⁵ Filiz Savaş, “Veri Zarflama Analizi”, **Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**, (Ed: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder), Dora Yayınevi, İkinci Baskı, Bursa, 2015, ss.206-208.

¹¹⁶ Tarkoçin ve Gencer, ss.21-22.

¹¹⁷ Adem Babacan, ve diğerleri. “İMKB'ye Kote Edilmiş Firmaların Vza Yöntemi İle Performans Ölçümleri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 24, 2009, s.25.

- Referans Kümesi: Nispi olarak etkin olmayan karar verme birimlerinin her biri için analiz sonucunda referans kümesi şekillenir. Nispi olarak etkin karar verme birimlerinden oluşan bir ya da birden fazla karar verme birimi, göreli olarak analiz sonucunda etkin olmadığı ortaya çıkan karar verme birimi ya da birimlerinin referans kümesini oluşturur.
- Etkin Olmayan Karar Birimleri İçin Hedef Belirlenmesi (İyileştirme): Uygulamanın en önemli özelliklerinden bir tanesi nispi bir şekilde etkin olmadığı ortaya çıkan karar verme birimlerinin her biri için hedef rakamlar/oranlar belirlemesidir. Referans kümesinde etkin olduğu tespit edilen karar verme birimlerinin girdileri ve çıktıları çerçevesinde etkin olmayan karar verme birimleri için potansiyel düzeltme ve iyileştirmeler belirlenir. Böylelikle karar verme birimleri etkin olmadığı noktaları görüp, referans değeri çerçevesinde etkin hale gelebilme yönünde politikalar geliştirebilirler.
- Sonuçların Değerlendirilmesi: Analizde nispi olarak etkinlik değeri yüzde 100'dür (yaklaşık olarak veya 1). 1 değerine ulaşıldığında ele alınan karar verme birimleri tam etkinlik skoruna ulaşmış olur. Sonuç eğer 1 den küçük ise sonuçlar nispi olarak etkin değildir şeklinde yorumlamada bulunulabilir. Buna göre değer 0'a yaklaştıkça karar verme biriminin de etkinliği azalmaktadır.

4. Veri Zarflama Analizi Güçlü ve Zayıf Yönleri

Veri zarflama analizinin uygulamada bazı güçlü ve zayıf yönleri söz konusudur. Öncelikle veri zarflama analizinin parametrik yöntemlere göre üstünlükleri şu şekilde belirtilebilir¹¹⁸:

- Veri zarflama analizinde çok sayıda girdi ve çıktı kullanılabilir. Bu özellik diğer bazı yöntemlerde söz konusu değildir. Bu kapsamda veri zarflama analizi farklı çok sayıda girdi ve çıktıya sahip bankacılık sektörü açısından analizin uygulanmasının mümkün olduğu bir yöntemdir.

¹¹⁸ İnan, ss.85-86.

- Parametrik yöntemlerde var olan girdi ve çıktı arasında fonksiyonel bir ilişki ortaya çıkarma zorunluluğu veri zarflama analizinde söz konusu değildir.

- Veri zarflama analizi niteliği aynı olan (homojen) birimleri kıyaslar. Yine bankacılık sektöründe üretilen birimlerin homojen olduğu düşünüldüğünde analizin bu alana yönelik farklı bir avantajı daha söz konusu olmaktadır. Nitekim reel sektörde mevcut bazı üretim birimleri homojen yapıda olmayabilir.

- Girdi ve çıktılar rasyo, parasal bir değer, üretimsel bir değer gibi çok farklı birim değerleri ile ifade edilebilirler.

Bununla birlikte önemli veri zarflama analizinin bir takım sakıncaları da söz konusudur; şöyle ki:

- Veri zarflama analizinde rassal hataya yer yoktur. Dolayısıyla ölçme yöntemleri ve verilerdeki gürültü (noise) ayıklanamaz. Bu sebepten dolayı verilerle ilgili problemler sonuçlara önemli derecede yansır.

- Veri zarflama analizinde gerçekleştirilen en sorunsuz uygulama sonrasında bile ortaya çıkan verimlilik rakamları nispidir. Analizin sonucunda mutlak bir verimlilik ölçütü söz konusu değildir.

D. Literatür Taraması

Bankaların ekonomide üstlendikleri önemli rolün bir göstergesi olarak Türkiye’de ve dünyada bankalara yönelik şimdiye kadar birçok model geliştirilmiş ve birçok analiz metodu uygulanmıştır. Bankalar faaliyet gösterdiği ülkedeki sektördeki diğer bankalarla karşılaştırmalı olarak analizlerle kıyas edilmekle birlikte, aynı bankanın farklı şubeleri arasında da karşılaştırmalara tabi tutulabilmektedir. Bununla birlikte farklı yıllarda (kriz yıllarından önce/sonra) ve/veya farklı şube segmentleri (ticari şube, bireysel şube gibi) arasında da etkinlik analizi gerçekleştirilebilmektedir. Aynı zamanda bankalar arasındaki analizler farklı ülkelerdeki bankaların rakamlarıyla da karşılaştırılabilmektedir.

Etkinlik ölçümünde uygulanan veri zarflama analizi, ilgili literatür tarandığında bankacılık sektöründe birçok ulusal ve uluslararası çalışmaya konu olmuştur. Bu anlamda makaleler, tezler ve hatta kitaplar veri zarflama analizi

uygulanmasının bankacılık sektöründe uygulanması örnekleri ile karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle ulusal literatür incelendiğinde ülkemizde bankacılık sektöründe veri zarflama analiziyle gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları şöyledir;

Akbalık ve Sırma, 2001 krizi sonrası Türk Bankacılık sektöründe yabancı sermayeli bankaların sektör içindeki faaliyet etkinliğini incelemiştir. Yabancı bankaların etkinliğine ilişkin olarak 2008-2012 dönemi için veri zarflama analizi uygulaması gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda yabancı bankaların etkinliğinin gözlemlenen yıllar içinde azaldığı ve ölçek olarak da sistem içindeki ağırlıklarının belirleyici olmadığı sonucuna ulaşılmıştır¹¹⁹.

Akyüz ve diğerleri çalışmalarında 2007-2011 yılları arasındaki bilanço ve gelir tablolarından elde edilen veriler kullanılarak Akbank, Alternatifbank, Denizbank, Şekerbank, Tekstil Bank, Türkiye Ekonomi Bankası, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası, Halk Bankası, İş Bankası ve Vakıflar Bankası'nın etkinlikleri girdiye yönelik Veri Zarflama Analizi yöntemi ile ölçülmüştür. Sırasıyla en etkin olan ilk üç sıradaki banka Garanti Bankası, Halkbank ve Alternatifbank olmuştur¹²⁰.

Atan, Türk Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 44 bankanın etkinliğini 2009-2011 yıllarında 7 girdi ve 1 çıktı kullanarak veri zarflama analiziyle ölçmüştür¹²¹. Analiz sonucunda kamu sermayeli ve özel sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalara göre daha etkin olduğu saptanmıştır¹²².

Tarkoçin ve Gencer 22 ticari bankanın 2003 ve 2009 yılları arasında etkinliğini analiz etmiştir. Çalışmada girdi ve çıktılarında değişiklikler yapılmış ve Elde edilen farklı etkinlik sonuçları değerlendirilmiştir. Bankanın etkinliğinin hesaplanmasında kullanılan girdi ve çıktı seçiminin sonuçları önemli ölçüde etkilediği saptanmıştır¹²³.

Behdioğlu ve Özcan, Türk Bankacılık Sektöründe 1999–2005 yılları arasında faaliyet gösteren 29 adet ticari banka incelenmiştir. İncelenen tüm ticaret bankaları

¹¹⁹ Murat Akbalık ve İbrahim Sırma, “Türkiye’de Yabancı Bankaların Etkinliği; Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 4, No: 8, 2013, s.1.

¹²⁰ Yılmaz Akyüz ve diğerleri, “Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist Endeksi ile Toplam Faktör Verimlilik Ölçümü: BIST’te İşlem Gören Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 27, Sayı:4, 2013, s.122.

¹²¹ Atan s.71.

¹²² Atan, s.85.

¹²³ Tarkoçin ve Gencer, s.19.

için yapılan etkinlik analizi sonucunda bankaların ortalama etkinlik yüzdesi 43,3 olarak bulunmuş ve ortalama etkinlik yüzdesi en yüksek olan banka grubu yabancı sermayeli bankalar olarak belirlenmiştir¹²⁴.

Bektaş, 2007-2011 yılları arasında yine Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari bankaların etkinliği veri zarflama analiziyle incelemiştir. Analiz sonucunda özel ve yabancı sermayeli bankalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı, her iki tip bankaların da birbirine benzer özellikte faaliyette olduğu ve aynı etkinlikte çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır¹²⁵.

Bozdağ vd, 2006 Aralık - 2009 Eylül dönemleri içerisinde Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 ticari bankanın VZA ile etkinlik analizi yapılmıştır. Devamında ise bu bankalar içinden İMKB’da hisse senedi piyasasına açılan bankaların etkinlik ve verimlilikleri incelenmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre; sektör içinde 10 banka her dönem etkin bulunurken, 2 bankanın ise her dönem etkisiz olduğu görülmüştür. Yine sermaye yapılarına göre sınıflanan bankalar içinde gerçekleştirilen analiz sonucunda da en etkin olan banka TMSF’ye devir olan Birleşik Fon Bankası A.Ş. olmuştur. Etkinlik sıralamasını sırasıyla kamu sermayeli, özel sermayeli ticari bankalar ve yabancı sermayeli bankalar izlemiştir¹²⁶.

Budak, veri zarflama yöntemiyle 2008- 2010 yılları arasında her yıl bazında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 22 ticari bankanın etkinlik değerlerini ölçmüştür. Buna göre de son üç yılda hangi bankaların etkin olduğu hangi bankaların etkin olmadığı belirlemeye çalışmıştır. Analiz sonuçları bankaların sermaye yapılarıyla kıyaslanmış ve sonuç olarak kamu sermayeli bankaların en etkin olduğu belirlenmiştir. Bunu özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar takip etmiştir¹²⁷.

Demir ve Gençtürk, İMKB’de işlem gören yerli ve yabancı bankaların göreceli etkinliklerini veri zarflama analizi ile ölçmüştür. 2000-2006 arası dönemin incelendiği çalışmada kriz yılı olan 2001 hariç incelenen dönemde etkinliklerde düzenli ve sürekli bir artış gözlenmiştir. Farklı yıllara göre farklı sonuçların elde

¹²⁴ Behdioğlu ve Özcan, s.301.

¹²⁵ Hakan Bektaş, “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Ocak-Haziran, 2013-1, ss.277,292

¹²⁶ Bozdağ ve Diğerleri, s.33.

¹²⁷ Budak, ss. 101, 106.

edildiği çalışmada 2005 yılında yabancı bankalar yerli bankalara göre daha etkin, 2006'da ise tam tersi bir sonuç elde edilmiştir¹²⁸

Demirbaş ve Sezgin, 2006-2010 dönemi için Türk bankacılık sistemindeki kamu ve özel mevduat bankaları, ABD ve AB'den toplam 10 mevduat bankasını incelemiş ve veri zarflama analizi ile etkinlik ölçümü gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen analizde, 2006 yılı için Türk bankalarının ABD ve AB bankalarına göre daha az etkin olduğu, 2007 yılı ve sonrasında ise durumun tam ters bir hal alarak, Türk bankalarının ABD ve AB bankalarına göre daha etkin olduğu belirlenmiştir. Bu durum küresel krizin ABD ve AB bankaları derinden etkilemesi olarak yorumlanmıştır¹²⁹.

Emiral, Türk bankacılık sektöründen Türkiye Bankalar Birliği verilerinden derlediği rakamlarla 1998, 1999 ve 2000 yıllarını kapsayacak bir veri zarflama analizi gerçekleştirmiştir. Çalışmada Sermaye yapısına göre banka grupları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. TMSF'ye devredilen bankalardaki etkinlik değeri 2000 yılında diğer yıllara göre daha iyidir. Bununla birlikte yabancı sermayeli bankalar 1998-1999 ve 1999-2000 yılları analizinde diğer gruplara göre daha teknik ve ölçek bakımından daha etkin olan grup olmuştur. Yine kamusal ve özel sermayeli bankalar da incelenen yıllarda etkin çıkmakla birlikte, özel sermayeli bankaların etkinliği kamusal sermayeli bankalara göre daha yüksek olmuştur¹³⁰.

Er ve Uysal, 26 mevduat ve 4 katılım bankasının etkinlik düzeyini ölçmüştür. Girdi odaklı veri zarflama analizinin kullanıldığı çalışmada ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri yaklaşımlarına göre bankaların etkinlikleri değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda ölçeğe göre sabit getiri modeline göre 9 mevduat ve 2 katılım bankası, ölçeğe göre değişken getiri varsayımına göre ise 13 mevduat ve 3 katılım bankasının etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte

¹²⁸ Yusuf Demir ve Mehmet Gençtürk, "İMKB'de İşlem Gören Yerli ve Yabancı Bankaların Görelî Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü", **D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:21 Sayı:2, Yıl:2006, s.70.

¹²⁹ Mahmut Demirbaş ve Funda H.Sezgin, "Likidite Krizi Sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Ve Türkiye'deki Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi : 2006-2010 Dönemi", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, No: 3, 2010, ss .155-156.

¹³⁰ Emiral, s.21,28.

etkinlik skorlarının tümünde katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha etkin olduğu gözlenmiştir¹³¹.

Girginer, 2007 finansal krizi öncesi ve sonrası dönemde Türkiye'deki ticari Bankaların etkinliklerinin veri zarflama analizi ile değerlendirmiştir. Analizde 12 bankaya ait 5 girdi ve çıktı verileriyle üç farklı VZA modeli kullanılmıştır. Çalışma sonucunda en etkin banka olarak Ziraat Bankası çıkmış, ikinci sırada ise Anadolu Bankası yer almıştır. Bununla birlikte çalışmada yaşanan küresel ekonomik krizden özel sermayeli ticaret bankalarının kamu sermayeli ticaret bankalara göre daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır¹³².

Koçyiğit, İstanbul Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı mevduat bankalarının 2006-2010 yılları arasındaki etkinliklerini analiz etmiştir. Analizde 3 girdi ve 3 çıktı kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre etkinlik değerinin üst sınır olan 1'e yakın bulunmuş ve mevduat bankalarının etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır¹³³.

Kök ve Ay, 2007-2009 döneminde Türk bankacılık sektörünü etkinlik analizine tabi tutmuştur. Analiz sonucunda kamu sermayeli bankaların özel ve yabancı sermayeli bankalara oranla daha etkin olduğu, aynı zamanda yabancı sermayeli bankaların 2008 krizinden görece daha fazla etkilenmesi nedeniyle etkinlik düzeylerinin önemli oranda düştüğü sonucuna ulaşılmıştır¹³⁴.

Küçükaksoy ve Önal, 2004-2011 yılları arasında, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 10 adet özel sermayeli mevduat banka ve 5 adet yabancı sermayeli mevduat bankanın veri zarflama analizi ile etkinliklerini ölçmüştür. Çalışmada 3 adet girdi ve 2 adet çıktı değişkeni kullanılmıştır. Teknik etkinlik değerine bakıldığında bankaların en etkin olduğu yıl 2007, etkinlik skorunun en düşük olduğu yıl da 2009 ve 2010 yılları olmuştur¹³⁵.

¹³¹ Bünyamin Er ve Mustafa Uysal, "Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012.

¹³² Nuray Girginer, "2007 Finansal Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye'deki Ticari Bankaların Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Değerlendirilmesi", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt: 47, s.550.

¹³³ M.Murat Koçyiğit, "Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ocak, 2013, ss.83-84.

¹³⁴ Kök ve Ay, s.155.

¹³⁵ İsmail Küçükaksoy ve Selcan Önal, "Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankaların Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Ölçülmesi: 2004-2011 Yılları Uygulaması", **Ekonometri ve İstatistik**, Sayı:18, s.56.

Özgür, Türkiye’de mevcut kamu sermayeli mevduat bankalarının finansal yönden etkinliklerini veri zarflama ile ölçmüştür. 2003-2007 yılları için gerçekleştirilen analiz sonucu kamusal sermayeli bankalar arasında Ziraat Bankasının en büyük kamu bankası olmasının yanında finansal açıdan da en etkin banka olduğu belirlenmiştir. Bir sonraki etkin banka Halk Bankası olmuş, Vakıfbank ise son sırada yer almıştır. Bununla birlikte Vakıfbank’ın etkinlik değerinde yükselme olduğu gözlenmiştir¹³⁶.

Önal ve Sevimeser, diğer etkinlik analizi çalışmalarına göre bankacılık sektörünü daha geniş bir süre yıl aralığını ele alarak analize tabi tutmuştur. 1980-2004 yılları arasında gerçekleştirilen veri zarflama analizinde yabancı sermayeli bankalar en etkin grup olarak belirlenmiştir. Yabancı bankaları etkinlik sıralamasında kamu ve özel sermayeli bankalar izlemiştir. Ancak çalışmada sermaye sahibi farklı olan banka grupları arasında etkinlik skoru farklı çıkmasına rağmen bankaların ekonomik ve finansal koşullara benzer tepkiler verdiği ve birbirlerinin kararlarından da etkilendikleri ifade edilmiştir¹³⁷.

Öncü ve Aktaş, Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma yıllarından olan 2001-2005 döneminde ticaret bankaları veri zarflama analizi ile ölçmüştür. Analizde 29 mevduat bankası rakamları çalışmaya esas teşkil etmiştir. İncelenen dönemde bankalarda ortalama %8,3 verimlilik büyümesi saptanmıştır¹³⁸.

Özdemir ve Demirelli, 2011 ve 2012 yıllarının verileri ile Türkiye’de faaliyet gösteren 21 mevduat bankasının CCR veri zarflama modeli ile etkinlik ölçümünü yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 14 bankanın etkin olduğu belirlenmiştir. Etkinlik sıralamasında Ziraat Bankası, 2012’de de Citibank ilk sırayı almıştır¹³⁹.

Seyrek ve Ata, Türk bankacılık sektöründe 7 mevduat bankasının etkinliklerini VZA ile belirlemiştir. Analizde 20 banka ve bu bankalara ait 2003-2008 yıllarını içeren 6 yıllık veri kullanılmış ve aynı zamanda toplam 120 adet veri

¹³⁶ Ersan Özgür, “Kamu Bankalarının Finansal Etkinliği”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: X, Sayı 3, s.258.

¹³⁷ Yıldırım Beyazıt Önal ve Nuri Cemhan Sevimeser, “Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri: Yerli ve Yabancı Bankaların Etkinlik Analizi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, s.295.

¹³⁸ Semra Öncü ve Rabia Aktaş, “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1, ss.257-258.

¹³⁹ Aslı Özdemir ve Erhan Demireli, “Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi ile Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 19, s.231.

üzerinde VZA gerçekleştirilmiştir. Analizde etkinlik skoru 100 olan bankalar etkin, etkinlik skoru 90 veya daha düşük olan bankalar ise etkin olmayan bankalar olarak etiketlenmiştir. Analiz sonuçlarından 28 kayıt etkin, 66 kayıt etkin değildir¹⁴⁰.

Şen'in gerçekleştirdiği çalışmada veri zarflama analiziyle kamusal ve özel sermayeli mevduat bankaları etkinlik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada 3 ayrı girdi ve çıktı değişkeni kullanılmıştır. İncelenen dönemde ortalama olarak Türk bankacılık sektörünün etkinliği son derece istikrarsız olarak yorumlanmıştır¹⁴¹.

Yayar ve Karaca, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 37 bankanın etkinliğini 2009-2011 dönemlerinde veri zarflama analizi ile incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre kamu sermayeli bankalar en etkin banka grubu çıkmış, özel ve yabancı sermayeli bankalar da etkinlik açısından kamu sermayeli bankaları izlemiştir¹⁴².

Konu ile ilgili uluslararası literatür derlendiğinde ortaya çıkan çalışmalardan bazıları ise şu şekildedir:

Taylor vd., 1989-1991 yılları arasında her bir yıl için, Meksika bankalarının Federal Hükümetin kontrolü olan yıllarda 13 Meksika bankasını sektörü veri zarflama analizi ile incelemiştir. Çalışmada Meksika bankaları etkinlik sıralamasına göre dizilmiştir. Bununla birlikte Taylor vd. karlılık ve etkinliğin farklı olduğunu belirterek, veri zarflama analizi sonucu etkin olmayan bankaların etkin olan bankalardan daha fazla karlılığının olduğunu belirtmiştir¹⁴³.

Tsolas ve Charles, Yunanistan'da faaliyet gösteren 14 ticaret bankasının etkinliğini veri zarflama analiziyle incelemiştir. Analiz sonucunda temel bankacılık işlemlerinin yapıldığı ve çalışmada "core-banking" grubu olarak adlandırılan 4 bankadan 3 tanesinin, diğer 10 bankadan da 7 banka etkin olarak bulunmuştur¹⁴⁴.

¹⁴⁰ İbrahim Halil Seyrek ve H.Ali Ata, "Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt:4, Sayı:2, s.76.

¹⁴¹ Selma Aktaş Şen, "Bankacılık Sektörü ve Devlet Müdahaleleri: Politik Devresel Dalgalanmalar Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Analizi", **Sosyo-Ekonomi Dergisi**, Temmuz-Aralık, 2006, s.11.

¹⁴² Rüştü Yayar ve Süleyman Serdar Karaca, "Efficiency Analysis in Turkish Banking Sector", **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2, s.1.

¹⁴³ William M. Taylor ve diğerleri, "DEA/AR Efficiency and Profitability of Mexican Banks A Total income Model", **European Journal of Operational Research**, Vol: 98, 1997, ss.361-362.

¹⁴⁴ Ioannis E. Tsolas ve Vincent Charles, "Incorporating risk into bank efficiency: A satisficing DEA approach to assess the Greek banking crisis", **Expert Systems with Applications**, Vol: 42, ss.3495,3498.

Repkova, 2003-2012 yıllarında Çek Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ticari bankaların veri zarflama analizi yaklaşımıyla etkinliklerini incelemiştir. Sektördeki en etkin banka olarak GE Money Bank, etkinlik skoru en düşük olan banka olarak ise Cekoslovenska Obchodni Bank olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, büyük banka gruplarının diğerlerine göre daha az etkin olduğu belirlenmiş, bunun nedeni olarak da bilançolarındaki mevduat rakamlarının yüksek olması ve uygun olmayan büyüklükteki yönetilmeleri olduğu ifade edilmiştir¹⁴⁵.

Sufian ve Kamarudin, Bangladeş bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 31 bankayı etkinlik açısından incelemiştir. Veri zarflama analizinin kullanıldığı etkinlik analizinde 2004-2011 yılları arasındaki veriler aracılığıyla analizler gerçekleştirilmiştir. İncelenen dönemde sadece 8 banka etkinliğe ulaşmıştır. Bir bankanın etkin olmasının uygun ölçekte faaliyet göstermesine bağlı olduğu yazarlar tarafından belirtilmiştir¹⁴⁶.

Nguyen vd., Asya'nın gelişen ekonomilerinden biri olan Vietnam'da, bankacılık sektörünü incelemiştir. 1995 ve 2011 yılları arasında veri zarflama analiziyle etkinlikleri ölçülen bankalardan kamusal sermayeli olanlar, özel sermayeli bankalara göre daha etkin olarak saptanmıştır. Yine çalışmada, 2008'de başlayan küresel ekonomik krizden ve Asya finansal krizinden dolayı bankaların etkinliklerinde bir değişimin olmadığı yorumlanmıştır¹⁴⁷.

Titko vd. 'nin çalışmasında Litvanya bankacılık sektöründe 15 bankanın, veri zarflama analiziyle etkinlik skorları gözlenmiştir. Etkinlik skorları en iyi bulunan 5 banka olarak Swedbank, ABLV Bank, Norvik Banka ve Latvijās pasta banka belirtilmiştir. Trasta Komercbanka, PrivatBank ve Regionāla investīciju bankaları ise etkin olmayan bankalar olarak sayılmışlardır¹⁴⁸.

Wolters vd., Brezilya bankacılık sektörünü 2002-2012 yılları arasında veri zarflama analiziyle incelemiştir. Analizde Brezilya bankacılık sektöründen en gelişmiş 50 banka seçilmiştir. Çalışma sonucunda incelenen dönem içerisinde banka

¹⁴⁵ Iveta Repkova, "Efficiency of the Czech banking sector employing the DEA window analysis approach", **Procedia Economics and Finance**, Vol: 12, 2014, s.549.

¹⁴⁶ Fadzlan Sufian ve Fakarudin Kamarudin, "Efficiency and Returns to Scale in the Bangladesh Banking Sector: Empirical Evidence from the Slack-Based DEA Method", **Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics**, Vol: 25, No:5, 2014, ss.549, 551.

¹⁴⁷ Thanh Pham Thien Nguyen, ve diğerleri, "How efficient is the banking system of Asia's next economic dragon? Evidence from rolling DEA Windows", **Applied Economics**, Vol: 46, No: 22, 2014, s.2665.

¹⁴⁸ Jelena Titko ve diğerleri, "Measuring bank efficiency: DEA application", **Technological and Economic Development of Economy**, Vol: 20, No:4, 2014, ss.746,747,754.

büyüklüğüne ve sermaye sahibine bakılmaksızın bankaların etkinliğinde bir düşüş yaşandığı ifade edilmiştir¹⁴⁹.

Zainal ve İsmail, Malezya’da faaliyet gösteren yabancı ve yerli sermayeli faizsiz bankaların 2006-2010 dönemlerini kapsayacak şekilde teknik, ölçek ve salt teknik etkinliklerini veri zarflama analiziyle incelemiştir. Analiz sonucunda Malezya’daki yerli İslami bankaların, yabancı sermayeli İslami bankalara göre teknik ve ölçek etkinliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde yabancı sermayeli İslami bankaların da salt teknik etkinliğinin yüksek olduğu saptanmıştır¹⁵⁰.

Alam, 2006-2010 dönemlerinde 11 ülkede faaliyet gösteren 70 İslami bankanın etkinliğini veri zarflama yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmada İslami bankalara yönelik sektördeki denetim, düzenleme ve gözlemlerin bankaların etkinliğini artırıp artırmadığının saptanması amaçlanmıştır. Analiz ve değerlendirmeler sonucunda da İslami bankalar üzerindeki gözetim ve denetimin bankalar üzerindeki teknik etkinliği arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁵¹.

Sufian, Malezya İslami bankacılık sektörünü 2001-2005 döneminde incelemiştir. Uygulanan veri zarflama analizi sonucunda yabancı sermayeli İslami bankalar, yerli sermayeli bankalara göre teknik olarak daha etkin bulunmuştur¹⁵².

Johnes vd., 2004-2009 arası dönemde nüfusunun en az yüzde 60’ı Müslüman olan 18 ülkede faaliyet gösteren 207’si konvansiyonel, 45’i İslami olmak üzere toplam 252 bankanın etkinliğini veri zarflama analiziyle incelemiştir. Konvansiyonel ve İslami bankaların etkinliklerinin veri zarflama analiziyle karşılaştırılması sonucu her iki tür banka tipinin toplam etkinliklerinde belirgin bir fark gözlemlenmemiştir¹⁵³.

Bader vd., 43 İslami ve 37 konvansiyonel bankayı veri zarflama analiziyle incelemiştir. 1990-2005 dönemlerini kapsayan çalışmada veriler 21 farklı ülkede

¹⁴⁹ Mark Edward Wolters ve diğerleri, “The Effects of the Global Financial Crisis On Brazilian Banking Efficiency”, **Innovar**, Vol: 24, No: 53, 2013, ss.23,31.

¹⁵⁰ Noor Saliza Zainal and Mahadzir Ismail, “Islamic Banking Efficiency: A Dea Approach, **3rd International Conference on Business and Economic Research**, Proceeding, 12 - 13 March 2012, Bandung, Indonesia, s.1

¹⁵¹ Nafis Alam, “Impact of banking regulation on risk and efficiency in Islamic banking”, **Journal of Financial Reporting and Accounting**, Vol: 11, No: 1, 2013, s.29,43.

¹⁵² Fadzlan Sufian, “The Efficiency Of Islamic Banking Industry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable”, **Islamic Economic Studies**, Vol: 14, No: 1 & 2, Aug. 2006 & Jan. 2007, s.53.

¹⁵³ Jill Johnes ve diğerleri, “A Comparison of Performance of Islamic and Conventional Banks 2004–2009”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol: 103, 2014, ss.98-104.

faaliyet gösteren bankalardan elde edilmiştir. Etkinliklerinin banka büyüklükleri, kuruluş yılları faaliyet gösterdikleri bölgelere göre değerlendirildiği analiz sonucunda, İslami ve konvansiyonel bankaların etkinlikleri arasında önemli bir fark gözlemlenmemiştir¹⁵⁴.

Said, veri zarflama analizi yöntemiyle 2006-2009 arası yıllarda İslami bankaların etkinliklerini ölçmüştür. Seçilen 47 örnek bankadan 26'sı Ortadoğuda faaliyet gösteren İslami banka, 21'i Ortadoğuda faaliyet göstermeyen bankalardan oluşmaktadır. Yine seçilen bankalardan 24'ü büyük ölçekli banka, 23'ü küçük ve orta ölçekli bankadan meydana gelmektedir. Analiz sonucunda 2006-2008 yılları arasında etkin olan İslami bankaların etkinliklerinde 2009'da bir düşüş yaşanmıştır. Bununla birlikte küçük ve orta ölçekli İslami bankaların etkinlikleri daha düşük düzeyde kalmıştır¹⁵⁵.

E. Araştırmanın Yöntemi, Kapsamı ve Veri Seti

Çalışmada, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank olmak üzere 3 adet mevduat bankasının 2008-2017 yılına ait verilerinden 3 tanesi girdi ve 2 adet kalemi de çıktı olarak kullanılarak veri zarflama analizi gerçekleştirilmiştir. Bankalara ait olan ve analizde kullanılan verilere Türkiye Bankalar Birliği'nin internet sitesi (www.tbb.org.tr) üzerinden ulaşılmıştır. İncelenen bankaların girdi ve çıktı değerleri yıllık olarak hesaplanmıştır.

Kamusal sermayeli bankaların ulaştıkları rakamsal büyüklükler, Türk bankacılık sistemi içindeki yüksek payları, ülke için büyük projelerin hayata geçirilmesinde üstlendiği sorumluluklar gibi nedenler çerçevesinde örneklem olarak seçilen kamusal sermayeli bankaların kriz sonrası dönemde etkinliklerinin ölçülmesi kapsamında 2008 krizi sonrası dönemin değerlendirilmesi çerçevesinde günümüze kadar olan zaman dilimi analiz edilmiş, kamusal sermayeli bankaların etkinliğinin ölçümünde kullanılan veri zarflama analizinin gerek duyduğu girdiler ve çıktılar Tablo 16'da verilmiştir.

¹⁵⁴ Mohammed Khaled I. Bader ve diğerleri, "Cost, Revenue, and Profit Efficiency of Islamic Versus Conventional Banks: International Evidence Using Data Envelopment Analysis", **Islamic Economic Studies**, Vol: 15, No: 2, January, 2008, s.23.

¹⁵⁵ Ali Said, "Efficiency in Islamic Banking during a Financial Crisis-an Empirical Analysis of Forty-Seven Banks", **Journal of Applied Finance & Banking**, Vol: 2, No:3, 2012, ss.163,185.

Tablo 16. Veri Zarflama Analizinde Kullanılan Girdi ve Çıktılar

GİRDİLER	ÇIKTILAR
X ₁ : Çalışan Sayısı	Y ₁ : Krediler ve Alacaklar
X ₂ : Şube Sayısı	Y ₂ : Aktif
X ₃ : Mevduat	

Buna göre kamusal sermayeli bankaların etkinlik analizinde kullanılacak 3 adet girdi kalemi ve 2 adet çıktı kalemi bulunmaktadır. Girdi kalemleri; çalışan sayısı, şube sayısı ve mevduat kalemleriyken, çıktı kalemleri; kredi ve alacaklar ile aktif” kalemidir.

Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank’a ait girdi göstergeleri Tablo 17’de oluşturulmuştur.

Tablo 17. Seçilen Banka Örneklerinde Gerçekleşen Girdi Göstergeleri

		Ziraatbank	Halkbank	Vakıfbank
2008	Çalışan sayısı	21.299	12.467	9.567
	Şube Sayısı	1.269	622	525
	Mevduat	83.883.435	40.271.114	44.651.723
2009	Çalışan sayısı	22.198	12.505	10.153
	Şube Sayısı	1.316	669	545
	Mevduat	98.529.467	43.949.703	44.651.723
2010	Çalışan sayısı	22.708	13.450	11.077
	Şube Sayısı	1.399	709	636
	Mevduat	125.796.472	54.782.014	47.701.275
2011	Çalışan sayısı	24.374	13.643	12.222
	Şube Sayısı	1.458	771	680
	Mevduat	113.066.682	66.246.934	60.939.218
2012	Çalışan sayısı	23.153	14.971	13.463
	Şube Sayısı	1.514	821	744
	Mevduat	118.966.304	79.973.901	67.242.290

2013	Çalışan sayısı	24.725	14.798	14.943
	Şube Sayısı	1.661	877	859
	Mevduat	141.735.146	100.756.197	81.532.814
2014	Çalışan sayısı	23.617	17.314	14.920
	Şube Sayısı	1.707	900	893
	Mevduat	153.255.248	103.708.354	91.756.968
2015	Çalışan sayısı	25.697	17.104	15.410
	Şube Sayısı	1.812	949	920
	Mevduat	186.469.435	122.145.965	109.922.534
2016	Çalışan sayısı	25.015	16.956	15.615
	Şube Sayısı	1.814	964	924
	Mevduat	223.018.934	150.262.839	123.838.377
2017	Çalışan sayısı	24.554	17.851	16.097
	Şube Sayısı	1.781	969	927
	Mevduat	266.384.189	193.227.069	155.277.122

Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank'a ait çıktı göstergeleri Tablo 18'de oluşturulmuştur.

Tablo 18. Seçilen Banka Örneklerinde Gerçekleşen Çıktı Göstergeleri

		Ziraatbank	Halkbank	Vakıfbank
2008	Kredi ve Alacaklar	30.836.134	25.836.298	30.502.299
	Aktif	104.412.496	51.095.895	52.193.493
2009	Kredi ve Alacaklar	36.724.567	32.458.071	34.572.655
	Aktif	124.528.532	60.650.086	64.797.642
2010	Kredi ve Alacaklar	57.443.453	44.296.487	44.861.019
	Aktif	151.159.708	72.492.385	73.961.687
2011	Kredi ve Alacaklar	71.429.975	56.216.404	57.309.232
	Aktif	160.681.142	91.123.660	89.184.466
2012	Kredi ve Alacaklar	71.426.479	65.893.838	68.133.039
	Aktif	162.867.757	108.281.636	104.580.263

2013	Kredi ve Alacaklar	111.047.973	84.848.290	86.752.217
	Aktif	207.529.954	139.943.507	135.496.043
2014	Kredi ve Alacaklar	141.914.662	101.766.924	104.583.517
	Aktif	247.600.311	155.423.019	158.217.726
2015	Kredi ve Alacaklar	186.812.851	126.744.977	123.780.653
	Aktif	302.848.326	187.729.350	182.947.124
2016	Kredi ve Alacaklar	232.643.535	158.354.333	147.712.375
	Aktif	357.761.365	231.440.818	212.539.905
2017	Kredi ve Alacaklar	295.258.032	203.464.477	183.971.615
	Aktif	434.274.509	305.350.648	270.571.510

F. Uygulama

Etkinlik ölçümünün gerçekleştirilmesinde ise VZA etkinlik ölçümlerinde başvurulmuş DEAP 2.1 programından faydalanılmıştır.

Seçilen banka örnekleri kapsamında, üç girdi-iki çıktı belirlendikten sonra CCR modelinde girdi yönelimli VZA yöntemine göre etkinlik analizi gerçekleştirilmiştir.

Bankaların 2008-2017 yıllarını içeren dönem itibarıyla elde ettikleri etkinlik skorları Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19. Veri Zarflama Analizine Göre Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Düzeyleri (2008-2017)

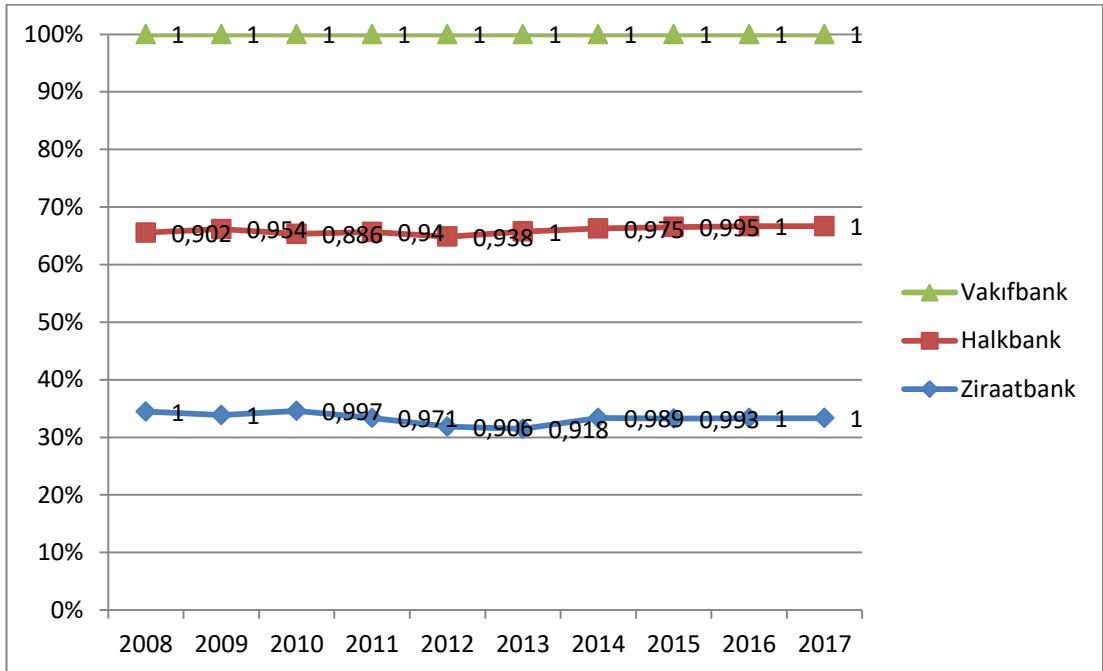
Yıl/Karar Verme Birimi	Ziraatbank	Halkbank	Vakıfbank
2008	1.000	0,902	1.000
2009	0,879	0,954	1.000
2010	0,997	0,886	1.000
2011	0,971	0,940	1.000
2012	0,906	0,938	1.000
2013	0,918	1.000	1.000
2014	0,989	0,975	1.000

2015	0,993	0,995	1.000
2016	1.000	1.000	1.000
2017	1.000	1.000	1.000

Tablo 19’da Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank’ın veri zarflama analizi sonucu etkinlik skorları verilmiştir. Buna göre girdilerin ve çıktılarının ağırlıklandırılmasına göre en az girdi ile en fazla çıktı sağlayan ve tam etkin olan banka Vakıfbank’tır. Vakıfbank, Ziraatbank ve Halkbank’a göre genel olarak yıl bazında kullanılan girdi ve çıktılar kapsamında daha etkin bir skora ulaşmıştır. Bununla birlikte Ziraatbank ve Halkbank’ın da 2008-2017 dönemi içinde kullanılan veriler kapsamında etkin olduğu bazı yıllar söz konusudur. 2008 ve 2016 yıllarında Ziraatbank bu çerçevede en az girdi ile en fazla çıktıya ulaşmış ve tam etkinlik skoru olan 1’e ulaşmıştır. Yine Halkbank da 2013 ve 2016 yıllarında bu çerçevede en az girdi ile en fazla çıktıya ulaşmış, tam etkinlik skoru olan 1’i yakalamıştır.

Yıllara göre Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank’ın etkinlik skorları Grafik 15’te verilmiştir.

Grafik 15. Veri Zarflama Analizine Göre Kamusal Sermayeli Bankaların Etkinlik Düzeyleri (2008-2017)

Grafik 15’ten görüleceği üzere Vakıfbank’ın etkinlik düzeyi ele alınan tüm yıllarda tam etkinlik düzeyindedir ve Vakıfbank böylelikle diğer bankalar için

referans alınacak banka konumundadır. Grafik aynı zamanda diğer bankaların etkin banka olan Vakıfbank'ın etkinlik düzeyine olan uzaklığını da ortaya koymaktadır.

Veri zarflama analizi incelemeye alınan tüm karar verme birimleri içindeki en etkin karar verme birimini belirlemeye yöneliktir. En etkin karar verme birimi pareto optimal birim olarak isimlendirilir ve diğer birimlerle kıyas edilme noktasında standart birim (referans alınan birim) olarak düşünülür¹⁵⁶. Dolayısıyla ele alınan bankalar arasında göreceli olarak en etkin banka Vakıfbank'tır ve diğer bankaların etkinlikleri analiz çıktıları kapsamında Vakıfbank'a göre değerlendirilmektedir.

Bankaların ayrı ayrı etkinlik düzeylerinin incelenmesi ve etkin olan sınıra ulaşabilmesi kapsamında referans alması gerekli hedef rakamları ve oranları gösteren değerler Tablo 20, Tablo 21 ve Tablo 22 eşliğinde verilmiştir.

Vakıfbank'ın 2008-2017 dönemindeki etkinlik göstergeleri Tablo 20'de verilmiştir.

Tablo 20. Vakıfbank VZA Sonuçları

Yıl	Etkinlik Skoru	Değişkenler		Gerçekleşen	Hedef	Fark	Referans
2008	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	30.502.299	30.502.299	-	-
			Aktif	52.193.493	52.193.493	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	9.567	9.567	-	-
			Şube Sayısı	525	525	-	-
			Mevduat	44.651.723	44.651.723	-	-
2009	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	34.572.655	34.572.655	-	-
			Aktif	64.797.642	64.797.642	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	10.153	10.153	-	-
			Şube Sayısı	545	545	-	-
			Mevduat	44.651.723	44.651.723	-	-
2010	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	44.861.019	44.861.019	-	-
			Aktif	73.961.687	73.961.687	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	11.077	11.077	-	-
			Şube Sayısı	636	636	-	-

¹⁵⁶ Gülcü ve diğerleri, s.96 akt, Tser-yieth Chen, "An Evaluation of the Relative Performance of University Libraries in Taipei". **Library Review**, Vol. 46, No. 3, 1997, ss. 190-201.

			Mevduat	47.701.275	47.701.275	-	-
2011	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	57.309.232	57.309.232	-	-
			Aktif	89.184.466	89.184.466	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	12.222	12.222	-	-
			Şube Sayısı	680	680	-	-
			Mevduat	60.939.218	60.939.218	-	-
2012	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	68.133.039	68.133.039	-	-
			Aktif	104.580.263	104.580.263	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	13.463	13.463	-	-
			Şube Sayısı	744	744	-	-
			Mevduat	67.242.290	67.242.290	-	-
2013	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	86.752.217	86.752.217	-	-
			Aktif	135.496.043	135.496.043	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	14.943	14.943	-	-
			Şube Sayısı	859	859	-	-
			Mevduat	81.532.814	81.532.814	-	-
2014	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	104.583.517	104.583.517	-	-
			Aktif	158.217.726	158.217.726	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	14.920	14.920	-	-
			Şube Sayısı	893	893	-	-
			Mevduat	91.756.968	91.756.968	-	-
2015	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	123.780.653	123.780.653	-	-
			Aktif	182.947.124	182.947.124	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	15.410	15.410	-	-
			Şube Sayısı	920	920	-	-
			Mevduat	109.922.534	109.922.534	-	-
2016	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	147.712.375	147.712.375	-	-
			Aktif	212.539.905	212.539.905	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	15.615	15.615	-	-
			Şube Sayısı	924	924	-	-
			Mevduat	123.838.377	123.838.377	-	-

2017	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	183.971.615	183.971.615	-	-
			Aktif	270.571.510	270.571.510	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	16.097	16.097	-	-
			Şube Sayısı	927	927	-	-
			Mevduat	155.277.122	155.277.122	-	-

Tablo 20 incelendiğinde 2008-2017 yılı için Vakıfbank, analizde kullanılan girdi ve çıktılarla tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaşmıştır. Tam etkinlik düzeyine ulaşan Vakıfbank'ın girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılması söz konusu değildir.

Ziraatbank'ın 2008-2017 dönemindeki etkinlik göstergeleri Tablo 21'de yer almaktadır. Ziraatbank 2008, 2016 ve 2017 yıllarında kullanılan girdi ve çıktılarının analizi sonrasında tam etkinlik skoru olan 1'e ulaşmıştır.

Tablo 21. Ziraatbank VZA Sonuçları

Yıl	Etkinlik Skoru	Değişkenler		Gerçekleşen	Hedef	Fark	Referans
2008	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	30.836.194	30.836.194	-	-
			Aktif	104.412.496	104.412.496	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	21.299	21.299	-	-
			Şube Sayısı	1.269	1.269	-	-
			Mevduat	83.883.435	83.883.435	-	-
2009	0,879	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	36.724.567	66.441.954	29.717.387	Vakıfbank
			Aktif	124.528.532	124.528.532	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	22.198	19.512	-2.686	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.316	1.047	-269	Vakıfbank
			Mevduat	98.529.467	85.811.973	-12.717.494	Vakıfbank
2010	0,997	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	57.443.453	91.685.017	34.241.564	Vakıfbank
			Aktif	151.159.708	151.159.708	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	22.708	22.639	-69	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.399	1299	-100	Vakıfbank
			Mevduat	125.796.472	97.849.809	-27.946.663	Vakıfbank
2011	0,971	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	71.429.975	103.252.430	31.822.455	Vakıfbank

			Aktif	160.681.142	160.681.142	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	24.374	22.020	-2.354	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.458	1.225	-233	Vakıfbank
			Mevduat	113.066.682	109.792.472	-3.274.210	Vakıfbank
2012	0,906	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	71.426.479	106.106.782	34.680.303	Vakıfbank
			Aktif	162.867.757	162.867.757	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	23.153	20.966	-2.187	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.514	1.158	-356	Vakıfbank
			Mevduat	118.966.304	104.719.577	-14.786.727	Vakıfbank
2013	0,918	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	111.047.973	131.384.689	20.336.716	Vakıfbank
			Aktif	207.529.954	207.529.954	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	24.725	22.688	-2.037	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.661	1.312	-349	Vakıfbank
			Mevduat	141.735.146	130.059.210	-11.675.936	Vakıfbank
2014	0,989	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	141.914.662	163.666.309	21.751.647	Vakıfbank
			Aktif	247.600.311	247.600.311	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	23.617	23.348	-268	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.707	1.397	-310	Vakıfbank
			Mevduat	153.255.248	143.593.606	-9.661.642	Vakıfbank
2015	0,993	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	186.812.851	204.904.907	18.092.056	Vakıfbank
			Aktif	302.848.326	302.848.326	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	25.697	25.509	-187	Vakıfbank
			Şube Sayısı	1.812	1.522	-290	Vakıfbank
			Mevduat	186.469.435	181.964.354	-4.505.081	Vakıfbank
2016	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	232.643.535	232.643.535	-	-
			Aktif	357.761.365	357.761.365	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	25.015	25.015	-	-
			Şube Sayısı	1.814	1.814	-	-
			Mevduat	223.018.934	223.018.934	-	-
2017	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	295.258.032	295.258.032	-	-
			Aktif	434.274.509	434.274.509	-	-

		Girdiler	Çalışan sayısı	24.554	24.554	-	-
			Şube Sayısı	1.781	1.781	-	-
			Mevduat	266.384.189	266.384.189	-	-

Ziraatbank'ın veri zarflama analizi sonuçlarına göre etkin olmadığı dönemlerde etkinlik sınırına doğru yönelerek tam etkin olabilmesi için girdi ve çıktı kalemlerine yönelik yapması gerekli iyileştirmeler yıllar bazında aşağıda verilmiştir:

- 2008 yılı için Ziraatbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.
- 2009 yılı için Aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 29.717.387 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 269, şube sayısı 2.686 ve mevduat kalemi 12.717.494 bin TL azaltılmalıdır.
- 2010 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 34.241.564 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında çalışan sayısı 69, şube sayısı 100 ve mevduat kalemi 27.946.663 bin TL azaltılmalıdır.
- 2011 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 31.822.455 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında çalışan sayısı 2.354, şube sayısı 233 ve mevduat kalemi 3.274.210 bin TL azaltılmalıdır.
- 2012 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 34.680.303 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında çalışan sayısı 2.187, şube sayısı 356 ve mevduat kalemi 14.786.727 bin TL azaltılmalıdır.
- 2013 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 20.336.716 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında çalışan sayısı 2.037, şube sayısı 349 ve mevduat kalemi 11.675.936 bin TL azaltılmalıdır.
- 2014 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 21.751.647 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında

çalışan sayısı 268, şube sayısı 310 ve mevduat kalemi 9.661.642 bin TL azaltılmalıdır.

- 2015 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 18.092.056 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında çalışan sayısı 187, şube sayısı 290 ve mevduat kalemi 4.505.081 bin TL azaltılmalıdır.
- 2016 yılı için Ziraatbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.
- 2017 yılı için Ziraatbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

Halkbank'ın 2008-2017 dönemindeki etkinlik göstergeleri ve etkin olan sınıra ulaşabilmesi kapsamında referans alması gerekli hedef rakamları ve oranları gösteren değerler Tablo 22'de yer almaktadır. Halkbankası 2013 ve 2016 yıllarında kullanılan girdi ve çıktılarının analizi sonrasında tam etkinlik skoru olan 1'e ulaşmıştır.

Tablo 22. Halkbankası VZA Sonuçları

Yıl	Etkinlik Skoru	Değişkenler		Gerçekleşen	Hedef	Fark	Referans
2008	0,902	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	25.836.298	29.860.859	4.024.555	Vakıfbank
			Aktif	51.095.895	51.095.895	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	12.467	9365	-3102	Vakıfbank
			Şube Sayısı	622	514	-108	Vakıfbank
			Mevduat	40.271.114	36.339.659	-3.931.455	Vakıfbank
2009	0,954	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	32.458.071	32.458.071	-	-
			Aktif	60.650.086	60.834.392	184.306	Vakıfbank
		Girdiler	Çalışan sayısı	12.505	9.532	-2.973	Vakıfbank
			Şube Sayısı	669	511	-158	Vakıfbank
			Mevduat	43.949.703	41.920.668	-2.029.035	Vakıfbank
2010	0,886	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	44.296.487	44.296.487	-	-
			Aktif	72.492.385	73.030.951	88.566	Vakıfbank
		Girdiler	Çalışan sayısı	13.450	10.937	-2.513	Vakıfbank
			Şube Sayısı	709	628	-81	Vakıfbank

			Mevduat	54.782.014	47.101.001	-7.681.013	Vakıfbank
2011	0,940	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	56.216.404	58.555.342	2.338.938	Vakıfbank
			Aktif	91.123.660	91.123.660	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	13.643	12.487	-1.156	Vakıfbank
			Şube Sayısı	771	695	-76	Vakıfbank
			Mevduat	66.246.934	62.264.257	-3.982.677	Vakıfbank
2012	0,938	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	65.893.838	70.544.448	4.650.610	Vakıfbank
			Aktif	108.281.636	108.281.636	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	14.971	13.939	-1.032	Vakıfbank
			Şube Sayısı	821	770	-51	Vakıfbank
			Mevduat	79.973.901	69.622.173	-10.351.728	Vakıfbank
2013	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	84.848.290	84.848.290	-	-
			Aktif	139.943.507	139.943.507	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	14.798	14.798	-	-
			Şube Sayısı	877	877	-	-
			Mevduat	100.756.197	100.756.197	-	-
2014	0,975	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	101.766.924	102.736.187	969.263	Vakıfbank
			Aktif	155.423.019	155.423.019	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	17.314	14.656	-2.658	Vakıfbank
			Şube Sayısı	900	877	-23	Vakıfbank
			Mevduat	103.708.354	90.136.202	-13.572.152	Vakıfbank
2015	0,995	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	126.744.977	127.016.271	271.294	Vakıfbank
			Aktif	187.729.350	187.729.350	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	17.104	15.812	-1.292	Vakıfbank
			Şube Sayısı	949	944	-5	Vakıfbank
			Mevduat	122.145.965	112.795.901	-9.350.064	Vakıfbank
2016	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	158.354.333	158.354.333	-	-
			Aktif	231.440.818	231.440.818	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	16.956	16.956	-	-
			Şube Sayısı	964	964	-	-
			Mevduat	150.262.839	150.262.839	-	-

2017	1.000	Çıktılar	Kredi ve Alacaklar	203.464.477	203.464.477	-	-
			Aktif	305.350.648	305.350.648	-	-
		Girdiler	Çalışan sayısı	17.851	17.851	-	-
			Şube Sayısı	969	969	-	-
			Mevduat	193.227.069	193.227.069	-	-

Halkbank'ın veri zarflama analizi sonuçlarına göre etkin olmadığı dönemlerde etkinlik sınırına doğru yönelerek tam etkin olabilmesi için girdi ve çıktı kalemlerine yönelik yapması gerekli iyileştirmeler yıllar bazında aşağıda verilmiştir:

- 2008 yılı için Aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 4.024.555 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 3.102, şube sayısı 108 ve mevduat kalemi 3.931.455 bin TL azaltılmalıdır.
- 2009 yılı için kredi ve alacaklar çıktısı değişmemelidir. Aktif çıktısı 184.306 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 2.973, şube sayısı 158 ve mevduat kalemi 2.029.035 bin TL azaltılmalıdır.
- 2010 yılı için kredi ve alacaklar çıktısı değişmemelidir. Aktif çıktısı 88.566 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 2.513, şube sayısı 81 ve mevduat kalemi 2.338.938 bin TL azaltılmalıdır.
- 2011 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 2.338.938 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 1.156, şube sayısı 76 ve mevduat kalemi 3.982.677 bin TL azaltılmalıdır.
- 2012 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 4.650.610 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 1.032, şube sayısı 51 ve mevduat kalemi 10.351.728 bin TL azaltılmalıdır.
- 2013 yılı için Halkbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

- 2014 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 969.263 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 2.658, şube sayısı 23 ve mevduat kalemi 13.572.152 bin TL azaltılmalıdır.
- 2015 yılı için aktif çıktısı değişmemelidir. Kredi ve alacaklar çıktısı 271.294 bin TL arttırılmalıdır. Girdiler açısından bakıldığında ise çalışan sayısı 1.292, şube sayısı 5 ve mevduat kalemi 9.350.064 bin TL azaltılmalıdır.
- 2016 yılı için Halkbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.
- 2017 yılı için Halkbank tam etkinlik düzeyi olan 1'e ulaştığı için girdi ve çıktı düzeylerinde herhangi bir değişiklik yapılmamalıdır.

SONUÇ

2001 krizi öncesi ve sonrası dönem olarak değerlendirildiğinde gerek Türk bankacılık sektörü, gerekse kamusal sermayeli bankalar açısından farklı iki fotoğraf ortaya çıkmaktadır. 2001 krizi öncesi için kamusal sermayeli bankalar için etkin yönetilmeyen, verimlilikten uzak, sürekli zarar açıklayan bir profil söz konusuysen, 2001 krizi sonrasında ise bilançosunu ve diğer mali verilerini düzelten, etkin yönetim sistemleri ile hizmet anlayışını yeniden şekillendiren bir kamu bankacılığı söz konusu olmuştur.

Çalışmadaki veriler incelendiğinde bu çerçevede gerek personel ve şube sayısı gibi büyüklük göstergeleri, gerekse mevduat, kredi gibi bilanço kalemleri açısından kamusal sermayeli bankaların göstergeleri genel itibariyle pozitif bir eğilim izlemektedir. Bu kapsamda sadece Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank ile sadece 3 kamusal sermayeli bankanın verileri, diğer sermaye grupları ile güçlü rekabet şartlarına sahip olup, sektörde önemli bir büyüklüğe sahiptir.

Her ne kadar bu üç banka, diğer sermaye gruplarına ait bankalarla sektörde rekabet içerisinde ise de üç bankanın kendi aralarında da rekabet unsurunun varlığı söz konusudur. Dolayısıyla diğer bankalarla kıyas edilmesi ve karşılaştırmalı değerlendirmelerin yapılması yanında kendi aralarında da değerlendirmeye tutulmalı ve kıyas edilmelidir. Bu çerçevede çalışmamız ve ortaya çıkan sonuçlar gerek

akademik açıdan literatüre, gerekse uygulama noktasında kamusal sermayeli bankalara katkı sunacaktır.

Çalışmada veri zarflama analizi ile Ziraatbank, Halkbank ve Vakıfbank 2008-2017 arası dönemde karşılaştırmalı etkinlik analizine tabi tutulmuştur. Kullanılan girdi ve çıktıların analizi sonucunda Vakıfbank diğer iki bankaya göre daha etkin bulunmuştur. Bu kapsamda Ziraatbank ve Halkbank'ın daha etkin hale gelmesi için kullanılan girdi ve çıktı değerlerinde gerçekleştirmesi gereken düzeltmeler mevcuttur. Ziraatbank ve Halkbank gerçekleştirilen analiz sonuçlarını gerekse güncel ekonomik koşulları veri kabul ederek gelecek vizyonlarını hayata geçirirken tam etkinlik düzeyine ulaşmak için politikalarına yönelik şu hususları göz önünde bulundurmalıdır:

- Aktif pasif yapısı göz önünde bulundurarak kredi-mevduat dengesinde daha hassas davranmalıdır,
- Günümüzde banka büyüklükleri bankaların aktif büyüklüğü ile ölçülmektedir. Dolayısıyla aktif kalemi içerisinde önemli bir yeri olan krediler kaleminin arttırılması kamusal sermayeli bankaları diğer bankaların önüne taşıyacaktır,
- Krediler kaleminin arttırılması aşamasında kredilendirme ilkeleri göz ardı edilmemelidir. Nitekim bir yandan kredi kalemleri arttırılırken, takipteki kredi rakamlarının artmaması bankalar açısından önemli olan diğer bir husustur,
- Kredilendirmede dikkati olunması, Basel II kriterleri¹⁵⁷ gibi uluslararası bankacılık kriterlerine uyumu beraberinde getirecektir. Dolayısıyla takipteki kredi rakamının azaltılması ile kamusal sermayeli bankaların Basel II kriterleri kapsamındaki kredi riski ile ilgili süreçleri daha sağlam ilerleyecektir,
- Kredilerin ekonomik faaliyeti canlandıran yönü dikkate alındığında kamusal sermayeli bankaların sağlam kredi kalemindeki artışla ülkenin refahına önemli katkı sunulacaktır,

¹⁵⁷ G-10 ülkelerinin Merkez Bankaları tarafından kurulan Basel Komitesi'nin "Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması" açısından bankalara yönelik yayınladığı uluslararası bankacılık kriterlerini ifade etmektedir. Bkz. Türkiye Bankalar Birliği. **Basel-II Düzenlemeleri**, TBB Yayın No: 291, İstanbul, 2012.

- Bankaların aktifleri arasında kredilerin önemi nasıl büyükse, pasif yapısı içinde de en önemli kalemlerden biri mevduat kalemidir. Bu nedenle kredi devamlılığının sağlanması için mevduat kaleminin sürekliliği de önemlidir,
- Kamusal sermayeli bankaların şubeleşme ağları diğer sermaye gruplarına ait bankalara göre günümüzde daha yaygındır. Her ne kadar küçük yerleşim birimlerine bile hizmet götürme anlayışı ile hareket edilse de, kamusal sermayeli bile olsalar bankalar birer ticari işletme olarak öncelikle kar elde edebilme mantığı ile hareket etmelidir.
- Şubeleşme ile birlikte personel istihdamında da aynı odak noktası ile hareket edilmelidir. Fazla personel istihdamından ziyade, mevduat-kredi döngüsüne destek sağlayacak, günümüz bankacılık sistemine ayak uyduracak nitelikli personel istihdamı hedeflenmelidir.

2000'den önce ekonomide genel olarak yaşanan kronik sorunlar 2000'li yılların başında bankacılık sektöründe olumsuz etkilerini göstermeye devam etmiştir. Ekonomide birkaç yıl aralıklarla yaşanan krizler sonucu oluşan istikrarsız yapı 2000'li yılların başında kendisini bankacılık sektöründe ortaya çıkarttığı krizler ile yeniden ortaya çıkarmıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan ekonomik krizlerle birlikte bankacılık sektörü tüm organları ve işleyişiyle yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu anlamda ülkede yaşanan ve en çok bankacılık sektörünü etkileyen krizler sektörde fırsata dönüşmüş, sektör hükümet ve ilgili kuruluşlar tarafından yeniden yapılanma süreci içerisine girmiştir.

Günümüzde kamusal sermayeli bankaların toplam bankacılık sektörü içindeki payı 1/3'ü dolaylarındadır. Dolayısıyla kamusal sermayeli bankaların ve sunduğu hizmetlerin devamlılığı ve etkin yönetilmesi hem birer işletme olarak kendileri için, hem de kamu yararı için büyük önem arz etmektedir. Nitekim kamusal sermayeli bankaların özellikle son dönemde büyük kamu yararı teşkil eden önemli devlet projelerine sağladığı fonlar projelerin hayata geçmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda İstanbul'da hayata geçirilen Yavuz Sultan Selim ve üçüncü havaalanı projeleri bunlardan sadece birkaçıdır. Bununla beraber özellikle son dönemde Türk finans piyasalarına yönelik dış kaynaklı gerçekleştirilen spekülasyon ve manipülatif

atakların savuşturulmasında da kamu sermayeli bankalara önemli görevler düşmeye devam etmektedir.

Son dönemde kamu bankaları mevduat bankacılığının yanında faizsizlik prensibiyle faaliyetlerini sürdüren katılım bankacılığı alanına da yönelmişlerdir. Bu çerçevede önce Ziraat Katılım Bankası, devamında da Vakıf Katılım Bankası kamusal sermayenin katılım bankacılığında da varolması noktasında bu alanda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Dolayısıyla çalışmamız ve benzer nitelikteki analizlerle kamu bankacılığının etkinliğine yönelik yapılan ve yapılacak analizler faaliyet alanları ve hacmi gün geçtikçe artan kamusal sermayeli bankaların ve nihayetinde kamu kaynaklarının daha verimli ve etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Her çalışmada olduğu üzere çalışmamızın da bazı kısıtları söz konusudur. Bu kapsamda kullanılan veri zarflama ile farklı girdi ve çıktılarla farklı sonuçlara ulaşılabilir. Dolayısıyla analiz sonuçları sadece ele alınan girdi ve çıktılar çerçevesinde değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Afşar, Bilge.** Osmanlı Dönemi Merkez Bankacılığı Cumhuriyet Dönemi Merkez Bankacılığı ve TCMB'nin Kuruluşu, Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi, Sayı: 2006/130/190-2006/135/95.
- Akbalık, Murat ve Sırma, İbrahim.** “Türkiye’de Yabancı Bankaların Etkinliği; Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Vol: 4, No: 8, 2013, ss.1-16.
- Akgüç, Öztin.** “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 36, Ekim 2007, ss.6-17.
- Aktaş Şen, Selma.** “Bankacılık Sektörü ve Devlet Müdahaleleri: Politik Devresel Dalgalanmalar Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Analizi”, Sosyo-Ekonomi Dergisi, Temmuz-Aralık, 2006, ss.11-30.
- Akyüz, Yılmaz, Yıldız, Feyyaz, Kaya, Zübeyde.** “Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist Endeksi ile Toplam Faktör Verimlilik Ölçümü: BIST’te İşlem Gören Mevduat Bankaları Üzerine Bir Uygulama”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı:4, 2013.
- Alam, Nafis.** “Impact of banking regulation on risk and efficiency in Islamic banking”, Journal of Financial Reporting and Accounting, Vol: 11, No: 1, 2013, ss.29-50.
- Altan, Mitra Salimi.** Türk Sigortacılık Sektöründe Etkinlik: Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Bir Uygulama, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, No: 1, 2010, ss.1-20.
- Atan, Murat.** “Türkiye Bankacılık Sektöründe Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik ve Verimlilik Analizi”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt: 14, No: 48, 2003, ss.71-86.
- Babacan, Adem, Kısakürek, M. Mustafa ve Özcan, Selami.** “İMKB'ye Kote Edilmiş Firmaların Vza Yöntemi İle Performans Ölçümleri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, 2009, ss.23-37.
- Babuşcu, Şenol ve Hazar, Adalet.** “Türk Bankacılık Sektöründe Yabancı Sermayenin Verimlilik Ve Etkinliğe Etkileri”, 16. Finans Sempozyumu, Erzurum, 10-13 Ekim 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.** Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, 15 Mayıs 2001.

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.** Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği, 3. Baskı, 3 Eylül 2010.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.** BDDK 10. Kuruluş Yılı Dönümü Konferansı, 16 Eylül 2010, BDDK Aroks Döküman Merkezi Ankara, 2010.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.** BDDK Tanıtım Kitapçığı, Haziran 2012.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Faaliyet Raporu 2017, İstanbul, 2018.
- Banker RD, A Charnes and WW Cooper.** “Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis”, Management Science, Vol: 30, No: 9, 1984, ss.1078-1092.
- Başol, Koray.** Türkiye Ekonomisi, 4. Baskı, Anadolu Matbaası, İzmir, 1993.
- Baykara, Halid Velid.** Katılım Bankalarında Etkinlik Ve Verimlilik Analizi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Bayraktar, Kaya.** “Osmanlı Bankası'nın Kuruluşu”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, ss.71-88.
- Behdioğlu, Sema ve Özcan, Gözde.** “Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 3, 2009, ss.301-326.
- Bektaş, Hakan.** “Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi”, Sosyo Ekonomi Dergisi, Ocak-Haziran, 2013-1, ss. 277-294.
- Bozdağ, Emre Güneşer, Altan, Mitra Salimi, Bozdağ, Ahmet Erol.** “Bankacılık Sisteminde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Analizi İle Bir Uygulama)”, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2010, ss.33-47.
- Budak, Hüseyin.** Veri Zarflama Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulaması, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt:23, No:3, 2011, ss.95-110.
- Bumin, Mete.** “Yeniden Yapılandırma Sonrası 2004-2014 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü”, Maliye Finans Yazıları, Sayı: 105, 2016, ss.177-122.
- Celasun, Merih.** “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası”, Uluslararası Ekonomi Kongresi, Ekonomik Araştırma Merkezi, ODTÜ, Ankara, 2002, ss.1-47, <http://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf>, (10.10.2015).

- Charnes Abraham, Cooper, William W., Rhodes, Edwardo.** “Measuring the Efficiency of Decision Making Units”, European Journal of Operational Research, Vol. 2, 1978.
- Chen, Tser-yieth.** “An Evaluation of the Relative Performance of University Libraries in Taipei”. Library Review, Vol. 46, No. 3, 1997, ss. 190-201.
- Coşkun, Ali.** “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi”, Atatürkçü Düşünce Dergisi, Sayı: 4, Kasım 2003, ss. 72-77.
- Coşkun, M. Necat, Hakan Naim Ardor, A. Hakan Çermikli, H. Ozan Eruygur, Fahriye Öztürk, İbrahim Tokathoğlu, Gökhan Aykaç, Tolga Dağlaroğlu.** Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 280, İstanbul, Şubat 2012.
- Demir, Yusuf ve Gençtürk, Mehmet.** “İMKB’de İşlem Gören Yerli ve Yabancı Bankaların Görelî Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü”, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:21 Sayı:2, Yıl:2006, ss.49-74.
- Demirbaş, Mahmut ve Sezgin, Funda H.** “Likidite Krizi Sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği’ne Üye Ülkeler Ve Türkiye’deki Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2006-2010 Dönemi”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, No: 3, 2010, ss.1-24.
- Duramaz, Selim.** Katılım Bankalarının Pazar Hâkimiyeti, Sorunları Ve Talep Yapısının Analizi: Ege Bölgesi Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2016.
- Duran, Bünyamin.** “Osmanlı Devletinin Son Döneminde Türkiye Tarımındaki Gelişmeler (1870 – 1914)”, 5. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, İstanbul, 21 – 25 Ağustos 1989.
- Ekodialog.** Etkinlik Ölçme Yöntemleri, <http://www.ekodialog.com/Konular/etkinlik-olcme-yontemleri.html>, (14.09.2018).
- Emiral, Fatih.** “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (Veri Zarflama Analizi Uygulaması)”, Deloitte Dergisi, http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/24_6.pdf, (10.05.2018).
- Er, Bünyamin ve Uysal, Mustafa.** “Türkiye’deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 3-4, 2012, ss.365-387.

- Erdoğan, Özer.** Banka Etkinliklerinin Risk Odaklı Yaklaşımla Modellenmesi ve Türk Bankacılık sektörü Uygulaması, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Eroğlu, Nadir.** “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2, 2007, ss.63-73.
- Erol, Ece Demiray ve Erol, İbrahim.** 2008/9 Küresel Finans Krizi Sonrasında Ekonomi Teori ve Politikasında Yeni Stratejiler, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 12, 2015, ss.18-30.
- Farrell M.J.** “The Measurement of Productive Efficiency”, Journal of Royal Statistical Society, Vol: 120, 1957, ss. 253-290.
- Hatıplı Mustafa.** “Türkiye Ekonomisine Etkileriyle Küresel Finansal Kriz”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 2, 2011.
- Girginer, Nuray.** “2007 Finansal Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye’deki Ticari Bankaların Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Değerlendirilmesi”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 47, 2010, ss.41-52.
- Gülcü, Aslan, Tutar, Hasan, Yeşilyurt Cavit.** Sağlık Sektöründe Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Göreceli Verimlilik Analizi, Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Hiç, Mükerrrem.** Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye, Beykent Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 62, İstanbul, 2009.
- İnan, E.Alpan.** “Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 34, 2000, ss.82-97.
- İslamoğlu, Akın.** Türkiye Bankacılık Sektöründe 2005 - 2007 Yılları Arasında Bankaların Veri Zarflama Analizi İle Performans Değerlendirmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Gebze, 2010.
- Johne, Jill, Izzeldin, Marwan ve Pappas, Vasileios.** “A Comparison of Performance of Islamic and Conventional Banks 2004–2009”, Journal of Economic Behavior & Organization, Vol: 103, 2014, ss.93-107.
- Kandemir, Ahmet.** Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Bankacılığı ve Kalkınmanın Finansmanı, Türkiye Kalkınma Bankası, GA-02-3-10, Ankara, Temmuz 2002.
- Karluk, Rıdvan.** Türkiye Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

- Kaya, Ayşe.** Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 292, İstanbul, 2013.
- Kaya, Yasemin Türker ve Doğan, Ela.** Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi, BBKD ARD Çalışma Raporları, Kasım, 2005.
- Kesbiç, Cüneyt Yenil; Çınar, Serkan ve Duramaz, Selim.** “Son 20 Yılda Kriz Maratonu ve Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Analizi”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt: 51 Sayı: 597, 2014, ss.31-44.
- Koçyiğit, M.Murat.** “Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ocak, 2013, ss.73-88.
- Kök Dündar ve Ay, O.Evren.** “2008 Küresel Finansal Krizin Türk Bankacılık Sektörü Etkinlik Düzeylerine Yansıması Üzerine Bir Araştırma: 2007-2009”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:5 Sayı:10, 2013, ss.155-170.
- Kutlu, Hüseyin Ali ve Demirci, N. Savaş.** “Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkarıcı Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim, 2011, ss.121-136.
- Küçükaksoy, İsmail ve Önal, Selcan.** “Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankaların Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Ölçülmesi: 2004-2011 Yılları Uygulaması”, Ekonometri ve İstatistik, Cilt: 18, No:1, 2013, ss.56-80.
- Mohammed Khaled I. Bader, Mohamad, Shamsheer; Ariff, Mohamed; Shah, Taufiq Hassan.** “Cost, Revenue, and Profit Efficiency of Islamic Versus Conventional Banks: International Evidence Using Data Envelopment Analysis”, Islamic Economic Studies, Vol: 15, No: 2, January, 2008.
- Nart, Ela Çoplan.** “Dış Borç Yönetimi Açısından Finansal Kriz Riski”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 2, 2015, ss.71-85.
- Öksüzler, Oktay ve Teyyare, Erdoğan.** “Küresel Ekonomik Kriz Sürecinde Türkiye’de Alınan Önlem Paketlerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri”, Akademik Fener Dergisi, 2010.
- Önal, Yıldırım Beyazıt ve Sevimeser, Nuri Cemhan.** “Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri: Yerli ve Yabancı Bankaların Etkinlik

Analizi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 2016, ss.295-312.

Öncü, Semra ve Aktaş, Rabia. “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2007, ss.247-266.

Özçam, Mustafa. Türk Sermaye Piyasalarının Profili: Kriz Eğilimi Açısından Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi, 1999.

Özçelik, Özer ve Tuncer, Güner. “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, 2007.

Özdemir, Biltekin. Osmanlı Devleti Dış Borçları, Ankara Ticaret Odası Yayını, Eylül 2009.

Özdemir, Aslı ve Demireli, Erhan. “Ağırlık Kısıtlı Veri Zarflama Analizi ile Mevduat Bankalarının Etkinlik Ölçümüne Yönelik Bir Uygulama”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19, 2013, ss.213-238.

Özgür, Ersan. “Kamu Bankalarının Finansal Etkinliği”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: X, Sayı 3, 2008, ss.247-260.

Parasız İlker. Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003.

Parasız, İlker. Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, 2. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2007.

Parasız, İlker. Konjonktürel Politikalar, Türkiye Ekonomisi, 1908-2008, (Ed: Nevin Coşar, Melike Bildirici), Ekin Yayınevi, Bursa, 2010.

Repkova, Iveta. “Efficiency of the Czech banking sector employing the DEA window analysis approach”, Procedia Economics and Finance, Vol: 12, 2014, ss.587-596.

Said, Ali. “Efficiency in Islamic Banking during a Financial Crisis-an Empirical Analysis of Forty-Seven Banks”, Journal of Applied Finance & Banking, Vol: 2, No:3, 2012, ss.163-197.

Savaş, Filiz. “Veri Zarflama Analizi”, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, (Ed: Bahadır Fatih Yıldırım, Emrah Önder), Dora Yayınevi, İkinci Baskı, Bursa, 2015.

- Seyidoğlu, Halil.** “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2003, ss.141-156.
- Seyrek, İbrahim Halil ve Ata, H.Ali.** “Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt:4, Sayı:2, 2010, ss.64-84.
- Sufian, Fadzlan.** “The Efficiency Of Islamic Banking Industry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable”, Islamic Economic Studies, Vol: 14, No: 1 & 2, Aug. 2006 & Jan. 2007.
- Sufian, Fadzlan ve Kamarudin, Fakarudin.** “Efficiency and Returns to Scale in the Bangladesh Banking Sector: Empirical Evidence from the Slack-Based DEA Method”, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, Vol: 25, No:5, 2014, ss.549-557.
- Şahin, Hüseyin.** Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi, 9. Baskı, Bursa, 2007.
- Şimşek, Hayal Ayça ve Asuman Altay.** “Küresel Kriz Ortamında Türkiye’de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 528, 2009, ss.11-23.
- Tarkoçin, Coşkun ve Gençer, Murat.** “Farklı Girdi ve Çıktı Yaklaşımlarının Veri Zarflama Analizi Etkinlik Sonuçlarına Etkisi ve Türk Ticari Bankaları Uygulaması”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 72, 2010, ss.19-32.
- Tarlan, Selim.** Tarihte Bankacılık, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986.
- Taşar, M. Okan.** “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 2010, ss.76-97.
- Taylor, William M., Thompson, Russell G., Thrall, Robert M., Dharmapala, P.S.** “DEA/AR Efficiency and Profitability of Mexican Banks A Total income Model”, European Journal of Operational Research, Vol: 98, 1997, ss.346-363.
- Thanh Pham Thien Nguyen, Roca, Eduardo ve Sharma, Pharmendra.** “How Efficient is the Banking System of Asia’s Next Economic Dragon? Evidence from Rolling DEA Windows”, Applied Economics, Vol: 46, No: 22, 2014, ss 2665-2684.

- Titko, Jelena, Stankevičienė. Jelena ve Lāce Natalja.** “Measuring bank efficiency: DEA application, Technological and Economic Development of Economy, Vol: 20, No:4, 2014, ss.739-757.
- Tokgöz, Erdinç.** Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, İmaj Yayınevi, Ankara 1997.
- Topuz, Hüseyin.** “Cumhuriyet dönemi ekonomisinde tarımsal yapının incelenmesi (1923-1950)”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 3, 2007, ss.367-380,
- Töre, Nahit.** “Türkiye’de Para ve Banka”, Türkiye Ekonomisi, Ed: Metin Toprak ve Nüvit Oktay, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2167, AÖF Yayın No: 1194, 2010, ss. 282-305.
- Tsolas, Ioannis E. ve Charles, Vincent.** “Incorporating risk into bank efficiency: A satisficing DEA approach to assess the Greek banking crisis”, Expert Systems with Applications, Vol. 42, 2015, ss.3491-3500.
- Tunalı, Halil.** “2000 Sonrası Türkiye Ekonomisinin Yol Haritasının Belirlenmesinde IMF'nin Rolü”, 2000 Sonrası Türkiye İktisadının Değişimi, Ed: Yusuf Alpaydın ve Halil Tunalı, İTO Yayın No: 331, İstanbul, 2011, ss.43-68.
- Türk, İsmail.** “Atatürk ve Türk Mali Sistemi”, Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 513, 1982, ss.7-22.
- Türkiye Bankalar Birliği.** 50. Yılında TBB ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, TBB Yayın No: 262, İstanbul, Kasım 2008.
- Türkiye Bankalar Birliği.** Basel-II Düzenlemeleri, TBB Yayın No: 291, İstanbul, 2012.
- Türkiye Bankalar Birliği.** Bankalarımız 2017, TBB Yayınları, 2018, İstanbul.
- Türkiye Bankalar Birliği.** Bankacılık sektörü değerlendirmesi, Aralık 2017, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7502/TBB_BN_Aralik_080_218.pdf, (01.09.2018).
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).** “Yatırım ve Kalkınma Bankacılığı”, http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2552/mod_resource/content/3/Yat%C4%B1r%C4%B1m_%C5%9Eirketleri.pdf, (15.11.2018).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.** Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF>, (10.10.2017).

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.** “2007/01 Tarihli Düzenleme”, <https://bit.ly/2Db2JSC>, (09.11.2018).
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB).** Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?. TKBB Broşür, <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf>, (18.11.2018).
- Uygun, Ercan.** Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri, Tartışma Metni 2001/1, Türkiye Ekonomi Kurumu, 7 Nisan 2001.
- Yalçınkaya, M. Hakan, Karadağ, Mümine ve Yalçınkaya, Neslihan.** “Ekonomilerde Artan Rekabet ve İnovasyonun Lojistik Üzerine Etkisi: Türkiye”, Yeni Ekonomik Eğilimler ve İş Fırsatları, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Matbaası, Manisa, 2017, ss.296-310.
- Yarbağ, Pelin Şahin.** 2008 Global Krizi Sonrasında Türkiye, Avrupa Birliği ve ABD Bankaları Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul, 2011.
- Yazıcı, Mehmet.** Bankacılığa Giriş, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- Yayar, Rüştü ve Süleyman Karaca, Serdar.** “Efficiency Analysis ın Turkish Banking Sector”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2004, ss.1-15.
- Yükçü, Süleyman ve Atağan, Gülşah.** “Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, 2009, ss.1-13.
- Wolters, Mark Edward, Do Couto, Eduardo Barbosa ve Felício, José Augusto.** “The Effects of the Global Financial Crisis On Brazilian Banking Efficiency”, Innovar, Vol: 24, No: 53, 2014, ss.23-39.
- Zainal, Noor Saliza and Ismail, Mahadzir.** “İslamı Bankıng Efficiency: A Dea Approach, 3rd International Conference on Business and Economic Research, Proceeding, 12 - 13 March 2012, Bandung, Indonesia.
- Ziraat Bankası.** Bankamız Tarihçesi, <http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>, (13.05.2018).